REVISTA ISTORICĂ

Anul al XIX-lea, N-le 1-3. Ianuar-Mart 1933.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

N. Iorga: Două texte grecești privitoare la țerile noastre.
" " Încă un Domn romîn.
" " La titlurile boierești în epoca fanariotă.
" " Încă o sabie a lui Constantin-Vodă Brîncoveanu.
" " „Nicolae Basarab".
" " Panaiot Nikusios și Romînii.
" " O danie românească în Cipru.
" " Un manuscript al lui Amiras.
" " O carte a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino.
" " Turcirea lui Constantin Lăpușneanu.
" " Două manuscripte înstrăinate ale lui Anastasie Crîmcovici.
" " La Romînii din Balcani.
" " Daniile românești la Muntele Athos.
Elena Eftimiu: Documente polone.
N. Iorga: Donații românești la Athos.
Pentru Tyras.
Elena Eftimiu: O falsificație iconografică.
N. Iorga: Istoria Romînilor pentru școala primară în anul Unirii.
" " Încă un volum din colecția Veress.
Al. Ciorănescu: Trei ducale către Alexandru Lăpușneanu.
Traian Ionescu-Nișcov: Un episod din vremea lui Vasile Lupu în poesia populară malo-rusă.
N. Iorga: Împărțirea, pe la 1802, a averii lui Mihai (Minà) Roset din Bălănești.
" " Un act de drept cu privire la retragerea zestrei.
Dări de samă, Cronică și Notițe de *N. Iorga* și alții.

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 45 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

---

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XIX-lea, n-le 1-3. Ianuar-Mart 1933.

Două texte greceşti privitoare la ţerile noastre

I.

Turcirea lui Ilieş-Vodă Rareş.

Am dat în *Revista Istorică*, II, pp. 178-9, după Νέος Ἑλληνομνήμων al lui Sp. Lampros (XIII, pp. 57-9) în traducere, un pasagiu în care se releva educaţia greşită a lui Ilieş Rareş, de unde a resultat renegarea. Dar tipărirea textului însuşi, cu lămuriri, mi se pare de folos şi aici.

Autorul, Pahomie Rusanos, călugăr din Zante, a lăsat un număr de Omilii de o oarecare valoare. Una din ele presintă astfel casul acesta al Domnului moldovean.

Τὸ δὲ κατὰ τὸν Ἠλίαν τὸν φύλαρχον Δακῶν ἐπέτος γενόμενον τὶς ἀκούσας μὲν τῶν ἡμετέρων οὐ δηθήσεται τὴν ψυχήν, τῶν ἀλλοτρίων δ'οὐ χαρήσεται; Οὗτοι γὰρ οἱ Δάκες, σκυτικόν τι γένος, δουλωθέντες ὑπὸ τῶν καὶ ἡμᾶς καταδουλωσάντων, πέμπουσιν ὁμήρους πρὸς τὴν αἰσχρῶς βασιλεύουσαν τοὺς ἑαυτῶν φιλτάτους. Χριστιανοὶ δ'ὄντες, βάρβαροι δ'ὅμως καὶ ἑτερογλώσσοις γράμμασι χρώμενοι, οὐ καλῶς χρῶνται πρὸς τὴν ἐκπομπὴν καὶ ὑποδοχὴν τῶν υἱῶν. Ἔδει γὰρ ἐπιστάτῃ καὶ παιδαγωγῷ τινι παρεγγυᾶν ὅπως ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τῶν παίδων καὶ μὴ ἐᾶν τοῖς τυχούσι συναναμίγνεσθαι, παιδεύεσθαι δὲ ὅσα πρὸς ψυχικήν τε καὶ σωματικὴν συντείνει ἀρετήν. Οἱ δὲ ἐκδότους διδόντες τοῖς ἰδίοις θελήμασι, παιγνίοις προσέχειν ποιοῦσι, μύθοις τε καὶ νόμοις ἐθνικοῖς, κῶμοις τε καὶ ἀσελγείαις. Ἔνθεν τοι καὶ ὁ Ἠλίας, τοιούτῳ τρόπῳ πεμφθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς Πέτρου καὶ εὑρὼν τὴν μὲν κατ' ἡμᾶς Μεγάλην Ἐκκλησίαν συγκεχυμένην ἐπὶ Διονυσίου, μαθών τε γράμματα τοῦ κρατοῦντος ἔθνους, μᾶλλον δὲ πᾶσαν ἀσέβειαν, τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς παρέλαβε τὴν ἀρχὴν τῶν ὁμοφύλων, ὡς οὐκ ὤφελε. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ ἐπιλάβεσθαι τῆς ἐξουσίας ἤρξατο μὲν ἀφαιρεῖν τὰς τῶν ἐκκλησιῶν προσόδους καὶ τὰ κειμήλια, ἑτέρας δὲ τινας ἑαυτῷ ἐκαινοτόμησεν εἰσφορὰς καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας τοῦ παλατίου ἐξέβαλε καὶ τῇ μεγάλῃ καὶ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα διάδημα ἐθνικὸν ἐπέθηκε τῇ ἑαυτοῦ κακῇ κεφαλῇ, καὶ γυναῖκας τῶν ἑτεροπίστων ἤ μᾶλλον εἰπεῖν τῶν ἤδη ὁμοπίστων αὐτῷ συνεισήγαγε καὶ ὑπηρέτας ὁμοίως, καὶ διαρρήδην τῆν μὲν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἐκωμῴδει, τὴν δὲ τῶν Σαρακηνῶν ἐπῄνει, καὶ ὅπερ ἐγώ, ἀκούων περὶ αὐτοῦ, ἐδεδίειν, μετ'οὐ πολὺ πεποίηκε. Φοβηθεὶς γὰρ μὴ φωραθεὶς καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεθείῃ ὑπὸ τῶν φυλετῶν, συνα-

www.dacoromanica.ro

γαγὼν ἅπαντα τὸν πατρικὸν ὄλβον καὶ ὃν αὐτὸς κακῶς συνήγαγε, προφάσει δή τινος χρείας, καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντίνου μεθ' ἑκατόν τινων ἀκολούθων. Καὶ δὴ προσέρχεται τοῖς συμβούλοις καὶ τὴν αὐτοῦ ἀποκαλύπτει θεοστυγῆ γνώμην, οὗτοι δὲ τῷ τυράννῳ, ὃν καὶ φασὶν εἰρηκέναι μὴ τὸν Ἠλίαν τῷ τῶν φόρων ἄρθει πιεζόμενον αὐτόκλητον ἐλθεῖν αἰτοῦντα τῆς αὐτοῦ γενέσθαι θρησκείας. Ἐπεὶ δὲ καὶ μάθοι ὡς ἐκ ψυχῆς προσέρχεται τῇ τούτων πλάνῃ, ἐχάρη μέν, ὡς εἰκός, ἐροτήσας δὲ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν, ὡς εἰ τῆς αὐτῆς γνώμης τυχάνειεν καὶ μαθὼν ἀνανεύοντας, ἀπέλυσεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδίαν χώραν πλὴν τεσσάρων τινων ἀρχόντων, ἐπιμεινάντων δι' εὐλάβειαν τοῦ οἰκείου δῆθεν δεσπότου. ἼΩν οἱ μὲν συνεξομόσαντο τὴν ἀλήθειαν, οἱ δέ, καλῶς ποιοῦντες, ὑπέστρεψαν εἰς τὰ οἰκεῖα ἤθη. Καὶ οὕτως ὁ ἄθλιος οὗτος διὰ κακὴν ἀνατροφήν τε καὶ συναναστροφὴν ἐξ αὐτονόμου ἀρχῆς πρὸς τῷ χωρισμῷ τοῦ Θεοῦ ἦλθεν εἰς ὑπαρχίαν καὶ μικρὰν ἐπαρχίαν, ἣν παρέσχον αὐτῷ οἱ τὴν πλάνην αὐτῶν συμπαρασχόντες, ἐγγύς που Ἴστρου, τὸν ἀοελφόν αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς Δακῶν χειροτονήσαντες κύριον. Οὕτως οἶδεν ἡ ἀπαιδευσία οὐ μόνον τῆς παρούσης τιμῆς ἀποστερεῖν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰωνίου.

După această însemnare deci Ilieș al Moldovei, făcînd parte dintr'un popor de o creștinătate barbară, întrebuințînd litere străine, e lipsit de îndrumare de-acasă, într'o țară unde nu sînt „pedagogi", și astfel cade ușor ispitei dibace a Turcilor în mijlocul cărora fusese trimes ca ostatec [1], după un obiceiu pe care călugărul îl cunoaște. Biserica din Constantinopol, rău condusă de Patriarhul Dionisie, nu face nimic pentru a-l împiedeca să lunece pe un astfel de povîrniș. Studii de turcește îl întăresc în dispoziția lui periculoasă.

Ca Domn, el începe a lua veniturile bisericilor, răpește vasele sfinte, gonește din palatul său icoanele, își pune turban în ziua de Paști, adăpostește prietene turcoaice, își rîde de legea părintească și laudă pe cea musulmană. La urmă, se face a merge pentru un rost politic la Constantinopol, luînd cu el o sută de boieri.

Învinuirile clericului grec se întăresc prin ce spune, cu indignare, contra călcătorului de lege, Eftimie. Găsim acolo pe preceptorul turc adus cu dânsul, „Hădăr", adecă, pe turcește: Khidr. El locuiește chiar la Curte cu Domnul, fiind, ca să întrebuințăm cuvântul turcesc: *lalà* al său. Se știe din istoria Imperiului otoman de ce mare influență se bucurau la Sultani aceia cari li fuseseră crescătorii[2]. Ureche, care *a întrebuințat un alt izvor contemporan decît Eftimie,* vorbește de tînărul care arăta ca un „pom înflorit", căci „și firea și fața îl lăuda' a fire blând, milostiv și așezător", dar pe care-l încunjură *„sfetnici tineri turci,* cu carii ziua și noaptea

[1] Încă din 1540; v. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă,* p. 325.
[2] Eftimie, în I. Bogdan, *Vechile cronici,* p. 164.

www.dacoromanica.ro

petrecea şi se desmierda". Se pare că acest izvor era din chiar zilele lui Iliaş, căci se presintă păcatele acestea ca încă neispăşite: „Atita se călcase legea creştinească, cit, *de-l vrea cruţa* Dumnezeu mult într' acea desfrânare, pre toţi ii *vrea aduce* den lumină în întunerec".

Şi izvorul lui Ureche, ca şi moralistul din Zante, vorbeşte de amantele turcoaice, deci, fiindcă femeile nu erau libere la Turci, de sclave, aduse într'un adevărat harem, *Domnul neîncercînd, de altfel, în cei cinci ani de stăpînire, să se însoare:* „Noaptea cu Turcoaice curvind... În vedere se arăta creştin, iară noaptea în slobozie mahmetească se dedese". Din parte-i, Eftimie arată şi de unde veniau aceste femei cu atîta înrîurire asupra lui: „Trimes-au dar să-i aducă, pentru multe mii de aspri şi galbeni de aur, curve spurcate din Ţara Turcească" [1].

La doi ani de la aşezarea sa în Scaun fiul cel mai mare al lui Petru Rareş, încunjurat de fraţii Ştefan şi Constantin, avea în Divanul său pe boierii moşteniţi de la tată: Efrem şi Danciul Huru, Vornicul Borcea, Sturdzea, Şandru, Moghilă, Miron, Petru al lui Vartic, Iurie, Petraşcu, Neagul, Plaxa, Dan, Hrăbor, Petru Crăca. *Apare însă şi un om nou,* fără dregătorie, *Hamza,* cu numele turcesc [2]. Peste cîteva săptămîni, dîn Mart în Maiu, se petrec mari schimbări: Petru Vartic e tăiat la Huşi, în ziua de 7 April 1548 [3]. E îngropat la Pobrata, în fundaţia Domnului său, dar fără piatră. După această rupere cu trecutul, mai găsim pe Vornicul Stîrcea, pe Iaţco pîrcălab de Roman, pe Negrilă Hatmanul, pe Iurie Spătarul şi pe acelaşi Hamza, tot fără funcţie [4]. Se va adăugi şi pîrcălabul Gheorghe [5]. Stîrcea va dispărea, fiind înlocuit prin Gavril [6].

Avem deci un grup de boieri cari se ridică prin Ilieş şi cad împreună cu dînsul, iar în mijlocul lor Turcul, netăgăduitul Turc, căruia nu i se dă o dregătorie din această causă. E tovarăşul de tinereţă la Constantinopol al fiului de Domn trimes, cum vom vedea, acolo ca ostatec. Un „Nuor", pomenit, mi se pare, şi în baladă, e adaus de Eftimie la lista favoriţilor.

După însemnarea lui Pahomie, la Constantinopol Domnul îşi destăinuieşte hotărîrea de a trece la Islam. Sultanul care era Soliman-cel-Măreţ, se întreabă întăiu dacă nu e un mijloc de a scăpa de sarcini fiscale prea grele. Convingîndu-se că vasalul său vrea „sufleteşte" schimbarea de religie, „se bucură", Pe boieri ii întreabă: ei se clatină însă şi sînt trimeşi înapoi afară de patru, dar nici

---

[1] Urechiă, ed. Kogălniceanu.
[2] Cf. *Uricariul,* XVIII, p. 125 (document de la Petru Rareş, 27 Maiu 1546) şi 136 (document de la Ilieş, 23 Mart 1548).
[3] Urechiă, p. 206; Effimie, p. 164.
[4] *Uricariul, l. c.,* pp. 143-4 (5 Maiu).
[5] Hasdeu, *Arhiva istorică,* I¹, p. 125.
[6] *Ibid.,* I². p. 20.

www.dacoromanica.ro

aceia nu stăruie toţi până la capăt. Domnia se dă lui Ştefan, fratele lui Ilieş, care se va mulţămi cu o provincie mică.

Aici, faţă de acusarea, din partea clericului ionian neştiutor al împrejurărilor, că reaua educaţie l-a făcut pe Ilieş să fie astfel, trebuie să se observe că, din potrivă, el a trebuit să primească o foarte bună creştere din partea mamei sale, Doamna Elena Brancovici, cunoscătoare de slavoneşte, alcătuitoare de scrisori politice în această limbă, ocrotitoare a artei. Ea n'a putut să-l îndrepte, apoi, decît pe căile celei mai curate şi mai stricte ortodoxii. Pe fiul ei l-a schimbat *mediul constantinopolitan*, – cel d'intăiu cas de pervertire a unui Romîn trimes în străinătate la o vrîstă cînd caracterul nu e format pe deplin.

Izvorul citat al lui Ureche se opria înaintea insultelor aduse religiei şi măsurilor contra bisericilor pe care le notează predicatorul. Ele sînt pomenite de Eftimie: „Se împotrivia întru toate cuvioasei noastre credinţi ortodoxe, iar sfintele icoane, precum şi chipul lui Hristos şi al prea-sfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor, le numia idoli... Uria pe preoţi şi pe diaconi pe călugari: îi numia vrăjmaşi şi diavoli... Început-au... a nu minca carne de porc şi a nu bea vin... Miercurea şi Vinerea, precum şi în postul cel mare... şi în celelalte sfinte posturi minca carne".

De mari prigoniri ale boierilor vorbeşte Eftimie singur: orbiri, ucideri în temniţi şi, ca resultat, pribegie în Polonia. O a treia prigoană aduce înlăturarea lui Macărie din Roman şi a unui „fost episcop" Mitrofan. De fapt, în vara lui 1550 Neag pircălabul (dar nu de Soroca) trecuse în Polonia[1]. El se uneşte cu izvorul grecesc cînd adauge menţiunea marilor imposite nu numai pe clerul episcopal, monahal, mirean, dar şi pe boieri. La plecare, Ilieş va lua şi „vase de aur şi de argint, rămase de la Domnii cei bătrîni ai Moldovei". Dacă Eftimie dă vina pe sfaturile mamei, Elena, e pentru că, scriind supt Alexandru Lăpuşneanu, care-şi ucisese soacra, servia pasiunile acestuia.

Pentru călatoria la Constantinopol, la care Grecul pomeneşte numai de „un pretext oarecare", Eftimie ne lămureşte, ceia ce explică un act aşa de neobişnuit, că, arătîndu-şi dorinţa de a se face musulman, Sultanul *l-a chemat* la Constantinopol pentru explicaţii.

Plecînd, Ilieş asigură că se duce numai ca să ceară o scădere de tribut, iar nu ca să se turcească, ameninţînd chiar cu grele pedepse pe cine ar vorbi de aşa ceva (Eftimie). Dar banii haraciului îi strînge de zor. „În grădina de la Huşi", a caselor unde tăiase pe Hatman, el pune pe boieri să-i jure credinţă, pe acea cruce pe care ar fi aruncat-o apoi în ПАРАКЕЛЬ, în privată[2].

[1] Iorga, *Studii şi doc.*, XXIII, p. 56, no. LIX.

[2] I. Bogdan nu află vechiul termin românesc. Îl găsesc într'un act de la Tîrgovişte, 20 Maiu 1629 (inedit): „urdinătoare".

www.dacoromanica.ro

Și însoțirea de o suită numeroasă e atestată de cronicarul slavon. „Iar, cînd s'au pornit la drum, mai că n'au luat cu sine pe toți boierii și oștile, ce mergeau după dînsul cu multă întristare și scîrbă, căci se temeau să nu-i dea peirii celei de pe urmă". Și. mai departe, după turcirea tînărului Domn: „boierii și oștenii se întoarseră la ale sale".

Dar toate aceste măsuri: recomandația către boieri să-i rămîie credincioși, jurămîntul, averile duse cu sine, strălucitul alaiu au un sens, pe care l-am relevat, de almînteri, și aiurea: Ilieș avea un gînd, acela de a domni ca Musulman, din neam în neam, *asupra unei Moldove reînființate în vechile hotare.* Nu se putuse căpăta prin creștini supt tatăl său părțile pierdute la 1484 și 1538, marile planuri de cruciată apuseană ale marchisului de Brandenburg căzuseră, Polonii, cărora Ilieș li făcuse jurămîntul de la început [1], nu înțelegeau că granița lor adevărată se apără la Dunăre. *Rămînea pentru refacerea Moldovei aceastălaltă cale.* Și izvorul grecesc, ca și știrea polonă, lasă a se vedea *decepția lui Iliaș că s'a ales numai cu sangiacul Silistrei.*

Un raport polon din 7 Iunie 1551 pretinde că Ilieș, care plecase din țară la 1-iu Maiu [2], a fost retrimes de Turci ca să-și ocupe, așa „păgîn" cum era, Scaunul, ceia ce țara nu vrea să-i îngăduie [3]. Dar un altul, din 24 August, pe care l-am citat și aiurea, afirmă cu precisiune că, *neputîndu-se îndeplini primul plan,* el a căpătat „Chilia, apoi Cetatea-Albă și Tighinea și Oceacovul.... apoi peste Dunăre: Silistra, apoi Babadag și Oblucița, chiar și Tulcea", – deci Dobrogea întreagă. „Aproape cinsprezece cetăți și orașe. După ce le-a ocupat pe acestea zisul Ilieș, fiindu-i date de Împăratul turcesc, a mai ocupat în Moldova multe altele, precum cetatea Ciubărciului, apoi cetatea Galațului, pe Dunăre, cetatea Reni, și ea pe Dunăre, apoi Lăpușna și Chigheciul, – regiune nu mică, îmbielșugată în pești și oi" [4]. *Ceia ce fixează însăși granița din acel moment a raielei turcești.*

Soarta ulterioară a lui Iliaș, pirît de „neprieteni", despoiat, închis, exilat la Brusa, „unde, de inimă rea, curînd vreme au murit" [5], e dată numai de un izvor special al lui Ureche. Acel care ca Alexandru Ilieș va domni pe la 1630 n'ar putea fi fiul lui, ci al pretendentului din vremea lui Mihai Viteazul. Dar Nicolae Ma-

---

[1] Iorga, *Studii și documente,* XXIII, p. 53, no. LIII. V. și n-rele următoare. El va fi silit să participe însă la unele mișcări hostile contra regatului; *ibid.,* pp. 54-5, n-le LVII–VIII.

[2] Ureche.

[3] Iorga, *Ibid.,* XXIII, pp. 57-8, no. LXII.

[4] *Ibid.,* pp. 59-60, no. LXIV. Cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă,* pp. 328-32.

[5] Era încă viu cînd s'a îngropat turcește fiul lui Constantin, Alexandru Lăpușneanu, căci acesta e „fratele" turc al mortului. V. pp. 16-7 în acest nr.

www.dacoromanica.ro

vrocordat susținea că numitul înaintaș al său e fiul lui Ilieș Rareș, care, în acest cas, ar fi trăit până la bătrînețe în Brusa [1].

Întrebarea dacă nu cumva formele de modă în care Iliaș era deprins a trăi n'au înșelat pe boieri și cler și dacă nu cumva ideia stăpînirii complecte prin renegare nu s'a produs la Constantinopol supt anume presiuni nu pare că trebuie a fi pusă.

II.

Al doilea text, tipărit, de mult, cu explicațiile mele, tot de Lampros, în Νέος Ἑλληνομνήμων, XI, p. 417 și urm., cuprinde povestea, de un necunoscut, a unei intrigi, biruite, contra lui Petru Șchiopul, Domn al Moldovei. Și aceasta am crezut că trebuie reprodusă într'o colecție românească:

Πολυχρόνιος ποιήσοι ὁ Θεὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ ἐνδοξώτατον καὶ ἐκλαμπρώπατον ἡμῶν αὐθέντι πάσης Μολδοβλαχίας, κύριον Ἰωάννην Πέτρον Βοεβόδα. Κύριε φύλαττε εἰς πολλὰ ἔτη.

Στίχοι εἰς τὸν ἐντιμώτατον καὶ εὐγενέστατον κύριον Ἰωάννην Μέγαν Βηστιάριν πάσης Μολδοβλαχίας.

Εἰς τοὺς καιροὺς ἐτουτουνοὺς ὁποῦ ἐποῖκαν τ' ἄρζια
Κ' εἰς τὸν αὐθέντη 'δόθηκαν, Σουλτᾶνον τὸν Μουράτη,
Νὰ θανατώσουν ἤθελαν τὸν Πέτρον τὸν Βοεβόδα,
Τὸν θαυμαστὸν καὶ 'ξακουστὸν καὶ δοῦλον τοῦ Χριστοῦ μου,
Χριστιανὸν ὀρθόδοξον καὶ εὐσεβῆ τῶν πάντων.
'Αλλ' ὁ Χριστός μου καὶ Θεὸς καὶ κύριος τῶν πάντων
Κῦρ 'Ιωάννην ἔφερεν 'ς τὴν Πόλιν καὶ εὑρέθην.
'Ανδρειωμένα 'στάθηκεν καὶ φοβερὰ μεγάλα.
Μπασσιάδες τὸν ἐθαύμασαν εἰς τὸ ντιβάνι μέσα.
Φωνὲς μεγάλες ἔβαλεν ὡσὰν ἀνδρειωμένος:
„Τὰ ἄρζια εἶνε ψεύτικα, καὶ μὴν τὸ πιστωθῆτε.
'Αν εὑρεθῇ αὐθέντης μου καὶ ἔγινεν χαΐμης,
Κομμάτια νὰ με κάμετε ἐμπρὸς εἰς τὸ ντιβάνι.
Νὰ μὴν τ' ὁρίσῃ ὁ Θεὸς ὅτ' εἶναι αὐτὸς χαΐμης,
'Αμ' εἶν' πιστὸς καὶ δουλευτὴς τοῦ βασιλέως ὅλος".
Μπασσιάδες τὸ ἠκούσασι, μεγάλως τὸ 'χαρῆκαν
Κῦρ 'Ιωάννην θαυμαστὸν καὶ Μέγαν Βηστιάριν
Τὸ πῶς εἰς τὸν αὐθέντη του ἐστάθην πολεμίως,
Καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐνίκησε, 'ς τὰ κάτεργα τοὺς βάνει,
Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐφεύγασι, ὀπίσω τοὺς ἐβλέπαν·
'Σ τὸ Πατριαρχεῖον 'μπήκασι, καὶ τότε ἐγλυτῶσαν.
Χαρὴν μεγάλην ἔποικαν, μικροῖτε καὶ μεγάλοι,
"Οσοι τὸν ἀγαποῦσασι τὸν Πέτρον τὸν Βοεβόδα,
Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐσκάσασι καὶ κρύβουνται 'ς τὰ σπίτια.
Τζαούσην ἔμαθαν 'τι πᾶν 'ς τὴν Ῥόδον νὰ γονέψουν

[1] V. *Magazinul istoric*, IV, p. 39.

www.dacoromanica.ro

Αὐθέντι τους Νικόλαον, τὴν μύτη του νὰ κόψουν,
Τὰ γένειά του ἐξούρισαι, τὰ ὦτά του ἐκόψαν.
Τζαούσης τὰ 'περίλαβε καὶ μὲ χαρὰν τὰ φέρνει,
Κῦρ 'Ιωάννην τἄφερε 'ς τὸν Μέγαν Βηστιάρην.
Χαρὰν μεγάλην ἔποικε καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει
Πῶς ὁ Θεὸς ἐπλέρωστε τὸν κόπον ὁποῦ 'ποῖκε
Καὶ τὸν αὐθέντη ἐδούλεψεν ὡς φρόνιμος ὁποῦ 'νε.
Τζαοὺς πασσιὰς τὸ 'χάρηκεν 'ς τὴν συνδρομὴν ποῦ 'ποῖκε
Πῶς τὸν αὐθέντη ἐδούλεψεν καὶ κάθεται σκαμνί του.
Τζελέπηδες τὸ 'χάρηκαν μικροί τε καὶ μέγάλοι,
'Σ τὴν πόρταν τὸν 'ξημέρωσαν, χαρὰν μεγάλην 'ποῖκαν
Κῦρ 'Ιωάννην θαυμαστὸν καὶ Βηστιάριν Μέγαν.
Τὰ χέρια του καταφιλοῦν καὶ τὸν πολυχρονοῦσιν.
Εὐχαριστοῦσιν τὸν Θεὸν 'ποῦ ἔδωκεν τὴν χαριν
Εἰς Μέγαν Βηστιάριον καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως
'Ανδρειωμένα, φρόνιμα ὡσὰν τὸν 'Αχιλλέα,
Εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους ὅλους
'Ποῦ ἔδωκαν βοήθειαν εἰς Μέγαν Βηστιάριν
Καὶ τοῦς ἐχθροὺς ἐνίκησεν καὶ σκάζουν καὶ πλαντάζουν,
Τὰ ἄσπρα τους ἐχάσασι, δὲν ἔχουν τὶ νὰ κάμουν,
Τὴν κόλασιν ἐκέρδισαν ὁποῦ 'νε οἱ διαβόλοι
Καὶ τοὺς ἀπαντυχαίνουσιν 'ς τὴν πίσσα νά τους βάλουν
'Ως ἤθελαν Νικόλαον αὐθέντη τους νὰ κάμουν,
'Εκεῖνο ὁποῦ 'γύρευαν καὶ σπούδαζαν μεγάλως,
Κ' εἰς τὸ καλάθι βρίσκονται καὶ πᾶν εἰς Μπογδανία
Τὴν μύτη τοῦ Νικολάου, τὰ ὦτα του ἀντάμα.
'Αλλ' ὁ Θεὸς καὶ κύριος οἰκονομεῖ τὰ πάντα,
Τὸν 'Ιωάννην 'βάσταξε, τὸν Μέγαν Βηστιάριν,
Καὶ εἰς τὴν Πόλι 'βρέθηκεν καὶ 'πῆγεν εἰς τὴν Βάνη
Καὶ τὴν ἀλήθειαν βοᾷ μέσα εἰς τοὺς μπασσιάδες
Καὶ τὸν Θεὸν παρακαλῶ καὶ τοὺς ἁγίους δοξάζω
Νὰ δώσῃ χρόνους καὶ καλοὺς τὸν Πέτρον τὸν Βοεβόδα,
Τὸν μέγαν μου Δημήτριον, τοὺς δώδεκα ἀποστόλους,
Νὰ ἱκετεύσουν τὸν Θεὸν, νὰ δώσωσιν τὴν χάριν
Κῦρ 'Ιωάννην θαυμαστόν, τὸν Μέγαν Βηστιάριν,
Νὰ εἶνε καὶ στερέωμα μέσα εἰς Μπογδανία,
Δόξα, τιμὴ καὶ σύνεσις νὰ εἶνε εἰς αἰώνας.

Adecă ;

„Dumnezeu să ţie intru mulţi ani pe prea-evlaviosul şi prea-luminatul nostru Domn a toată Moldovlahia, Domnul Io Petru Voevod: Doamne, păzeşte-l intru mulţi ani. Versuri către prea-cinstitul şi prea-nobilul domn Ioan Marele Vistier a toată Moldovlahia.

În anii aceia cînd au făcut arzul
Şi l-au dat Împăratului, Sultanul Murad,

www.dacoromanica.ro

Voiau să ucidă pe Petru Voevod,
Pe minunatul și vestitul și robul Hristosului mieu,
Creștin drept și cuvios între toți,
Dar Hristosul și Dumnezeul mieu și Domn a toate
A adus pe dumnealui Ioan de s'a găsit la Constantinopol.
Vitejește a stat și spăimos foarte:
Pașii l-au admirat, acolo în Divan
Glas puternic scoase ca un viteaz:
„Arzurile sînt mincinoase, și să nu le credeți.
De se va găsi că Domnul mieu a fost hain,
Bucăți să mă faceți de față la Divan;
Să nu dea Dumnezeu să fie el hain,
Ci e credincios și rob al Împăratului tot."
Pașii auziră, și mult se bucurară
Că dumnealui Ioan minunatul și Marele Vistier
A stat războinic pentru domnul său
Și i-a biruit dușmanii, ii duce la galere.
Și dușmanii fugiră, privind în urma lor.
Merseră la Patriarhie și acolo s'au mîntuit.
A făcut bucurie mare la cei mici și la cei mari
Și dușmanii s'au înfundat și se ascund prin case.
Au aflat că un ceauș merge la Rodos să ucidă
Pe Domnul lor, Nicolae, să-i taie nasul,
I-au tuns (?) barba, i-au tăiat urechile.
Ceaușul le-au luat și cu bucurie le aduce,
Le aduce dumisale Ioan Marele Vistier.
Mare bucurie a avut și laudă pe Dumnezeu
Că Dumnezeu i-a plătit osteneala ce a făcut
Și și-a slujit Domnul ca un cuminte ce e.
Siavuș-Pașa l-a felicitat pentru ajutorul ce a făcut
Slujind pe Domnul său de stă la el în Scaun.
Gelepii l-au felicitat, și mari și mici
S'au ivit la poarta lui și mult s'au bucurat
Cu dumnealui Ioan cel minunat și Marele Vistier.
Îi sărută mînile și-l felicită,
Mulțămesc lui Dumnezeu care a dat harul
Marelui Vistier de s'a războit viteaz,
Bărbățește, cuminte, ca un Achile.
Au mulțămit lui Dumnezeu și la toți sfinții
Cari au dat ajutor Marelui Vistier
Și și-a biruit dușmanii, și se înfundă și se ascund (?).
Și-au pierdut banii, nu mai au ce face,
Și-au cîștigat pedeapsă unde sînt dracii
Și-i așteaptă ca să-i arunce în smoală
Pentru că au vrut să-și facă Domn pe Nicolae,
Ceia ce căutat și se străduiau foarte.
Și în paner se află, și duc în Bogdania

www.dacoromanica.ro

Nasul lui Nicolae, cu urechile-i cu tot.
Dar Domnul Dumnezeu potrivește toate,
L-a sprijînit pe Ioan, pe Marele Vistier,
Și s'a aflat la Constantinopol și a mers la *bagno (?)*,
Și strigă adevărul în mijlocul Pașilor.
Și mă rog lui Dumnezeu și slăvesc pe toți Sfinții
Să dea ani mulți și buni lui Petru Voevod,
(Mă rog) Marelui mieu Dimitrie, celor doisprezece apostoli,
Să roage pe Dumnezeu a-și da har
Dumisale Ioan cel minunat, Marele-Vistier,
Ca să fie și întărire în Bogdania,
Slavă, cinste și înțelepciune să fie în veci.

Cum am spus în acele note, Nicolae din Rodos nu poate fi nici Nicolae Basarab, pribeag prin Spania cu douăzeci de ani înainte, nici boierul Nicolae pomenit în corespondența lui Petru Șchiopul. El va rămînea poate totdeauna necunoscut.

De Ioan Banul și Vistierul am vorbit de atâtea ori. De fapt el era pe atunci stăpînul ambelor țeri.

N. Iorga.

Încă un Domn romîn

Pe un act de donație la Megaspileon (1799) (fotografiile d-lui Marcel Romanescu la Bibl. Ac. Rom.) o confirmare adausă sus are acest cuprins: „Întărim și Domniia Mea întru cea de Dumnezeu hărăzită a treia Domnie a noastră milile ce să cuprindu într'acest hrisov al Domnii Sale fratelui Alexandru-Vodă Muruz, ca să să urmeze întocmai.

1822, Aprilie 24".

(Iscălitura, pecete ovală. Iscălitura logofătului.)

Avem a face cu un act foarte important.

Era în plină revoluție grecească. Poarta se gătia să trimeată Domni de țară, pe Grigore-Vodă Ghica în Țara-Românească.

Dar ea *încercă și un Fanariot.*

Pentru aceasta se numi în secret fostul Domn de două ori, Mihail, fiul lui Constantin Suțu, care era de vre-o douăzeci de ani mazil în Constantinopol. Bătrînul, care vorbește de a *„treia Domnie"* a lui, începuse a-și exercita funcțiile.

Nu știm precis în ce fel împrejurările au desființat ceia ce dăduse vre-o intrigă dibace.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

La titlurile boiereşti în epoca fanariotă

De la un timp, în ambele ţeri româneşti s'a ajuns la o gradare precisă a boierilor. Acei cari le îmbracă figurează în actele solemne totdeauna în aceiaşi succesiune.

Unele acte de la sfîrşitul epocei fanariote în Muntenia arată la ce adăugire, dublare, triplare, quadruplare une ori se ajunsese şi cât de mult vechiul *cursus honorum* cedase valorilor sau pretenţiilor personale.

Într'un document de la Scarlat-Vodă Ghica avem această ordine: Vel Banul Constantin Dudescu, dar şi Vel Banul Constantin Creţulescu, Vel Logofătul, Vel Spătarul, Vel Vistierul, apoi, dintre aceiaşi boieri mari: Clucerul, Postelnicul, Păharnicul, Comisul, Stolnicul, Slugerul şi Pitarul.

Peste nouă ani, la 1768, după un singur Vel Ban represintanţii Vorniciei dublate (Ţara-de-sus şi cea de jos), tot Spătarul, dar *după* el Logofătul, căruia-i urmează Vistierul, Postelnicul *înainte* de Clucer (nu e firesc, dar atuncea era un Dudescu Clucerul), Păharnicul, Comisul, Stolnicul, Pitarul (fără Sluger).

Peste alţi şapte ani: Ban, doi Vornici, *doi Logofeţi* (Ţara-de-sus şi cea de jos), Spătar, Vistier, Postelnic, Clucer, Păharnic, Comis, Stolnic, dar la urmă nici Sluger, nici Pitar, ci Marele Serdar. Cu intervertirea Stolnic-Comis, cu Slugerul şi Pitarul (ca supt Scarlat Ghica) e Divanul din 1782.

La 1797, e o desordine absolută: după Ban Vistierul (Ienăchiţă Văcărescu), Spătarul, (un Mavrocordat), acum abia cei doi Vornici, la cari se adaugă cel nou „al obştirilor", Logofeţii cei doi, plus „al obiceiurilor". Restul ca de obiceiu.

Peste doi ani, Banul, dar, fiind Nicolae Basarab Logofătul, el precede pe Vistierul Ghica şi Vornicul Ţerii-de-sus, după care Postelnicul, Spătarul; aici se intercalează Hatmanul şi numai acum vine al doilea Vornic, Ralet, Vel Vornicul fără adaus, Constantin Ştirbei, al doilea Logofăt, un Cîmpineanu, încă un Vornic, Creţulescu, Vornicul obştirilor, tînărul Logofăt al obiceiurilor Grigoraşcu Brîncoveanul şi Grigoraşcu Ghica al Politiei. Restul, cum trebuie.

La 1803, tot importanţa personală decide. De aceia Dumitrachi Racoviţă Vistierul cu Scarlat Ghica Spătarul sînt înaintea Banului Manolachi Creţulescu, după care îndată Mavrocordat Postelnicul;

www.dacoromanica.ro

un Golescu Vornic, şi Ralet Logofăt de Ţara-de-sus, avînd lîngă ei pe un Ştirbei de la obiceiuri, precedă pe Vornicul Ţerii-de-jos Cimpineanu, pe Dumitrachi Racoviţă Vel Vornic, pe Barbu Văcărescu tot Vornic, pe Grigore Ghica, Vornic al obştirilor. Logofătul Ţerii-de-jos e lîngă Vornicul Politiei ; un Căminar Filipescu întrece pe un Păharnic. Poate se ţine samă şi de vechimea în funcţie.

Supt Carageà, după Ban vine primul Vornic, apoi Vistierul – dar e Grigore Brîncoveanu însuşi –, în al treilea rînd Logofătul Ţerii-de-sus, vecin cu Vornicul Ţerii-de-jos, după care un *Vornic al treilea* şi un *Vornic al patrulea,* toţi avînd pasul asupra celui de-al doilea Logofăt; Hatmanul se intercalează înaintea Vornicului de Politie, iar în urma Spătarului şi Postelnicului Vodă pune pe poetul vremii, conaţionalul său Atanasie Cristopol, care e „Vel Logofăt al streinilor pricini". La sfîrşit, de şi avem a face şi cu un Mavrocordat ca Vel Căminar, pus în mijloc, succesia e cea normală.

Supt Alexandru Suţu, urmaşul celui de sus: Ban, Vistier, prim şi al doilea Vel Vornic, prim Logofăt, dar după el doi Vel Vornici fără atribut şi cel al obştirilor, al Politiei. După Postelnic Marele Logofăt de obiceiuri şi înainte de Marele Vornic al Politiei Spătarul.

Chestia ar trebui reluată de aproape: de un simplu capriciu la nişte oameni atît de socotiţi nu se poate vorbi.

N. Iorga.

Încă o sabie a lui Constantin-Vodă Brîncoveanu

În excursia făcută la 1896 în Asia de membrii Institutului rusesc din Ierusalim se semnalează o „spadă bizantină" cu icoana Maicii Domnului între doi îngeri şi inscripţia: σὺ, βασιλεῦ ἀήττητε, λόγε Θεοῦ, παντάναξ. Se vorbeşte de secolul al XII-lea. De fapt e încă o sabie de-a lui Brîncoveanu. V. Византійскій Временникъ, IV, Supl. p. 41.

Tot acolo se semnalează încă o Evanghelie moldovenească. E scrisă pe pergament şi are această inscripţia: сьи тетроєвгелъ сѣтвори и окова Єлена деспотовна гпжа покорною (*sic:* почившаго?) Іѡ Петр[ъ] Воєводы господарь земли молдавскои (*ibid.*, p. 41).

N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

„Nicolae Basarab“

Nu e vorba de acel Nicolae Basarab care rătăcia în Spania după jumătatea secolului al XVI-lea, presintîndu-se ca „fiul lui Barbu şi nepotul lui Neagoe“, Domni ai Ţerii-Româneşti, ci de boierul din epoca fanariotă Nicolae Brîncoveanu.

Îl găsim trecut astfel prin acte de după 1790 de la Alexandru Moruzi (26 August 1799) şi de la un urmaş.

El însuşi iscăleşte în colţul unuia dintre dînsele: Nicolae Basarab, pe cînd pentru nepotul său Grigoraşco întîlnim numai numele de familie Brîncoveanu.

E *un sens* în această reeditare a numelui lui Constantin-Vodă Basarab Brîncoveanul – şi să nu uităm că Grigoraşco, Grigore el însuşi, învăţatul elenist, pecetluieşte cu peceţile Domnului martir şi ale unora din fii lui.

Sfîrşitul secolului al XVIII-lea se înseamnă printr'o adevărată mişcare naţională românească, de care nu erau străine nici ideile „filosofice“ venite din Franţa. Pe vremea ocupaţiei austriece de la 1790 un tînăr Cantacuzino îndrăznise să înfrunte pe prinţul de Coburg, comandantul trupelor austriece, în momentul plin de urmări, al luării jurămîntului. Nu va trece mult şi se vor cere de la Turci libertăţi care întrec o simplă autonomie [1].

E de presupus deci că încă de atunci în urmaşul lui Vodă Brîncoveanu s'a născut speranţa de a învia Domnia pămînteană.

E de mirare numai că Domnii fanarioţi cari l-au avut în Sfatul lor n'au înţeles, ori s'au făcut, faţă de un boier aşa nobil şi de bogat, că nu înţeleg.

N. Iorga.

Panaiot Nikusios şi Romînii

În studiul lui Pericle Gh. Zerlentis despre Panaiot Nikusios („Syllogul grec filologic“ din Constantinopol, n-rul jubilar, 1913-21, p. 223), se pomeneşte de o poreclă a lui: Myron, al cărui sens nu-l poate lămuri biograful. Ea vine de sigur din legăturile cu

[1] N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 197 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Miron Costin. Dintre cele două fete ale fiului, una iea pe Adamachi Moruzi din Trapezunt, din care se coboară Doamna lui Alexandru Ipsilanti (document al acestuia din 1780, citat de Atanasie Comnen Ipsilanti, pp. 366, 444). Fiu de blănar şi de roabă, e ucenicul lui Meletie Sirigul, de la care trece la Iesuiţii din Chios. Începe ca dragoman al Imperialilor. Soţia sa – prima? – era Cantacuzină (nunta în 1652). Se vorbeşte, de către bailul veneţian, şi de o căsătorie cu o Kalvokoressi din Chios (p. 227). Aceasta e cea din familia Calvi de care am vorbit în această revistă după un mai nou istoric al Genovei, care, se vede din acest studiu, iea de la Casone, *Annali della repubblica di Genova del secolo decimo settimo*, VI (1800), p. 106. Se arată aici că *mama* ei era Cantacuzină (p. 227). Cu Peruzè, pomenită şi de John Covel, *Some account of the present Greek church* (Cambridge 1722), p. LIII şi de Ricaut, are un fiu.

Întrebuinţînd rapoarte germane din Constantinopol, autorul citează pe acela din 27 Maiu 1651 despre uciderea Patriarhului Partenie, şi din îndemnul Domnilor romîni, contra cărora sprijinia pe un anume Pavlachi, care fusese ucis şi acesta pe stradă puţin mai înainte, Partenie încercase a şi-i împăca prin daruri (p. 233). Capuchehaielele ambelor ţeri fură şi arestate pentru împărtăşirea la omor *(ibid.)*. Pavlachi fusese ucis la 28 Ianuar de Ieniceri, cari-l smulseseră de pe cal (p. 234). Omorul e pus în legătură cu intrigile lui Partenie cu privire la principate *(ibid.)*. Autorul aduce înainte şi mărturia lui Dosoftei de Ierusalim, în a sa Istorie a Patriarhatului, tipărită la Bucureşti în 1695, şi un studiu al lui Chiril Atanasiadi despre Paisie, Patriarhul Ierusalimului, duşmănit rău de Partenie (în Δελτίον al Societăţii istorice şi etnologice, IV, 1892).

Se dau scrisori ale lui către Împărat din 1648, între care două foarte însemnate, despre uciderea Marelui Vizir Ahmed, detronarea şi zugrumarea Sultanului Ibrahim (v. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV) (pp. 243, 247-50), două altele (unul către Schlick) despre consecinţile acestei tragedii: lupta dintre Ieniceri şi Spahii (p. 253). V. şi *Gesch. des osm. Reiches, ibid.*) [1].

N. Iorga.

[1] Vestea morţii lui Gheorghe Rákóczy e adusă din Ţara-Românească (p. 253 şi p. 258).

www.dacoromanica.ro

O danie românească în Cipru

Într'un studiu despre mănăstirea Panaghia τοῦ Μαχαιρᾶ în Cipru (Φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσὸς, Επετηρὶς, X ², Atena 1914, p. 139), se menţionează hrisovul dat acestui lăcaş (κυρία Μαχαιρᾶς), la 15 Februar 1795, de Mihai-Vodă Suţu, ca Domn al Moldovei: un venit de 50 de lei la Ocne şi de la Vamă alţi 50. Reproducem aici textul întreg.

Ἰωάννης Μιχαὴλ Κωνσταντίνου Σούτζου Βοεβόδα ελέῳ Θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Μολδοβλαχίας.

† Οὐδὲν οὕτως ἀτεχνῶς λυσιτελὲς τοῖς βροτοῖς ἢ τὸ εὐποιεῖν, ὅτι καὶ, θεῖος καὶ ἀνθρώπινος τοῦτο παρακελευόμενος νόμος, αὐτοί τε οἱ τῆς φύσεως ὅροι τοῖς πᾶσι στεντορείῳ μονονοὺ φωνῇ ἐπιτάττοντες τρανῶς ὑποτείνουσι, καὶ ὅσον τὸ ἐκ τούτων ὄφελος, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἀπόλαυσις ὑποδεικνύουσι. Τί γὰρ μᾶλλον προῦργον τοῖς πιστοῖς ἢ τὸ αἰωνίαν προσκτᾶσθαι ἀπόλαυσιν; τί δὲ μᾶλλον ἔνδοξον ἢ τὸ τοῖς ὁμοῖοις αὐτῷ συντρέχειν καὶ βοηθεῖν καὶ διὰ τῆς ἀῤῥωγῆς ὑπέρτερον ἐκείνων ἀποκαθιστᾶν ἑαυτόν; Ποῖα δέ γε ἡδονὴ μείζονα τῷ εὐποιοῦντι συναίσθησιν ἐμποιεῖ, ἥπερ ἡ εὐποιία τοῖς εὐεργετοῦσι τὴν εὐχαρίστησιν; Ταῦτα τοι καὶ ἡμεῖς σαφῶς ἐπιστάμενοι καὶ νόμον τὸ τοῖς χρήζουσι ὅσον ἔνι ἐπικουρεῖν ἡμῖν αὐτοῖς θέμενοι, ἄλλως τε καὶ ὅσον θεάρεστον τὸ τοῖς θείοις ἐπαρήγειν σκηνώμασιν ἐπιγινώσκοντες, καὶ μὲν δὴ καὶ εὐλαβῶς περὶ αὐτὰ διακείμενοι, οὐ παρεωράκαμεν τὴν, ἧς πειρᾶται καὶ τὸ ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ Ἰσαακίου καὶ Ἀλεξίου τῶν Ἀγγέλων κτισθὲν βασιλικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν ἱερὸν μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τῆς κυρίας Μαχαιρᾶδος ἄλλως πως ἐπονομαζόμενον ἔνδειαν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εὑρισκομένων πατέρων ἐσχάτην πενίαν καὶ τοῦ ὅλου τῆς συστάσεως αὐτοῦ βαρύτατου χρέους: ὑπὸ γὰρ καιρικῶν περιστάσεων καὶ ἄλλων ἄλλως διαφόρων καταδρομῶν εἰς ὄφλημα καταπεπτωκὸς τὸ οὐκ εὐκαταφρόνητον ἱερὸν μοναστήριον αὐθεντικῆς ἐδέετο βοηθείας καὶ κραταιᾶς χειρὸς πρὸς ἀνακούφησιν τοῦ ἐπικειμένου αὐτῷ βάρους, ὅτι οὐκ ἄν ἄλλως τὰ πρὸς ζωάρκειαν τοῖς ἐν αὐτῷ πατρᾶσι προσεπορίσθη. Καὶ δὴ διορίζομεν διδόσθαι τῷ ἱερῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ κατ' ἔτος πρὸς οἰκονομίαν τῶν ἐξόδων αὐτοῦ, ἀπὸ μὲν τῶν αὐθεντικῶν ἡμῶν ὀκνῶν γρόσια πεντήκοντα, ἀπὸ δὲ τοῦ δάματος ὁμοίως πεντήκοντα, συμποσοῦμενα εἰς ἑκατὸν γρόσια, ἅτινα ἔχουσι διδόσθαι τοῖς ἐνταῦθα διορισθησομένοις ἐπιτρόποις τοῦ ῥηθέντος

www.dacoromanica.ro

μοναστηρίου κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἱεροῦ σκηνόματος, δηλαδὴ κατὰ τὴν κα' τοῦ Νοεμβρίου. Προστάττομεν οὖν ἡμῖν τοῖς βαμασίδες καὶ καμαράσιδες τῶν ὀκνῶν ἀνενδιάστως ἐγχειρίζειν ἀνὰ πᾶν ἔτος τοῖς ἐπιτρόποις αὐτοῖς τὸ ῥηθὲν ἡμῶν αὐθεντικὸν ἔλεος, ἀξιοῦμεν δὲ καὶ [τοὺς] μεθ' ἡμᾶς ἀδελφοὺς ἐκλαμπρωτάτους αὐθέντας οὕς ἄν τὸ θεῖον διοικητὰς τῆς ἡγεμονίας ταύτης καταστήσαιτο ἐπικυρῶσαι καὶ ἐπαυξῆσαι εἰ δυνατὸν τὸ ἔλεος τοῦτο, πρὸς διηνεκὲς τῆς ἐκλαμπρότητος αὐτῶν μνημόσυνον, ἐφ ᾧ καὶ ἐξεδόθη τὸ παρὸν ἡμέτερον αὐθεντικὸν χρυσόβουλλον κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἡγεμονίας ἡμῶν, ἐν τῇ αὐθεντικῇ ἡμῶν καθέδρᾳ τοῦ 'Ιασίου, καὶ ἐπεκυρώθη τῇ ἰδίᾳ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι πρὸς διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν, ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐννενηκοστῷ πέμπτῳ, κατὰ μῆνα Φεβρουάριον, αψηε-φ Φεβρουαρίου ιγ'.

'Ιωάννης Μιχαὴλ Σούτζου Βοεβόδας.

La Iași se aflau în acest timp doi ieromonahi din Cipru *(ibid.*, p. 141): erau arhimandritul mănăstirii, Haralamb, și diaconul Chiprian, trimeși să ceară ajutoare în rîndul întâiu la noi. Cel de-al doilea e hirotonisit ieromonah în capitala Moldovei și legat de biserica domnească, fiind înscris și elev al Școlii Domnești. De acolo vin cu treisprezece manuscripte de musică *(ibid.*, p. 139). Se întorc la 1802 *(ibid.*, p. 142). Chiprian ajunge arhiepiscop, pe cînd Hrisant e exilat în Eubeia *(ibid.)*. La 1821 el a fost spînzurat de Turci ca rebel *(ibid.*, p. 143).

N. Iorga.

Un manuscript al lui Amiras

De mult, Sp. Lampros arătase că la 1900 un domn Campanis din insula Andros avea un manuscris al Cronicei lui Amiras în grecește. El cuprindea însă și un capitol despre drumul înapoi la Constantinopol al mamei lui Grigore Matei-Vodă Ghica și un altul pentru pedepsele celor nerecunoscători, dînd ca exemplu, în Muntenia (ἄρχων τῆς Τζάρας) pe un Dimitrie Macrì Mare Ban (v. Νέος Ἑλληνομνήμων, XI, pp. 183-5). Ar trebui să se facă o cercetare.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

O carte a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino

Pe exemplarul Academiei Romîne al volumului III din Operele Sfîntului Vasile (τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας τὰ εὑρισκόμενα), Paris 1638, se ceteşte întăiu iscălitura: ἐκ τῶν τοῦ Ἰγνατίου Πετρίτζη. E vorba de acel Ignatie Petritzi care a lucrat la alcătuirea Pravilei moldoveneşti a lui Vasile Lupu. O altă iscălitură jos e tăiată.

A lui Petritzi e numai ştearsă. Iar pe pagina de după copertă se ceteşte: ἐκ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου Καντακουζηνοῦ, Ex libris Constantini Cantacuzéni.

Cîteva însemnări marginale, ca aceia, de la pagina 139, despre purcederea Sf. Duh contra „Latinilor", sînt de sigur ale lui Petritzi sau chiar ale unui înaintaş. Numai repetarea, la pagina 373, a unor cuvinte latine pare a fi a lui Cantacuzino.

La urmă, de altă mînă: Ἰουνίῳ 29, τοῦ Μούσουλου. Ἰουλλίῳ 7 τοῦ Νίκου σαράντη, Ιωνίῳ *(sic)* φ. φ. fata.

Şi, pe dosul ultimei coperţi: „Această carte am cetit eu, cel mai jos iscălit, din scoarţă în scoarţă: Panu Focşăneanu, 1791".

N. Iorga.

Turcirea lui Constantin Lăpuşneanu

În *Pretendenţi domneşti* („Mem. Ac. Rom.", secţia ist., XIX) am vorbit de turcirea după moarte (?) a lui Constantin, fiul lui Alexandru Lăpuşneanu.

Iată cum descrie casul cineva care era atunci la Constantinopol, cu ambasada germană, Hans Dernschwam [1]:

„Item, ein selczame Historie hot sich begeben als wyr hie zu Constantinopol gewesen, sint des Peter *(sic)* Weyde Sun aus der Mulda, mit Namen Constantin, ist ein Jungling in 14 Jarn gewesen, den sein Vatter vor etlich Jaren sampt seinen andern alter Bruder [2], welcher zw Brussa wnt vnd ein Turk worden, herein dem Khayser zu Geysel geben. Als gedachter Constantin

[1] *Hans Dernschwams Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553-55) nach der Urschrift im Fugger-Archiv, hgg. und erläutert von Franz Babinger,* München-Leipzig 1923.

[1] Ilie Rareş, de fapt: unchiu.

www.dacoromanica.ro

adi 26 Martij in peste krankh worden und zuvor noch krichischen und cristlichen Prauch gebeicht und communicirt also gestorben, den die Krichen begraben wollen, als die Turken gewar worden, haben sy die Krichen weg aus dem Hawse gejagt und in auff turkisch noch seinem Todt beschnitten, uber [e]in falsche Zeugnnus vorhert, das man im Leben von ime vernomen solt haben, zw einem Busserman hat werden wollen, das ist: zw einem Turkhen.

Haben im ein turkischer Bundt auffgeseczt, wie ger Turkhen. Prauch ist, auff den Sarch und erlich zw Grabe belaitt. Das Recht hot ir Muffti, das ist ir Bapst, erfunden im Rauchloche. Der Jungling hot sich zu vor nit auff turkisch, sunder auff walachisch tragen und ein zoblen Hauben auff, auch seine Diener auff walachisch gangen" (p. 74). N. Iorga.

Două manuscripte înstrăinate ale lui Anastasie Crîmcovici

În lucrările celui de-al treilea Congres Arheologic la Chiev (1878) (rusește), II, 253, Kalužniacki pomenia de următorul ms. de *Taktika* al lui Nicon Muntenegreanul, cu această notiță: **сѣи книгѣ свѣтого Никона сътвори смѣренїй Митрополитъ Анастасїе Кримковичь, єже бысть въ свѣтѣй Митрополіи сучавскїи, въ памѣть себѣ и родителимъ его Іwанна Кримка и Крѣстина, и даде въ новѡ сѧзданнаго своего монастирь Драгомирьна, идеже есть Храмъ сѧшествіе свѣтого дѹха, въ дни господина Іwаннъ Радѹль Воєвода Михневичь, въ лѣто ѧзркѕ, мѣсѧца...** *(sic)*. (Această carte a Sfintului Nicon a făcut-o smeritul Mitropolit Anastasie Crimcovici, care a fost la Sfinta Mitropolie a Sucevei, pentru pomana sa și a părinților săi, Ioan Crimca și Cristina, și a dat-o la cea din nou zidită mănăstire a sa Dragomirna, unde este hram sfințirea Sf. Duh, în zilele Domnului Ioan Radul Voevod, fiul lui Mihnea, în anul 7126, luna –).

Într'un articol al lui V. Vasilievschi din **Византінскій временникъ**, II, p. 78, se dă această notiță pe un ms. din Biblioteca din Petrograd (F. IV, No. 307): **Сїа книга именем Метафраст почо архіепископъ Анастасїе Кримковичь и не доспѣ сѧвръшити его, а потом доконча его ермонах ˜Iwрест игѹмен въ дни Василїе Вое-**

www.dacoromanica.ro

вода исписасѫ рѫкож попа Манонла wт Gѕчав wт Храм Бове-дениѥ Бци, влѣто ѧзрмѕ, wк. аі днь и свѣзань тиж выл его рѫкож, амин. (=Această carte anume Metafrast a început-o arhiepiscopul Anastasie Crimcovici şi n'a putut-o isprăvi, iar după moartea lui ieromonahul Iorest egumen, în zilele lui Vasile Voevod, şi s'a scris cu mîna popei Manoil din Suceava de la hramul Vovedeniei Maicii Domnului, în anul 7147, Octomvre 11 zile, şi s'a scris aceasta cu mîna lui; amin).

N. Iorga.

La Romînii din Balcani

O însemnare dată de Lampros, Νέος Ἑλληνομνήμων, VII, p. 155, arată că la 1422 ajunge episcop de Grebena Neofit Romînul (Νεόφυτος ὁ Βλάχος).

* * *

În articolul d-lui Nicolae I. Giannopulos din *Byzantinische Zeitschrift*, XXVII, p. 354, se dă inscripţia bisericii Sfinţilor Fără Arginţi din Tricala (1574-5). E înoită între alţii de popa Mihu (Μῆχος) schevofilax, Mihail τοῦ Βούργου, Dimu Tabacul şi alţii.

La Sf. Dumitru (p. 353), înoirea se face la 1839 „cu mîna" a doi din Meţovo.

* * *

Din colecţia de inscripţii funerare ale Grecilor, mai ales Macedonenilor, din Pesta culegem: la 1757 Constantin al lui Teodor Bendala (Μπενδέλα, nu Μπενδεάλ) din Moscopole, mort la 22 Septembre (Νεός Ἑλληνομνήμων, VIII, p. 464). Apoi un Gheorghe al lui Γούση Μίσιος din Kozane (p. 465). La 27 Mart moare la Pesta Maria ἡ ἐκ τῶν Ἀδανίδων, soţia răposatului „Mihail Mosha Moscopolitul" *(ibid.)*. O cruce e a Costinei (Κοστίνης), fata (?) lui „Anastasie Ντεμόνα, Moscopolitul", moartă în Ianuar 1781 (p. 460). Ioan fiul lui Costa Pomita moare la 1785 (p. 467). Fără dată e inscripţia Sarei, soţia lui Dimitrie Monastirli (p. 469). Un Mihail Τζορνέντ Ἐπισχιώτης poate fi tot Romîn *(ibid.)*, ca şi Naum Nosca *(ibid.)*. Un Ambrosie Doţu (Ντότζου) († 15 Mart 1801), la p. 474. Fără dată inscripţia familiei lui Naum ὁ Φαράκατος din „Voscopole" (p. 479). La 1853 a lui Gheorghe N. Maţu (Μάτσος) τὴν ἐπωνυμίαν ἐν Γκόμπες, „mare negustor" din Pesta (p. 481).

Moscopolitani au fost aceia cari au făcut şi biserica, la 1680 *(ibid.*, X, p. 383).

La 1778 prin acele regiuni se pomeneşte un Παπαγεώργιος Βλάχος *(ibid.*, p. 413).

N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

Daniile românești la Muntele Athos

Cu privire la opera românească din mănăstirea Xenovului la Athos, L. Petit scrie, în *Actes de l'Athos*, I, *Actes de Xénophon* (adaus la *Vizantiischii Vremennic*, X, Petersburg 1903): „On garde l'impression qu'entre 1520 et 1820, c'est-à-dire pendant trois siècles, les hospodars *(sic)* de Moldavie et de Valachie ont comblé de faveurs le monastère de Xénophon" (pp. 13-4). „Le Vornique Constantin et son frère Radoul restaurent, en 1544, les peintures de la nef dans l'église Saint Georges ; vingt ans après, en 1564, Nilouman, fils de l'hospodar *(sic)* de Valachie, achève leur oeuvre". Se citează *a doua călătorie* a lui Porfirie Uspenschi, Moscova 1880, p. 35. De fapt inscripțiile publicate de Smyrnakis pomenesc pe Constantin și Radu și pe un „Milman", iar, la o dată ulterioară, pe un „Nilcuman", „Domnul Valahiei-de-jos" (v. studiul mieu despre Muntele Athos și țerile romînești). În documente Vlahi se pomenesc la 1318 (p. 44), 1320 (p. 50), 1338 (p. 75).

În fasciculul II, consacrat Pantokratorului, se dau (p. XVI și urm), știri despre Paisie (Petru), reformatorul (n. 1722 la Pultava; la cinsprezece ani călugăr la Liubesc, supt numele de Platon. Înainte de 1746 ar fi fost în Chiev și „Valahia". La Athos, devenit Paisie, e cu Moldoveanul Visarion. Cumpără chilia Sf. Constantin, apoi cea a Sf. Ilie (1757). Voiă să capete și Simopetra. Silit de creditori, fuge, cu Visarion, „în Valahia" *(sic)* (1763), la Dragomirna, iar de acolo, „peste cinci ani, „en Russie *(sic)* et y dirige tour à tour les monastères de Sékoul et de Niamenski" *(sic)*. Un Paisie al II-lea, Bulgar din Basarabia („né en Bessarabie vers 1796 de parents bulgares", p. XVIII, dar pe atunci nu erau Bulgari în Basarabia). Predecesorul său Acachie-Anton „se retrage în Moldova" ca schîmnic, după 1839 *(ibid.)*.

În al treilea fascicul al „Actelor Athosului", *Actes d'Esphigménou* (1906; la vol. XII din *Viz. Vrem.*). Petit și Regel pomenesc clădirea de Vornicul Gavriliță Costachi a metocului Ciocănești, care va fi crescut de Mitropolitul Veniamin (p. XXV), Se tipărește actul de la 20 August 1806 al acestuia, confirmat de Domnul Moldovei. Egumenul Teodoret menționează dania satului Bursuci. Venise în Moldova pentru aceasta călugărul Ambrosie, la 1806, găsind ca Domn pe Alexandru Suțu, iar pe Veniamin la Roman (e descris ca așa de milostiv că-și dă și hainele). Sprijine și Logofătul Iordachi

www.dacoromanica.ro

Cantacuzino şi Marele Vornic Manoli Conachi, al cărui tată (şi al lui Gavril Vornicul) făcuse metocul Sf. Dumitru în Galaţi. Vornicul Alexandru, fiul lui Luca Ianculeu, cîştigă mănăstirii procesul, Esfigmenul mai are în Moldova un metoc în judeţul Tecuciu la Cîrlomăneşti (Sf. Nicolae), dat de familia Negre (urmaşii cedează la 19 Mart 1803). Sf. Dumitru fusese dărîmat de cutremur la 14 Octombre 1802; Alexandru-Vodă Moruzi o redă Athosului. Mai aveau Esfigmeniţii: Trestiana (Tutova), Bursuci (Ποπορσότζι), Munteniţa şi Susneşti, «Ἀντώνη», Τερχουλέστι şi Ῥέδεποζέτουλ, Λουτζένι, Ῥαΐ şi (iar ?) Bursuci (Fălciiu). Dar la 1828 familia îşi reservă administraţia mitocului Floreşti (pp, III–XXXI).

Se dă, în traducere franceză, actul din 6 Maiu 1662 al lui Gavriliţă Costachi, cu fiii, Constantin, Lupu şi Solomon, pentru metocul din Ciocăneşti (pp. 56-7, no. XXXI) şi, tot aşa, cel din 20 August 1806, al lui Veniamin, p, 39 şi urm. (după *Éclaircissements sur la question des monastères grecs situés dans les Principautés Danubiennes,* 1857). Se adauge şi întărirea de sînodul constantinopolitan (p. 94 şi urm.). Pomenire în n-l XXXVIII (p. 77 şi urm.), a Marelui Păharnic Hristodul Vlahuţi.

În fascicolul IV (la *Viz. Vrem.*, XIII, 1907), Regel, Kurtz şi Korablev publică actele Zografului, fără introducere. Protul Chariton de la 1378 (no. XLVIII) e Mitropolitul Ungrovlahiei viitor.

La 1192 Ioan Căliman, Ţarul Bulgarilor, intitulat „samodîrjeţ de Tîrnova şi a toţi Bulgarii şi Grecii **и прѣкѡ Мѡлдовлаѣїа и оугрѣскон земли и Богдима**“ face o donaţie (p. 160 şi urm.): titlul arată că actul e fals. La 1392 Sişman îşi zice „Ţar şi samodărjeţ a toţi Bulgarii şi Grecii“ (pp. 168-9).

Se întîlneşte şi, la 1142, un Στέφανος ὁ Μαυρόβλαχος (p. 13).

Aici şi un act al lui Alexandru Domnul muntean (deci nu „grand-duc de Moldavie“), care dă, din Tîrgovişte, la 9 Februar 1433, 3.000 de aspri mănăstirii, fiindcă-i trimesese pe egumenul Moise şi călugării Iosif şi Ergasie (pp. 174-5, no. VI), Apoi, la 13 Septembre 1470, Ştefan-cel-Mare dă egumenului Varlaam, din Suceava, 500 de aspri pe an, pomenind pe fiii Alexandru şi Petru ; Logofătul e Toma (pp. 175-6, no. VII). Nu e în colecţia I. Bogdan. O donaţie de 100 de ughi şi 6.500 de aspri, plus alţi 500 bolniţei, o face, la 1-iu Iunie 1575, Petru Şchiopul, pomenindu-şi înaintaşii (boieri: Cozma Murgul Vornic de Ţara-de-jos, Zbiarea, Belăi (rău cetit) Vornic de Ţara-de-sus, Cristea şi Andronachi pîrcălabi de Hotin, Petraşco şi

www.dacoromanica.ro

Dragul de Neamț, Toader și Burciul de Roman, Slăvilă portar (nu лотарь!) de Suceava, Гичима (!) pîrcălab de Orheiu, Dumitru Postelnic, Gavril Spătar, Bucium, Iane Vistiernic, Vartic Ceașnic, Nicola Stolnic, Stoica (стока) Comis; scrie Cristea al lui Mustea în Iași (pp. 176-8, no. VIII). E cel d'întâiu act cunoscut cu boieri al lui Petru; cf. cel din 17 April 1576, în adausele mele la vol. XI din Hurmuzaki (p. 893; ca Postelnic apare Islan; s'ar putea să se fi cetit greșit și numele pisarului: Mihăilescul). Urmează dania Dobrovățului de Vasile Lupu, din 25 Mart 1651 (cu clerul: Varlam Mitropolit, Anastasie de Roman, Teofan de Rădăuți, Ghedeon de Huși; fiul: Ștefan, boierii: Ghica Vornic de Țara-de-jos, Toma de Țara-de-sus, Gavril Hatman, Andronic Postelnic, Iane și Ionașco (nu: ино нашего) pîrcălab de Hotin, Miron și – de Neamț, Alexe de Roman, Constantinachi (?Константина того) Spătar, Gheorghe Ceașnic, Iordachi Cantacuzino Vistier, Pătrașco Golea (? Пагишского Голя!) Stolnic, Nicola (Никола Симионева) Comis; Logofăt Gavrilaș Matiaș; scrie Dumitrașco Vlad (? влэца!) (pp. 179-81, no. IX). La 29 Maiu din același an se adauge o întărire, fără boieri (pp. 181-2, no. X). La 30 Ianuar 1698 se închină mănăstirea Chipriana, de Antioh Cantemir (și cu fratele Dimitrie; boierii: Vasile Costachi Vornic de Țara-de-jos, Mitre Apostol de Țara-de-sus, Lupul Bogdan Hatman, Manolachi Postelnic, Mihalachi Racoviță Spătar, Ciocîrlan Ceașnic, Iordachi Vistiernic, Ilie Stolnic, Ștefan Conteș Comis, Ioan Medelnicer, Dabija Clucer, Constantin Serdar, Ivașco Sulger, Sandul Crupenschi Jitnicer; Logofătul Nicolae Donici; scrie Pătrașcu din Dobrovăț la Iași).– Un Vlah Ioan la 1333? (p. 68), ca și Ioan Βλαχοιϊωάννης (p. 36; 1315?). Mitropolitul Hariton (ὁ Οὐγγροβλαχίας καὶ πρῶτος Χαρίτων iscălește actul din 1378, Septembre; no. XLVIII, p, 112; el e pomenit; τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Βλαχίας καὶ ὑπέρτιμος καὶ πρῶτος τοῦ ἁγίου ὄρους, în cel următor, pp. 112-3). V. Iorga-Hurmuzaki, XV, p. 10). Celelalte acte sînt amintite tot acolo.

N. Iorga.

DOCUMENTE POLONE

Instrucția boierilor Vasile Clucerul și Voicu Vistiernicul trimeși la rege, din partea locuitorilor Munteniei.

În Hurmuzaki I, Supl. II, p. 487, găsim scrisoarea boierilor

www.dacoromanica.ro

munteni Dan Vistiernicul și Vintilă Clucerul către Ioan Zamoyski, prin care cer în numele întregii Țeri ca el să înduplece pe regele Poloniei a li da în locul lui Mihai Viteazul Domn pe fratele lui Ieremia Movilă și promit în același timp supunere în toate regatului polon întocmai ca și Moldova. Scrisoarea este datată 1598.

O scrisoare în același gen, dar nedatată, scrisă însă în preajma anului 1598 — căci boierii Divanului nu corespund în totul celor de mai sus — o găsim în Arhiva Centrală din Varșovia, în *Liber Legationum,* XXIV, p. 14. Este instrucția boierilor Vasile Clucerul și Voicu Vistiernicul, trimeasă în Polonia din partea locuitorilor Munteniei. Muntenii trimit o jalbă Regelui, plîngîndu-se de Mihai Viteazul, din causa căruia Țara Muntenească este nimicită și cer sprijinul regelui, spre a-i lua supt ocrotirea sa. Îl roagă să li trimeată o armată condusă de Hatmanul Coroanei, cu starostele Zaranowski în frunte, care armată, învingînd pe Mihai, să puie pe tron în locul lui pe Simion, fratele lui Ieremia, și să asigure astfel o liniște mai îndelungată a țerii. Se plîng apoi de nenorocirile prin care au trecut furîndu-li-se averi și îndepărtîndu-li-se femei și copii de către soldații lui Tarnowski, cari fără milă luau și duceau prin Moldova în Polonia tot ce aveau acolo, făcînd chiar și omoruri. Roagă pe rege să intervie și să li se înapoieze lucrurile luate.

Instrucția nobililor Vasile Clucerul și Voicu Vistiernicul, trimeși la rege din partea locuitorilor munteni.

„Noi, locuitorii munteni, văzînd cruda nestatornicie și sfială (?) a lui Mihai Viteazul, din care causă și Țara Munteniei a început să fie nimicită, noi înșine am desperat în cele din urmă și am trimes pe frații noștri la Măria Sa Domnul și binefăcătorul nostru, pentru ca, cu dragoste și îndurare, să vă rugăm să ne luați supt apărarea voastră și să binevoiți a ne primi supt aripile voastre: cum ați văzut din Sfatul Măriei Voastre, chiar în același moment Domnia Sa Voevodul Moldovei a fost gonit din tronul Moldovei. Acest lucru important știindu-l Măria Voastră, să binevoiți a ne lua supt apărarea voastră regală și să binevoiți a trimete armata voastră cu domnul Hatman al Coroanei, cu Simion Voevodul, care, învingînd pe Mihai de pe tron, să-l așeze pe el cu Măria Sa, starostele de Cameniță, pentru o mai îndelungată liniște a

www.dacoromanica.ro

țerii. Afară de aceasta pe Măria Sa Domnul Zaraowski cu o armată sigură, destinată și plătită, pentru că după plecarea domnului staroste de Cameniţa fără pricină am putea fi bătuți de dușmanii noștri. Căci după plecarea cu armata a domnului staroste s'ar duce și deplina liniște a țerii, așa cum vă vom spune în cuvintele de mai jos. Măria Sa Regele să binevoiască a înțelege aceasta de două ori în chestia cu patria noastră. Femeile, copiii și averile noastre au fost exilați. Confirmăm prin jurămînt încă odată măsura supunerii către Măria Sa cea puternică, ca să fim cu stăpînul nostru Măria Sa supus vouă. Cu jale arătăm, prea-luminate stăpîne, pe Tarnowski, cu care nu a fost bine, prin aceia că toți soldații cari erau în regimentul lui au adunat și furat bunurile noastre, au devastat biserici și de moarte n'au cruțat pe nimeni, și afară de aceasta erau contra legii și a rușinii: au luat femei de la bărbați în libertate și desfrîu, în chip josnic; de asemenea și copiii de la mamă și slugi i-au luat cu ei în Polonia ca și tot ce aveau. Domnul Moldovei, cînd prin țara lor ne-am dus să ne apărăm, a spus că n'avem drept la niciun jaf și nici trecere prin Ungaria, dese să nu facem. Cînd Măria Sa domnul staroste a făcut aceasta, a spus că voia să înainteze cu soldații săi din datoria slujbei sale. De aceia și acum ca și prima oară noi ne silim pentru patria noastră ca Domnul și stăpînul nostru să binevoiască a face pe acei soldați — cari s'au adunat după sfatul lui — să ni înapoieze ceia ce ni-au furat, și nu numai acea sumă de care am amintit, ci încă și atîtea altele, și le vom plăti cînd nu numai ei soldații, dar și negustori, turci ori tatari vor da bunurile noastre. Afară de aceasta pe Măria Sa Domnul nostru îl rugăm să binevoiască a ne lua supt apărarea sa și supt aripile sale și să nu ne lase, de oare ce toată credința noastră și ascultarea o întărim cu jurămintele noastre. Și vom ținea cu tărie credința noastră stăpînului nostru după înapoierea femeilor plecate, a copiilor și averilor noastre, cu atît mai mult că dorim credința noastră, ce să sfărîmase prin lucrurile acestea, acum să se răspîndească din nou.

† Smerenie E[f]timie Mitropoli[t] [1].
† Da[n] Danilovi[č] Velichi Lo[g]fe[t].
† Teo[do]sie Velichi Lo[g]fe[t].

[1] După fiecare iscălitură a boierului este aplicată și pecetea sa.

www.dacoromanica.ro

† Ianachi Veli[chi] Spa[t].
† Dorinŭ (?).
† Tudoru Su[l]ğa[r].
† Cr[s]tea Arma[ş].
† Vla[d]u[l] Po[s]te[l]nicu.
† Nanu[l] Po[s]te[l]nic.
† A[n]dre[i]co Comi[s].
† Goga Clu[č].
† Ba[r]bu[l] Armaşu[l].

Tot în Arhiva Centrală din Varşovia, vol. XXVII din *Liber Legationum*, fol. 34, este scrisoarea regelui Sigismund al III-lea către Mihai Viteazul, al cării răspuns îl găsim însă în Hurmuzaki, *Supl.* II, I, la pagina 311, în care Mihai se desvinovăţeşte de acusările lui Ieremia-Vodă şi arată cum acesta a căutat să-l dușmănească cu toţi vecinii.

În scrisoare, regele face cunoscut lui Mihai să nu mai atace ţara Moldovei, care este supt directa sa apărare. Îl anunţă că a aflat cum că Mihai a ocupat Ardealul şi voieşte acum să stăpinească şi Moldova, dar îl previne să nu facă aceasta, spre binele său.

„Puternice şi iubite Domn şi Voevod al Munteniei.

V'am făcut nu odată cunoscut că ţara Moldovei şi Ieremia Movilă al ei sint supt apărarea şi sprijinul nostru, şi dorinţa noastră, a ţerii noastre, constă în aceia că această ţară să nu fie supărată de nimeni şi să nu se facă turburări în ea. De asemenea repetăm şi acum, şi cu atît mai vîrtos şi pentru aceasta vă facem cunoscut că am aflat că nu de mult aţi ocupat ţara Ardealului, şi această ţară a Moldovei doriţi să vă aparţie. De aceia vă amintim, pentru prietenia voastră, să vă gîndiţi şi să lăsaţi acea ţară cum este, s'o cinstiţi în felul care trebuie şi să nu-i daţi nicio pricină, de oare ce noi nu putem s'o lăsăm şi s'o părăsim. De aceia vă repetăm a doua oară să n'o trataţi ca dușmănie pentru noi şi să lăsaţi să vedem deschis gîndul vostru la răspunsul acestei scrisori.

Pănă atunci mult bine şi sănătate de la Dumnezeu.

Varşovia, 1600".

Elena Eftimiu.

www.dacoromanica.ro

Donații românești la Athos

Un catalog al documentelor Lavrei celei Mari din Athos, publicat de Sp. Lavriotis, în *Byzantinische-Neugriechische Jahrbücher*, p. 396 și urm., are, ca acte românești, următoarele:

Petru-Vodă al Moldovei dă 150 de lei pe an pentru pomenire la 8 Novembre.

Nicolae Mavrocordat al Munteniei, în legătură cu aducerea supt Brâncoveanu a capului Sf. Mihail din Sinai (1737): se dau 100 de lei pe an (și cîte 600 de aspri pentru aducători).

Vlad Dracul, *intitulat și Despot* (Ἰωάννου Βλαντίκα Δεσπότου), care-și zice și „autocefal", dă 10.000 de aspri pe an și 1000 de aspri celor ce vor veni pentru ei. „Mi se pare", spune autorul catalogului, „că el este acel binecuvîntat care se vede, cu soția sa, în sfînta și minunata icoană care e la scaunul de egumen al Sf. Atanasie".

Gavril Movilă al Munteniei, care, pomenind „cînd a cîștigat atîtea biruințî în Moldova, apoi a luat și Muntenia cu temuta lui sabie", dă călugărilor cari l-au cercetat 5.000 de aspri pe an (1000 pentru călugări) pentru a fi pomenit el și tatăl, Simion (7127).

Constantin Brîncoveanu dă, pentru aducerea capului Sf. Mihail de Sinai, 6.000 de aspri pe an (pentru călugări 600) (7204).

Alexandru Scarlat Ghica dă, peste 6.000 și 600 ce a adaus Grigore-Vodă, 2.000 și 200 și ce pune și el pe de-asupra: 3.000 și 200 (7276); banii îi aduce Gherasim μουσικὸς.

Matei Ghica al Ungrovlahiei confirmă donația lui Grigore (7261).

Două acte slavone, de la 7101 și 7104, ale lui Alexandru al Munteniei (1593 și 1596; numai prima dată e bine cetită), prin care se dă, ὁμοίως καὶ τῆς πενθερᾶς του τριγύρῳ moșia Băicoiu (Μπακόϐι) cu Țiganii.

„Constantin, Ioan și Grigore Ghica, cei trei Domni" (de fapt numai Grigore) pentru 8.000 și 800 de aspri (7255).

Constantin Racoviță al Ungrovlahiei, răsplată pentru că Sf. Mihail a gonit lăcustele: 8.000 și 800 (7264).

Maria Doamna, 7100 (1592: a lui Ștefan Surdul?), „un loc, lîngă o grădină în București, ca să facă Lavrioții metoh cum vor".

Ioan Sturza, Hatman moldovenesc, pentru 100 de galbeni. Aducătorul adauge că, la 7060, el, Ignatie categumenul Lavrei, a venit cu popa Visarion și bătrînul Teodosie și a luat 300 de galbeni pentru slujba de Sf. Nicolae.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

Pentru Tyras

În vechea mea carte, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe* (București 1899), scriam (pp. 21–2): „De și Ovidiu se plînge că nu adese ori corăbii vin din Italia în Pontul cu porturi rare și că negoțul se face numai cu vecinii, prosperitatea orașului Tyras e dovedită prin cea mai bună dintre dovezi: numărul mare și răspîndirea întinsă a monetelor sale, mai ales de la Vespasian la Geta. Cînd monetele dispar, supt Alexandru Sever (222–35), dispăruse și orașul. Carpii [a se corecta: Goții] pătrunseră pănă la Istros, cucerind-o și barbaria puse stăpînire complectă pe regiunile Dunării-de-jos și Nistrului".

În nota polemică a d-lui Norman H. Baynes despre *Iranians and Greeks in Southern Russia* a d-lui Rostovțev, carte plină de suggestii, dar și de teorii riscate, se observă următoarele cu privire la viitoarea Cetate-Albă în această vreme.

Zosim, cronicarul bizantin (I, 42), amintește „un *raid* gotic pe valea riului Tyras supt Galien" (253–268); s'ar părea deci că orașul Tyras [de fapt ruinat] n'a căzut în mîni gotice pănă în această domnie (după Minns, *Scythians and Greeks*, pp. 126, 448, 470, 644).

D. Rostovțev vedea în așezarea Goților la Olbia și la Tyras, unde pănă atunci ar fi fost garnisoane romane, punctul de plecare pentru o activitate proprie, și anume de comerț, în apele Mării Negre.

N. Iorga.

O falsificație iconografică

În Archivele principelui Czartoryski din Cracovia supt nota No. 1616 este un număr intitulat „Gesta in Europa singularia 1520–1574", cu subtitlul „Quibus principes potentissimi, heroes fortissimi, viri illustrissimi, bellatores invictissimi inclauserunt (?) a Carolo V, Romanorum imperatore, et Sigismundo I, rege Poloniae, usque bellum Boemiae 1629."

E un manuscript pe pergament fin, scris în cursiva secolului al XVII-lea și legat în piele, decorat cu multe imagini care reprezintă persoane, aparate de război, orașe, cetăți, întărituri, luate din diferite opere.

www.dacoromanica.ro

Autorul manuscriptului, un necunoscut, nefiind iscălit, a voit să facă o lucrare despre Polonia, copiind din diferite opere străine sau polone părțile referitoare la raporturile cu țerile respective.

Astfel vorbește despre Carol Quintul, Sigismund I-iu, Suveranii Spaniei, Austriei, despre Sigismund August, Matiaș Corvinul, Ferdinand al II-lea, despre Franța, Galia și interegn.

De oare ce în trecut raporturile Moldovei cu Polonia erau din cele mai strînse, fie pe terenul pacific, fie pe cel războinic, sînt în manuscriptul de față pagini întregi despre Moldova și Voevozii ei, copiate după opera cronicarului Orichovius (Orzechowski), *Annales Poloniae,* ed. Danzig, 1643, și Dlugosz. Se vorbește astfel de Iliaș și Ștefan, de Alexandru Lăpușneanu, Ioan cel Cumplit, Tomșa, Mihai și Movileștii. La capitolul fiecărui Domn este și chipul respectiv, dar figurile nu represintă realitatea, căci, cercetînd lucrarea lui Elias Windeman, *Comitium gloriae centum, qua sanguine, qua virtute illustr. heroum,* 1646, cu o sută de portrete, ca și lucrarea d-lui N. Iorga „Domnii romîni", ed. Comisiunii Monumentelor Istorice, Sibiiu, 1930, am găsit figurile acestor Domni aparținînd unor nobili unguri din secolul al XVII-lea.

Astfel Iliaș nu este altul decît „Stephanus Miskei, praesidii neogradiensis supremus capitaneus" (An. IV, 53).

Ștefan este „Adam Forgacz de Gymes, sup. com. comit. Novigrad" (An. IV, 27).

Ioldе este „Ladislaus Reva S. C. R. M. Consilii et per Hungar. Exercit. Comissarii Gener. 1645" (An. IV, 82).

Ieremia Movilă este „Emericus Czobor de Czobor Szentmihaly L. B. in Sassin, Scolich et Clesko" (An. VI, 24).

Constantin Movilă este „comes Georgius Illeshazi perpetuus Liptoviensis S. C. R. M. cubicularius et consil." (A. IV, 32).

Alexandru Movilă este „com. Adamus Vesseleni de Hadad. perpet. de Muran. S. C. R. M. praes. Filek sub capitane." (Wind. 93).

Tomșa este „Nicolaus Földwary S. C. R. M. Hungarorum et Croatorum Colonellus" (Wind., 33).

Ivonia este „com. Adam de Battian S. C. R. M. conf. Cam." (Ac., III, 30).

Petrilo este „Wolffgangus Estherhazy de Galantha, eques auratus". (Ac., VI, 31).

„Ieremias Militiae Ivoniae praefectus" este „Stephanus Zichy de Zich. S. C. R. M. praes. Tauri. conf. eidem". (Wind., 100).

www.dacoromanica.ro

Astfel că niciunul dintre Voevozii msului nu corespunde realităţii.

Alte gravuri care interesează Romănia sînt cele două cetăţi Hotinul şi Timişoara, ca şi Sfatul regelui polon pentru războiul cu Moldovenii.

În ceia ce priveşte textul, am spus că este luat din Orzechowski. Din cînd în cînd apare şi cîte o părere personală a scriitorului, care pare să fi fost unul din numeroşii duşmani ai Moldovenilor. Astfel, după fiecare înfrîngere a Polonilor, toată vina o dă „Valahilor" trădători, despre cari spune des: „La Valahi nu există nici un respect al jurămîntului şi nu există nicio credinţă a făgăduielilor şi învoielilor. Ei întrebuinţează aceste lucruri mai mult de formă decît de nevoie. Cînd se văd la strîmtoare, recurg la aceasta pentru a avea putinţă de scăpare şi a căuta ajutor în fraudă. Jurămîntul şi credinţa sînt pentru ei făcute aşa încît aliaţii lor să devie pe rînd duşmani".

La sfîrşitul msului este descris războiul moldovenesc purtat cu energie supt Henric de Valois contra lui Selim Sultanul de Ioan, Voevodul Moldovei, la 1574; scos din lucrarea lui Andreas Maximilian Fredro. Acest capitol e scris, după cum spune însuşi autorul msului, „nu pentru că mie îmi place, în timp ce scriu faptele poporului polon, să fac, plin de curiositate, incursiuni în afacerile străine şi să rătăcesc povestind, ci fiindcă în acest războiu s'a vădit cea mai mare virtute a Polonilor. E mai interesant apoi de povestit cum a decurs acest războiu decît să se treacă supt tăcere".

Elena Eftimiu.

Istoria Romînilor pentru şcoala primară în anul Unirii

O carte curioasă, de o formă care merită a fi relevată pentru caracterul ei popular, dar şi pentru oarecare avînt literar (cf. şi cuvinte ca „împărător", „aprod", pentru viteaz, „poporime"), e *Istoria Romaniloru, biografii românesci dupre metód'a catehetica, pentru classa a 2-a primara, si scólele sătesci* din *Principatele Unite, partea I, ediţionată* de *T. Codresco et D. Gusti,* Iaşi, Tipografia Buciumului Romîn, 1859.

Se promite partea a doua, pentru semestrul de vară, „de la Mihai cel Bun pănă în zilele noastre".

www.dacoromanica.ro

Numele autorului, de altfel total necunoscut, se descopere prin această însemnare din dosul coperții: „Proprietari *T. B. Romanò*, T. Codrescu și Dimitri Gusti". Dar prefața, care destăinuiește că biografiile au fost „schițate într'o noapte", e iscălită numai: „Un Român".

„Capitulurile" cuprind întrebări și răspunsuri.

Ca probă de naturalețа dialogului culeg, la pagina 11:

„Va să zică Italienii, Francesii, Portugesii nu sînt Nemți, cum îi chiamă Românii cei care nu știu carte?

– Da' cum să fie Nemți! Toți aceștia sînt Români, adecă de același sînge cu noi, căci toți se trag ca și noi de la Împărăția strămbunilor noștri, a Romanilor....

– Dar bine Românii cei din Italia și din celelalte țeri ce limbă vorbesc?

– Ei vorbesc tot românește, numai, fiindcă de atîte sute de ani sînt desbinați de noi, Românii din Dacîa, apoi ei și-au mai schimbat vorba, dar ea tot samănă și aduce foarte mult cu limba care vorbim noi.

. . . . . .

– Dar nu cumva mai sînt în vre o țară Români de ai noștri afară de acei de cari mi-ai vorbit?

– Ba tot mai sînt, că Românul e mult ca frunza. Mai sînt Români în Țara Turcească, tocma la Miazăzi, aproape de Țara Grecească, în Ținutul turcesc care se și chiamă Romania, adecă țara Românilor. Pre acești Români Grecii, din ură, îi chiamă Coțovlahi, adecă Români stricați.

. . . . . .

– Tot românește vorbesc aceștia?

– Tot, numai cam amestecat cu grecește și cu turcește, din causă că nu au școli românești și-i stăpînește Împărătorul turcesc."

Povestirea merge pe alocurea, pentru a da explicații, până în vremea cea mai nouă. Astfel se spune, vorbind de Ioan Sandu Sturza, că „Ioniță Sturza" era „de la Săucești (Ținut. Bacăului)" (p. 51).

Despre scopurile rusești față de Români se vorbește limpede și tare: „Rușii au început a gîndi să ne cuprindă ei țerile, pe care de mai multe ori de atunce le-au tot sărăcit, năvălind în ele pe nedreptul și neașteptate. Până mai la urmă, în anii trecuți, s'au sculat frații noștri Francesii și Piemontessi asupra lor ca să-i scoată

www.dacoromanica.ro

din ţerile noastre şi, bătindu-i, i-au silit să ni întoarne o bucată din Basarabia pe care ni-au fost răpit-o cu nedreptul la 1812" (p. 52).

Despre Munteni se spune că mişcarea de la 1821 „desorbi pre nătingii Sultani".

Foarte interesant e ce se spune de Ardeleni:

– Dar Romînii de prin Transilvania fost-au mai fericiţi decît Romînii (munteni)?

– Ba de ei, săracii, mai să se poată zice eă au avut şi mai ră soartă decît noi, supt Nemţi şi Unguri, cari şi astăzi îi supără, pănă va da Dumnezeu, întărindu-ne noi, să li tindem mină de ajutor."

Se face un mare loc măsurilor in folosul ţeranilor ale lui Constantin Mavrocordat.

Se încheie cu menţiunea răscoalelor contra Grecilor, ca aceia care „făcu mică fărîme" pe Batişte Veveli, şi cu menţiunea Domniilor lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, care „cercă şi el, ca toţi Domnii cei buni, să întroloace ţara Moldovei cu Ţara Munteneascâ".

N. Iorga.

Încă un volum din colecţia Veress [1]

D. Andrei Veress continuă, imperturbabil, cu sistemul său. Prefaţa ultimului volum anunţă lucruri extraordinare: „Volumul de faţă cuprinde o serie deosebit de bogată de documente referitoare la lucruri *cu desăvîrşire necunoscute*" (sublinierea e a d-sale) „în istoriografia de pănă astăzi, presintînd astfel adevărate surprise literare. Nu numai atît, dar contribuţiunile lor interesante vor schimba părţi întregi din expunerile istorice ale faptelor pe care ele vin să le lumineze aşa pe neaşteptate".

Pentru aceasta d-sa citează ca materii de „surprise" un act din 1596 în care se vede că Turcii ar fi vrut să facă în Ardeal prinţ pe „un pribeag ungur latin cu numele de Abraam". Nu ne interesează.

Apoi un act prin care, la 14 April 1596, Sigismund Báthory dăruieşte lui Mihai nişte moşii, calificîndu-l de „consilier" al său. D-lui Veress îi place să apese pe această calificaţie umilitoare,

---

[1] Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti, volumul V, Acte şi scrisori (1596-1599)*, Bucureşti 1932.

www.dacoromanica.ro

care vine din nesfîrșita fudulie a Voevodului ardelean. E o întrebare dacă Mihai însuși a admis această situație de înjositoare impunere.

La a treia „surprisă" îi place a nota că „soldați unguri" au luptat în 1595 cu Turcii „de la Giurgiu până la Brăila". De fapt sînt trupe *ardelene auxiliare ale lui Mihai Viteazul.*

Cînd presintă ca a patra „surprisă" ideia cancelariului Josika de „a uni Ardealul cu Țara-Românească și Bulgaria", d. Veress vede anexarea acestor două țeri „barbare" la Ardealul său. De fapt e vorba de atît: alianța Țerii-Românești cu Ardealul și „speranța" pentru Bulgaria (p. 68, no. 44).

A cincea „surprisă" e că pe sigiliul Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul scrie „Doamna Stanka *(sic)* gospodina". Nicio „gospodină"; trebuie de sigur „gospojda".

A șasea „surprisă": că Mihai a căpătat de la Împăratul Rudolf în 1577 „o mie de Secui" și „trei mii de Unguri", „oastea întreagă stînd la comanda lui Moise Székely (p. VIII). De fapt e vorba de mercenari, dintre cari „aproape" 3.000 îi observă casierul împărătesc la Tîrgoviște, o mie fiind la Brașov. Ei se așează lîngă „Ardeleni, Romîni, Bulgari, Sîrbi și Cazaci" o oaste așa de ticăloasă, încît „optsprezece steaguri dintre năimiții principelui au întrat în palatul lui *mit höchstem Schnarchen, Pochen und Bedrohen*" pentru plată (p. 79). Mihai, pe care Lassota îl califică de om „franc, viteaz, fără frică" *(ein freier, tapferer, unverzagter Herr)*, se plînge că e *silit* a-i întrebuința, fîindcă Turcii și Tatarii i-au luat „mai mult de 200.000 de suflete" și „țara e goală" (p. 80).

Pentru anul unirii Ardealului se vorbește, ca a șaptea „surprisă", pe lîngă altele mai mici, de promisiunea făcută de Mihai Împăratului de a-i da capul cardinalului Andrei Báthory (p. XI). De fapt e vorba de un zvon de la cardinalul Malaspina (p. 246, no. 163). Mihai n'a dorit moartea adversarului său. Domnul romîn e înfățișat ca ultimul dintre trădători. Jurase lui Andrei, și acesta „nu mai avea niciun motiv să se *teme (sic)* de Mihai-Vodă, pe care era chiar hotărît să-l apere împotriva vrăjmașilor săi". Ba avea motiv să se *teme*, pentru că același Andrei trata cu Turcii și orice legătură a Ardealului cu aceștia îl punea pe Mihai în primejdie de peire. Se adaugă că bunul cardinal „îl ruga pe vecinul său Ieremia-Vodă să rămînă în pace, orice ură ar avea pe Mihai-

www.dacoromanica.ro

Vodă", căci „în astfel de vremuri războinice nu se cade ca un Domn creştin să năvălească asupra altuia" (p. XII). „Această scrisoare, de o deosebită însemnătate — rămasă până azi necunoscută *ori omisă*" (deci noi am fi ascuns-o pentru a acoperi pe Mihai) — „îi arată o latură frumoasă a firii blînde a acestui stăpînitor, care la sfîrşitul tragediei, cînd capul lui a fost înfăţişat lui Mihai-Vodă, s'a ales cu cunoscuta exclamaţie a fostului său aliat: Săracul popa! Săracul popă!" *(ibid.)*.

Scrisoarea se dă la pag. 244-6, sub no. 162. Iată care e sensul ei. Ca şi Sigismund, cel care-l făcuse pe Mihai simplul său „consilier", Andrei se credea *stăpînul Ţerii-Româneşti*. El auzise de la Mihai că Turcii se agitau contra lui şi au dat ordin şi lui Ieremia Movilă să meargă cu el. Aceasta însemna însă *stăpînirea polonă în principatul muntean* sau *ocuparea de Turci*. De aceia Andrei aminteşte legătura cu Mihai şi foştii creştini *ca să nu piardă ce considera ca dreptul lui*. Dar cu Turcii tot continua legăturile, pentru a se pune în siguranţă, el, cardinalul. Unde e „laturea frumoasă"? Şi d. Veress nu spune niciun cuvînt despre *Secuii* cari ei l-au ucis pe conaţionalul lor şi prinţul lor, şi nu aminteşte că Mihai a condus la mormîntul Báthoreştilor cu lumînarea în mînă rămăşiţele lui Andrei, că el a pedepsit pe ucigaşi, pe cînd aristocraţia maghiară a Ardealului a lăsat pe Mihai neîngropat, i-a pus capul pe un cal crăpat, acel cap care a trebuit să fie furat ca să-şi afle mormîntul la Dealul, iar trupul i l-au mîncat cînii pe cîmpia Turdei.

Cînd e vorba de legăturile lui Mihai cu Împăratul, d. Veress — a opta „surprisă!" — notează că Mihai „s'a supus Împăratului, respectiv Ungariei". Şi adaugă că Mihai n'a fost nici credincios Împăratului, căci, „cu toată purtarea sa de multe ori agresivă" (atît: Călugărenii e atît) „faţă de Turci, nu s'a slobozit *(sic)*, nici cînd cu totul de dînşii *(sic)*, şi nici nu se putea fără ruina ţerii peste care domnia în *relativă linişte şi mulţămire a locuitorilor ei*" (vezi cele 200.000 de suflete robite de Turci şi Tatari, despre care vorbeşte Lassota, tot la d. Veress).

A noua „surprisă": Mihai, după cucerirea Ardealului, n'avea niciun drept, ci trebuia ca „dieta" privilegiaţilor să aducă singura „legitimare" (p. XIII). Toleranţa lui faţă de neromîni n'are nicio valoare: *„ocîrmuirea ţerii nu îngăduia nicio modificare a instituţiilor băştinaşe ale ţerii"*.

www.dacoromanica.ro

Oposiția ardeleană contra lui e reprezintată simpatic: ea „aștepta cu nerăbdare schimbarea vremurilor, locuind prin micile lor sate din fundul văilor strîmte, ori în munții sălbateci".

Tot la „surprise" e încă un motiv al năvăliriii lui Mihai în Ardeal: pentru că „a aflat cum cardinalul Báthory și-a oprit banii primiți de la Papa, în loc să-i fi trimes lui pentru întreținerea oștilor sale". Și încă Papa n'ar fi dat, cu siguranță, nimic. Dar, oricum, *„ni poate da oareșicuum o explicație a purtării vrăjmașe a lui Mihai-Vodă față de cardinal". Așa se ajunge la „înțelegerea mai bună a psihologiei lui Mihai-Vodă față de țara stăpînită de cardinalul Báthory" (p.* XVI-VI).

Mihai e acusat apoi că s'a purtat „puțin ospitalier" cu nunțiul papal (pp. XVI).

În acel timp, la Praga, Domnul romîn era privit doar ca „un mercenar obișnuit" (p. XVII). Insultele lui Malaspina față de Mihai sînt un lucru *cum nu se poate mai „firesc"*, pentru că Mihai „l-a jignit de atîtea ori".

De la un capăt la altul, Mihai e numit „Vodă" și „Voevod". Îl arde pe d. Veress calificativul, datorit, de *Domn....*

Cetim la no. 212 în titlu: *„Fățărnicia lui Mihai-Vodă față de cardinal, pe care l-a amăgit cu plocoane și vorbe".* Semnalez d-lui Veress și pasagiul din raportul de la Praga că „il Valaco, havendo fatto cercare del cadavero, l'habbia fatto sepelire assai honorevolmente" (p. 318). Nunțiul Spinelli spune și el: „al corpo s'intende sia stata data honorevol sepoltura per ordine del Valacco" (p. 331).

Sistemul d-lui Veress de a calomnia se vede după nota de la p. 336, după care s'ar crede că am greșit două nume și o dată, dar eu *n'am avut originalul, ci o traducere latină care e întocmai așa.* Ca limbă, p. 337: „milostivenia", „am stat în șele" (pe șea).

Scrisoarea din acest loc e foarte interesantă, arătînd adevăratele motive ale atacului lui Mihai: Andrei îi cerea „să-i cedeze Țara-Românească, să facă jurămînt de supușenie și să înceteze de a lupta contra Turcilor". Mihai răspunde că, „pănă nu-i vor arunca pămînt pe ochi, nu se va lăsa să lupte cu Turcii" (p. 338). Povestea luptei de un participant e foarte importantă. Regimentul lui Branicki dînd să fugă, „Mihai îl rugă să facă acum ce se cere de la cavaleri, că numele lui bun stă la Dumnezeu și la dînșii, că biruința e în

www.dacoromanica.ro

mînile lor" (p. 339). Cetească d. Veress şi mai departe traducerea: „Mihai luă acest cap, începu să-l sărute plîngînd, şi acela care l-a adus a fost decapitat în faţa oştii sale întregi. Apoi trimese după cadavrul cardinalului. Cînd acesta a fost adus, i-a ieşit înainte cu întreaga sa oaste din Alba-Iulia, cu alaiu mare, apoi a cincea zi însoţi cadavrul cu cinste mare pănă la mormîntul lui din biserica mare din Alba-Iulia. El ducea singur lumînarea după cadavru şi acolo îl îngropă" (p. 340, no. 232). Şi povestirea polonă de la p. 359: „Mihai însoţi însuşi cadavrul cu o făclie în mînă."

Rare ori avem informaţii de natură a legitima publicaţia în întregime. No. I (pp. 1-3) dă doar unele ştiri despre lupta lui Răzvan cu Ieremia Movilă. Mai important no. 2, raport al lui Malaspina despre aceiaşi luptă (lui Răzvan i se taie întăiu nasul; nunciul se temea ca Răzvan să nu fie dat Turcilor, ca unul ce ar fi fost odată Turc; s'a luat un steag cu „Sigismundus Rex Ungariae"). Instrucţiile pontificale de la 7 Ianuar ating mai mult Ardealul (no. 3). Scrisoarea Papei către Josika (no. 4) nu ne priveşte, cum nici scrisoarea lui Ştefan Báthory (no. 6). Ceva se poate culege din raportul lui Pigafetta (no. 5).

Pentru a nu lungi, iată n-rele inutile, fiindcă *e neadmisibil să adoptăm odată cu Ardealul tot ce a fost maghiar în istoria lui:* no. 11 (abia menţiune de noi), 14, 16 (nu interesează toate infinitele discuţii între Ardeal şi Polonia cu privire la dreptul asupra ţerilor noastre), 17, 18, 20, 21 (afară de ultimul aliniat), 26, 44 (afară de o mică parte), 36 (afară de trei rînduri), 57, 59 (în mare parte), 75, 88, 95, 103, 104, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 128, 133, 135, 136, 138, 146, 169, 182, 221.

E de notat însă no. 8, în care Pietro Mariani scrie din Constantinopol, la 24 Februar 1596, că Mihai oferă pace, prin Hanul Tatarilor, făgăduind ca ostatec un nepot (Marcu) şi restituirea prăzii de la Sinan, plus 200.000 de scuzi la tribut (nu e de crezut), Ştiri despre Delimarcu în Banat şi despre Brăila (no. 9). Romînii, nemulţămiţi cu birul şi avînd Cazacii lui Mihai pe cap, trec la Vidin şi aduc contra lor pe Turci. „La Vaivoda con il figlio" sînt a se înţelege Vişa şi Radu Mihnea (p. 17).

Cîteva rapoarte din Alba-Iulia ale lui Cosimo Capponi nu sînt fără importanţă. No. 22 vorbeşte de „Valahii" slavisaţi din Bosnia.

Cîteva scrisori banale ale lui Ieremia Movilă (n-rele 27, 29).

www.dacoromanica.ro

Știri din Constantinopol pentru Mihai (no. 32). Scrisori de la Mihai (n-rele 33, 39, 67, 72, 107) și Doamna Stanca (no. 47), de la Nicolae-Vodă Petrașcu (no. 48).

O scrisoare a Împăratului către Mitropolitul Dionisie Rali (no. 37) și scrisoarea acestuia către Polo Giorgio (no. 45). O scrisoare a lui Tudose Logofătul (no. 49). Visita lui Taranowski la Mihai (pp. 81-2). E ceva și în rapoartele lui Lassota și Hödl. Și ordine cu privire la Ilie Lăpușneanu (nr-le 71, 73, 78, 81, 129). O scrisoare imperială către Mihai, no. 80. Mai ales instrucția solilor lui Rudolf, 21 Ianuar 1598 (no. 83). O scrisoare de recomandație către Vodă Ieremia, no. 89, alta, no. 89. Pentru văduva lui Răzvan, no. 96. Împăratul către Mihai, no. 101. Primirea de Mihai a comisarilor imperiali, no. 102. Senniey către Ieremia, no. 109. Încă două scrisori către Ieremia, n-rele 122-23; ale lui Ieremia, n-rele 150-189. Josika ar fi înlocuit pe Aron cu Răzvan, no. 125. Cedarea către Mihai a cetății imperiale Königsberg cu moșia Fürstenstein, n-rele 140-174. Pentru boierii de Făgăraș, no. 141. Scrisoarea lui Mihai pentru Andrei (no. 254), de sigur autentică. Mihalcea la Praga, no. 156. Andrei către Ieremia, no. 162. Raportul din 9 Septembre 1599 al nunțiului Rangone *arată cum cardinalul Andrei se gătia contra lui Mihai* (nr. 176). *Solii lui erau la Poartă* (no. 180). Secuii din Kezdi, no. 184. Ordine ardelene ale lui Mihai, pp. 271 și urm., 283 și urm., 286 și urm., 296 și urm., 303, 319 și urm., 328-9, 344 și urm. Felicitările arhiducelui Mathias către Mihai pentru luarea Ardealului, no. 135.

O notă că, în bătălia de la Șelimber, Mihai făcu să se strige de trei ori „Isus" (no. 199). Va fi de mare folos raportul lui Malaspina, no. 215. O scrisoare a Armașului Sava, nr. 229. Una a căpitanului Constantin, de la Gurghiu, no. 240.

Traducerea franceză a prefeței e plină de greșeli, care se răsfrîng și asupra Fundației care patronează o asemenea publicație. Citez: „dans cas où", „deplaça", „un de ces *hasards qui raniment les fatigues du fouilleur*", „des relations du Mustermeister Erich Lassota de Valachie", „chateau", „une nature flexibile", „fevrier", „arrivat", „attaquat", „le magnifique château moyen-âge", „est très important l'acte", „c'est à dire", „toponimie", „impressionant", „agé", „assi", „qui ne pouvait le souffrir", „mercenaire habituel" („obișnuit"), „negocier".

Greșelile de lectură nu sînt rare. Citez, p. 1, no. 1: „sono

www.dacoromanica.ro

parti" pentru „se ne partì", „*possevano* haver" (p. 3 nr. 1), „stietto" în loc de „stretto" (*ibid*), „i miei fitti" (*ibid.*), „trovati" pentru „trovasi" (p. 10), „si penti" (*sic*) pentru „si pensi" (p. 11), „rittachi" pentru „riattachi" sau „ritocchi" (*ibid.*), „lasciorno" pentru „lascieranno" (*ibid.*). „Apastio" (p. 15) e fără sens, ca și „molto *positivo*" (p. 15), „*mi dicano*" (p. 21), „ardiscano" (p. 23, no 14), „Woiewodas illas" (p. 31), „et M-te" (p 31) pentru „a Maiestate Vestra", „occurantur" (p. 35, no. 19), „adcoierint" (advenerint) (p. 36), „simulantque" în loc de „simulatque" (p. 38, no. 21), „Madana" pentru „Moldova" (p. 41, no. 23). Petiger trebuia identificat: Feti-ghirai (p. 55). Apoi: „Valachi Transalpinensi" („Transalpinenses"), „praessae" pentru „pressae". Nu se poate zice „mustrare" (ital. *mostra*) pentru trecere în revistă (p. 62, no. 39). Ediția mea din Hurmuzaki, XII, a n-lui 39 e conformă cu originalul *mieu*, nu greșită (p. 62). Știrea că Mihai era, sau avea să fie, rudă cu Josika (p. 67, no. 45) nu e nouă. La p. 69: „humili archiepiscopo" (pentru „humile"); „*mia* homeni" (*ibid*) e formă dialectală; „cucoană" pe vremea Doamnei Stanca înseamnă „copilă". „Mementoria" în loc de „meritoria" (p. 76). Pare ciudat „strachs" pentru „stracks" (p. 82). Marini, adecă Giovanni, nu era „fostul ginere al Voevodului Moldovei", cum crede Concini, ci ținuse pe Ester-Prepia, nepoata de soră a Doamnei muntene Ecaterina (no. 54). „*Le disgustavano*" pentru „lo" (p. 54). P. 85, no. 55: *Dilectissimi Tuae* e imposibil (Dilectioni; v. și mai jos). Tot așa „cui *caesareae* et affinitatis favore" (*ibid.*).

Mi se pare curios și „totale et integras castellum, domumque et curiam" (p. 87). „Micksanet" e *Micșunești*, nu Micșănești (p. 97). „Nester Alba" (lipsește în tablă) e Cetatea-Albă. Ce poate fi „Crabrones apud Polonos" (p. 138: viteji?)? Ce poate fi „Iorghi gentihomeni Ragusei" (p. 261)?

Publicația mea, pomenită la p. 297, ca fiind: „cu multe omisiuni și greșeli", *nu există*. N. Iorga.

Trei ducale către Alexandru Lăpușneanu

La 1883 C. Esarcu publicase[1] textul unei scrisori adresate de

[1] În *Documente istorice inedite descoperite în arhivele din Veneția* („Revista pentru istorie, archeologie și filologie", I, 1883, pp. 140-76), p. 141; un fragment se reproduce în C. Esarcu, *Documente istorice descoperite în arhivele Italiei*, București 1878, p. 14.

www.dacoromanica.ro

dogele Veneţiei lui Alexandru Lăpuşneanu; mai tărziu, în Documentele Hurmuzaki[1], s'a publicat şi o scrisoare a Domnului moldovean către doge. În amîndouă se tratează cumpărarea de către Veneţieni a unui număr de boi din Moldova; cele două părţi par a fi ajuns la o înţelegere, în urma unui schimb de solii, şi scrisoarea din 20 Decembre 1560 a lui Lăpuşneanu fixează chiar modalităţile de plată: jumătate din preţ în bani gata, monetă ungurească, şi jumătate în stofe, catifele şi mătăsuri.

C. Esarcu nu dăduse indicaţia fondului din care luase, în arhivele Veneţiei, scrisoarea publicată de el. Căutînd cu totul altceva, întîmplarea m'a ajutat s'o regăsesc, într'un fond de acte necatalogate şi înscrise greşit supt seria *Collegio, Esposizioni, Miscellanee*. Împreună cu ea erau însă alte două ducale adresate aceluiaşi Domn şi privind aceleaşi tratative. Pentru această unitate a lor le redau împreună; cea d'întăiu se repetă aici şi pentru importanţa, de altfel relevată, a amintirii unor meşteri zugravi italieni trimeşi în Moldova, şi pentru cele cîteva greşeli strecurate în prima ediţie.

1.

1560, Maiu 15, Veneţia. Dogele făgăduieşte Domnului Moldovei că-i va trimite zugravii ceruţi şi că va îngriji de împlinirea tîrgului încheiat, şi-i mulţămeşte pentru daruri.

Die 15 Maii 1560, in Collegio. Vayvodae Moldaviae.

A Ioanne Nyro Cibiniensi, consiliario tuo, ac Thoma Moldaviensi, aulae Tuae familiari, quos nuper amantissime excepimus, tuae nobis redditae fuerunt litterae, officii atque humanitatis plenae, quibus significas Te pro sacris aedibus ad Dei Optimi Maximi cultum istic ornandis summopere optare ut aliqui ex pictoribus aliisque artificibus nostris ad opera huiusmodi conficienda idoneis se in Moldaviam conferant. Qua in re, quemadmodum nunciis Tuis declaravimus, omni ope contendimus ut Illustrissima Dominatio Tua, quam ut maxime semper fecimus, ita summa dilectione atque amore prosequimur, voti sui compos fiat. Quod vero de armentis e regno Tuo ad nos deducendis et advehendis copiose scripsisti, gratissimum quidem fuit, ac pro egregia quam erga nos praefers voluntate maximas Tibi gratias agimus, eas, cum nobis se occasio obtulerit, relaturi; quamvis autem iter non minus longum quam difficile videatur, nostris tamen, qui hic armentariam rem

[1] În vol. VIII, p. 88.

www.dacoromanica.ro

curant praecepimus ut quae agenda sint pro negotio huiusmodi apte conficiendo mature consulant ac his quae inservire usui et commodo utriusque nostrum possint, provideant. Gibellinos quos nobis dono misisti grato sane animo accepimus, tuosque nuncios vicissim donandos atque omni amoris atque benevolentiae erga Te nostrae significatione amplectendos fovendosque curavimus, id quod ab eis optime intelliget Dominatio Tua Illustrissima, ad quam nunc per eosdem nuntios dono mittimus brachia circiter viginti sex veluti purpurei coloris altiori planiorique pillo contexti, Deumque Optimum Maximum rogamus ut eam diu incolumem servet.

Franciscus Rubeus, Ducalis Notarius.

2.

1560, Iunie 19, Veneția. Dogele vestește pe Domnul Moldovei că i-a trimes un om pentru a trata în privința comerțului cu vite.

1560, die 19 Iunii, in Collegio. Illustrissimo Domino Vayvodae Moldaviae.

Prudens ac fidelis noster Ioseph Franciscius, qui rem armentariam exercet, certum ad Dominationem Tuam Illustrissimam nunc mittit hominem, qui cum ea de armentis ex Moldavia ad nos advehendis agat; eum ut libenter excipias atque in iis quae ad huiusmodi negocium faciunt benigne foveas, Te ex animo rogamus. Ita nam efficies ut non modo Ioseph ipse, qui hanc nuper suscipere provinciam non recusavit, sed alii quoque complures mercatores nostri ad varias istuc merces comportandas bovesque Tuos coemendos promptiores atque alacriores reddantur, quod Tibi non minus quam nostris profuturum speramas. Valeat Dominatio Tua Illustrissima, ac Rempublicam nostram Tui esse amantissimam scias.

Franciscus Rubeus, Ducalis Notarius.

3.

1561, Iunie 30, Veneția. Ducele explică Domnului Moldovei întîrzierea oamenilor trimeși să trateze pentru comerțul cu vite.

1561, a 30 Zugno, in Collegio. Illustrissimo et Excellentissimo Domino Alexandro Vaivodae ac terrae Moldaviae Domino, amico nostro carissimo.

Quae Illustris Dominatio Vestra de egregia ipsius in nos voluntate nuper ad nos scripsit, ea nobis admodum grata atque iucunda fuerunt; nos itidem Illustrem Dominationem Vestram et magnopere amamus, et plurimum quidem facimus. De bovino negotio quae illa nobis iisdem etiam litteris abunde significavit,

www.dacoromanica.ro

ea non libenter minus quam diligenter legimus. Quod autem hac in re Illustrissimam Dominationem Vestram scire volumus, illud erit eos mercatores nostros quibus id negocii datum est ut de bovum praetio secum transigant, aliis omenibus [1] pressos aliisque negotiis impeditos certum eorum hominem, sicut magnopere cupiebant, ad eam mittere nondum potuisse, sed quanto id citius fieri poterit, perque eorum occupationem illis licuerit, missuros esse. Interim bene valeat Illustris Dominatio Vestra, nosque singularem nostram in eam animi propensionem ac benevolentiam non retinere solum, sed, quantum fieri poterit, etiam augere velle certo sciat.

Bernardus ...andes, Ducalis Notarius.

Al. Ciorănescu.

Un episod din vremea lui Vasile Lupu în poesia populară malo-rusă.

Se știe că în 1650 Hatmanul Bogdan Hmilnițchi a pustiit Moldova. Motivele adevărate ale acestei invasii au fost interpretate diferit de cîți s'au ocupat cu istoria evenimentelor din acest timp. Un singur lucru e sigur: că Hatmanul Zaporojenilor era o fire șireată, ascunsă și cu deosebite inclinații spre trădare.

Astfel, Mihail Hrușevschi [2] afirmă că Hatmanul, în loc să meargă în Polonia, din motive necunoscute, s'a îndreptat spre Moldova, și, pentru ca să mărească și mai mult nesiguranța împrejurărilor în care Hmilnițchi a năvălit în Moldova, citează cîteva versuri din „dusna“ asupra căreia voiu reveni mai jos:

„Yak iz nyzu iz Dnistra tychyj viter povival
„Bog svjatyj znae, Bog svjatyj i vidal
„Șto Hmelnițkj dumae-gavae [3].

În Ucraina episodul a fost interpretat astfel, dupa cum remarcă Hrușevschi: „Pe cînd Petru (Protasiev) și pisarul Bogdan mergeau de la Chiev la Hatman în Septembre, au întîlnit în drum multe regimente de Cazaci, care li-au spus că Hatmanul a plecat să cucerească țara valahă, pentru că gospodarul valah, înainte de aceasta, pe cînd purta războiu cu Polonii, i-a ajutat pe aceștia, și de la

[1] Oneribus? – *N. I.*

[2] M. Hrușevschi, *Istoria Ukraini*, Chiev 1928, IX, p. 80.

[3] „Cum din josul Nistrului bate vîntul liniștit,
„Dumnezeu sfîntul știe, Dumnezeu sfîntul vede
„Ce Hmilnițchi gîndește, voiește.

www.dacoromanica.ro

hanul Crâmului a răscumpărat pe prințul de Coroană Nicolae Potocki Kalenowski și pe alți prisonieri, cărora li-a ușurat trecerea prin țara sa. Și chiar acum el a vrut să-i ajute, lăudîndu-se că se va lupta cu Cazacii" [1].

De asemeni în altă parte se spune că „Hatmanul Poloniei a vrut să dea ajutor lui Vasile Lupu, ca recunoștință pentru răscumpărarea lor de către acesta din Crimeia, și Hatmanul Bogdan și cu armata zaporojană de aceia nu mai vor să cucerească țara valahă, iar Hanul Crîmului îi ajută numai pentru că Valahii li-au luat prada pe cînd se întorceau din Litva. Pentru acest motiv Hanul Crîmului s'a plîns Sultanului, care i-a poruncit ca el singur să se răsbune pe Valahi" [2].

De altfel chiar și cronicarii timpului dau acestui episod caracterele unei enigme, și argumentele lor sînt mai mult de natură literară. Așa Kohowski compară această campanie și istoria tragică a fiicei lui Vasile Lupu și fiului lui Bogdan cu expedițiile lui Traian [3].

O altă versiune a acestei năvăliri e înregistrată și în discuțiile lui Wihowski cu Arsenie Luhanov [4].

* * *

Pe de altă parte Mihail Hrușevschi publică un studiu intitulat „Samovideț Ruiny i ego pozdnejšie otraženija" („Martorul „Ruinelor" [5] și influența lui de mai tărziu") [6]. Acolo, autorul se ocupă și de expediția lui Bogdan Hmilnițchi în Moldova, încadrînd deci și acest episod printre „ruinele" cîntate de Samovideț [7].

---

[1] Din „Polski spravi", 1650, p. 8.

[2] *Akta Iu. Z. R.*, VIII, p. 326 (Acte despre Rusia Sud-Vestică.)

[3] *Annales*, III, p. 199.

[4] *Stat. spisok. Suhanova*, în *Hrist. Ceteni*, 1883, XI, p. 665. (V. și M. Kogălniceanu, *Cronicile Romîniei*, I, p. 319, unde Miron Costin crede că inițiativa acestei expediții a fost luată de Tatari. În același sens îl informează pe Vasile Lupu și Rákóczy; *Monumenta Hungariae Hist.*, XXIII, pp. 667-8).

[5] Războaiele civile din Ucraina dintre anii 1660 și 1680 au fost denumite „ruina" (Mica Encicl. rusă M., 1930, VII, p. 473).

[6] *Trudy inst. Slavianov. Akademia Nauk*, S. S. S. R., I, 1932, pp. 157-92. (Studiul acesta face parte din cap. VI, „Istoria lit. ucrainiene", la care autorul lucrează în present.)

[7] Samovideț (martor ocular) se numia, după Hrușevschi, Roman Rakuszki, și e autorul letopisețului ucrainian care se ocupă cu descrierea faptelor istorice dintre 1648 și 1702, alcătuind un izvor prețios și sigur pentru istoria Ucrainei din acel timp.

www.dacoromanica.ro

Cronicarul acesta judecă aspru fapta lui Hmilnițchi, căci el pustiește o țară de aceiași lege numai pentru a face pe placul Turcilor și Tatarilor. Expediția e o urmare rușinoasă a alianței nenaturale dintre Căzăcimea pravoslavnică și Mahomedani.

„Armata căzăcească", spune Samovideț, „nu voia să steie locului, mai ales că se înfrățise cu astfel de păgîni și cu dușmanul credinței creștine (Hanul tătăresc). Țara Moldovei, creștină, de și supusă Turcilor, cu toate acestea trăia liniștită supt cîrma aceluiași gospodar, fără amestecul Turcilor, și încă trăia din bielșug. Hanul Crîmului a invidiat creștinătatea și mai ales Rusia că devenise foarte puternică; și, cu alianța Turcilor, după cum înțeleg eu, cu Hatmanul Hmilnițchi și cu toate forțele căzăcești s'au năpustit pe neașteptate asupra țerii Moldovei.

„Au ruinat-o și au pustiit-o pănă la munți. Au luat oamenii și averile lor în robie și numai castelele tari au resistat. Însuși gospodarul țerii a plecat din capitală, pe urmă însă s'a întors. Hmilnițchi cu Hanul stăteau la Prut, însă țara au pustiit-o legiunile" [1].

Alături de aceste motive de politică ascunsă care țineau de firea Hatmanului căzăcesc se spune că Hmilnițchi a întreprins expediția în Moldova în urma refusului lui Vasile Lupu de a da în căsătorie pe fiica sa Ruxandra lui Timuș, fiul lui Hmilnițchi.

Așa Vl. Antonovici și M. Dragomanov [2], după ce publică o variantă din „duma", care cîntă nenorocirea Moldovenilor, spun că Hatmanul a năvălit în Moldova în urma refusului amintit mai sus. Ba, ceva mai mult, din conținutul cîntecului autorii scot și condițiile formulate de Hmilnițchi după ce trecuse Prutul în Moldova [3]. Despre motivul refusului amintește și Samovideț, însă numai atunci cînd Vasile Lupu se afla la Hotin i-ar fi trimes

---

[1] Letopisețul a fost publicat în *Cetenia*, II, 1846.

[2] „Istoriceschie piesm' maloruscago naroda sobŭĭsneniĭmi", de Vl. Antonovici și M. Dragomanov, Chiev, 1874, II, p. 99.

[3] I. *„Princeps Moldaviae Moldaviam pleno jure obtineto.*

II. *„Filius Chmelnicii Priucipis Moldaviae goner esto."*

III. *„Tataris Cosacisque nunc sexcenta millia thalerorum numerato.*

IV. *„Polonis nequaquam faveto"*. De altfel aceste lucruri autorii le-au luat din Palauzov, *Rumînskija gospodarstva Moldavia i Valahia*, III, 1859, p. 110. De aceiași părere e și J. Máchal, *O Bohatyrském epose slovanském*, Praga 1894, p. 224.

www.dacoromanica.ro

vorbă Hatmanului căzăcesc că-i va da pe Ruxandra cu condiţia ca să retragă legiunile, ceia ce s'a şi făcut [1].

* * *

Episodul acesta istoric, ale cărui motive au rămas ascunse pentru toată lumea, a impresionat poporul ucrainian, care şi-a manifestat nedumerirea faţă de întreprinderea Hatmanului şi mai ales şi-a dovedit simpatia pentru Moldovenii de aceiaşi lege cu el.

La început, cîntăreţul îşi exprimă neîncrederea în hotărîrile lui Hmilniţchi, a cărui gîndire numai Dumnezeu o cunoştea, după cum o spun versurile de mai sus. Ni presintă pe Hatman stînd la învoială dacă să trimeată sau nu douăsprezece tunuri în spre oraşul Cchrin [2]. Îl urmează apoi armata, împărţită în trei părţi, şi înainte de-a ajunge la Soroca au început să sape şanţuri, de unde se scrie Domnului moldovean:

„Ei, Vasile Moldovene,
Gospodar valah,
Ce vei gîndi acum şi 'i crede?
Ori de vei luptà cu mine,
Sau să te împaci,
Sau să-mi cedezi oraşele tale valahe,
Sau să-mi numeri o jumătate
baniţă de bani“?

La care Vasile Lupu îi răspunde:

„Căpitan Hatman Hmilniţchi,
După tată Zinov Bogdan Cygrinski,
Cu tine nu mă voiu luptà,
Şi nici nu mă voiu împăca,
Şi nici oraşele valahe nu le voiu ceda“.

Urmează apoi într'o dimineaţă cucerirea Sorocăi şi după-amiază Hatmanul porneşte spre Suceava, pe care o trece prin foc şi sabie. Locuitorii speriaţi fug la Iaşi şi roagă pe Domnul ţerii:

„Ei, Vasile Moldovene
Gospodarul nostru valah,
De ne vei apăra pe noi,
Îţi vom fi recunoscători;
Dacă nu ne aperi, ne vom supune
altuia, şi vom lupta pentru armata lui!“

---

[1] M. Hruşevschi, *o. c.*, p. 97.

[2] Oraş în gubernia Chievului. A luat fiinţă ca o mică cetăţuie prin 1589–1592 şi din el Bogdan Hmilniţki a făcut reşedinţa lui de Hatman.

www.dacoromanica.ro

Vasile Lupu aleargă la Hotin și de acolo se plînge lui Potocki de jalea în care i-a adus țara Hatmanul Hmilnițchi.

Potocki-i spune că-l cunoaște pe Hatman din lupta de la „Apa Galbenă", unde i-a ucis cinsprezece cavaleri ; pe trei fii ai lui i-a luat robi și i-a trimes în dar Sultanului, iar pe el, Ivan Potocki, l-a ținut legat de tun trei zile nemîncat și nebăut. Invocînd acestea, Potocki refusă să-i dea ajutor [1].

„Duma" aceasta, care la Antonovici și Dragomirov se intitulează „Expediția în Moldova" și a cării acțiune principală cuprinde mai multe elemente, face parte dintr'un ciclu de alte „dume", create în jurul Hatmanului Hmilnițchi [2].

În toate celelalte figura Hatmanului apare ca unul care aduce dreptatea și eliberarea poporului zaporojean, ca un erou național, luptător dîrz și neînduplecat de la nicio faptă de arme. El întrupa năzuințile de libertate și gîndul de răsbunare ale poporului ucrainian în lupta lui cu asupritorii de alt neam și credință [3].

În casul nostru, de îndată ce Hatmanul a luat o atitudine care venia în conflict cu credințile poporului, simpatia a trecut de partea adversarilor de arme. Din tradiția notată de Samovideț și din versurile acestei „dume" lipsește ura și bucuria biruinții, se desprinde însă în schimb un sentiment pentru oamenii de aceiași lege.

Motivul însuși nu glorifică fapta Hatmanului, ci mai curînd se alătură cu compătimire la suferințile locuitorilor pustiiți și prădați.

---

[1] Ambrosie Metlinskij, *Narodnyja Iuznorusskija piesni*, Kiev 1854, pp. 391-5 : Pro Hmelnițcovo ta Vasilia Moldavscovo. Varianta publicată de Metlinskij se află și în Vl. Antonovici și M. Dragomanov, *o. c.*, pp. 99-103 ; iar la pp. 103-4 autorii au publicat și o a doua variantă, luată din M. Maximovici, *Ukrainskija narodnyja piesni*, Moscova 1834, pp. 40-42, și care se intitulează : „Duma a șaptea despre invasia lui Hmilnițchi în Moldova". — Această a doua variantă e mai restrînsă și amintește numai despre prima scrisoare a Hatmanului către Vasile Lupu, din Iași.

[2] Lupta cu Polonii (1648), „korsunskaja bitva", Antonovici și Dragomirov, *o. c.*, pp. 32-38; Maximovici, 1847, I, 67-71 ; „lupta de la apa galbenă, Ant. și Drag., *idem.*, 18 ; Maximovici, *o. c.*, 1834, II, 96 ; „despre moartea lui Hmilnițchi", Ant. și Drag., *ibid.*, pp. 118-126 ; Maximovici, 1834, pp. 43-47 ; 1849, pp. 77-80 ; Metlinskij, *o. c.*, pp. pp. 395-399. „Pro Hmelnițcogo ta Barabașa", Metlinski, *ibid.*, pp. 385-391.

[3] Vezi, în această privință, și Alfred Rambaud, *L'Ucraine et ses chansons historiques*, în *Revue des deux Mondes*, 1875, p. 801.

www.dacoromanica.ro

Fapt care dovedeşte că aici în Răsărit elementele diferenţiate etnic au fost legate între ele, peste graniţile politice, de unitatea credinţii, care a uşurat une ori transmisiunea motivelor de folklor, iar alte ori a provocat creaţiuni de felul celei de mai sus.

Traian Ionescu-Nişcov

Împărţirea, pe la 1802, a averii lui Mihai (Minà) Roset din Bălăneşti.

D-na Dvoicenco mi-a adus din Basarabia o foaie mare de hîrtie groasă pe care se cuprind cele ce urmează:

„După jalba ci au dat fiiul răposatului Costandin Rosăt biv Vel Logft., carile in mirenie s'au numit Mihai Rosăt, ci-au fost şi Medelnicer, iar acum în cinul călugăresc să numeşti Minà monah, cu arătare cum mai înnainte după netocmită viiaţă ci-au avut cu soţiia sa, ne mai putând trăi înpreună, cu voia a amăndurora s'au tras, şi toate ale sale acareturi, mişcătoare şi nemişcătoare, li-au lăsat în purtare di grijă a soţii sale, ca să le iconomisască şi din veniturile lor să-i poarte de grijă, atăt lui, căt şi pentru copiii ci i-au ramas, iar acum, văzănd că acè purtare de grijă lipsăşti şi toate să pierd şi să răsăpăsc şi făcănd cerire ca după pravilă din toate ale sale rămasă de la părinţi să să scoată părţi pentru sine şi pentru copii, la înfăţoşare ci-au avut la Sfănta Mitropolie înnainte noastră cu acè ci i-au fost soţie, dumniaei Medelnicereasa Marie, fiica răposatei Logofetesăi Ilenii Catargioai, nici săngură dumnei la ačasta n'au pricinuit, ce şi dumnei au cerşut ačastă puniri la cale, pentru ca să nu rămăe la urmă în prepus că ar fi făcut vre o scăderi din celi ce li-au avut în purtare sa de grijă, şi aşa prin cercetare č-au făcut Divanul, văzăndu-să stare casăi aceştiia, în care să află acum, că nu mergi spre folos, ce mai vărtos spre scădere, nefiind îndestulă nici dumnei Medelnicereasa a putè iconomisă, s'au pus la cale şi s'au hotărăt într'acestaş chip, adică toată averea jăluitorului, mişcătoare şi nemişcătoare, cătă s'au găsăt acum de faţă, osăbit de ci s'au cheltuit păn acum cu casa de dumnei Medelnicereasa să să facă în cinci părţi, însă o parte jăluitoriului, fiiul răpăosatului Logofăt Costandin Rusăt, Mihai sau Minà monah, o parte dumisale Medelniceresei acei ci i-au fost soţie, şi trii părţi la trei copii, cari încă sănt făr de

www.dacoromanica.ro

vărstă, şi, pentru că nici unii nu sănt în stare a să putè iconomisă pe săneş şi ca să nu răşluiască din celi ci s'au venit în parte, păn când şi fiişticari din copii vor veni la legiuita vărstă, să-ş poată tragi parte în săngură stăpănire sa, s'au dat toate părţile aceste supt epitropie şi purtare de grijă a doi boeri, cari să numesc mai ğos, însă părţile ce s'au scos atăt părintelui copiilor, căt şi maici lor, dumisale Medelniceresei Mariei n'au voe să le înstreineză la alţii, nici cu un chip, ce în căt vor trăi au să ei numai veniturile de la epitropi, ca să le fie pentru chivernisală, iar după moarte să rămăe iarăş la copii.

Toată avere s'au aflat ačasta, care în ğos pre largu să arată anume :

Moşie Bălăneştii cu patru alte sălişti, anumi Beceştii, Macsineştii, Ghilăeştii, Hărtopelul şi cu părţile din Itrineşti, din Hărtopul Mare şi opt pogoane vie ce sănt tot într'un hotar la Ţinutul Niamţului, cu casă şi biserică de piatră, aşăzare părinţască.

Moşie Crăeştii tij la Ţănutul Niamţului.

Părţile din Centieni, după scrisori, tij la Ţănutul Niamţului.

Moşiia Sămioneştii la Ţănutul Romanului.

Casăli din Eş, cu locul lor.

Patru locuri în tărgul Romanului.

Un loc în tărgul Piatra, la Ţănutul Niamţului.

Argintării.

25 părechi cuţite, cu o părechi mari,
2 solniţă,
1 afumătoare cu stropitoare ei,
1 farfurii pentru dulceţi cu linguriţa ei,
6 zarafuri sărmă,
1 tiasu,
1 păhar pentru rachiu,
1 tacăm de calu, însă :
1 şă cu oblăncile îmbrăcati cu argint şi poleiti,
1 raft argint cu tacămul lui, iarăş poleit,
1 harşè cu coborele de argint, iarăş poleite,
1 harşè cusută cu sărmă.

Strai.

1 benişu cu guşi,
2 benişe cu săngiap,

www.dacoromanica.ro

1 beniș cu samur,
1 părechi profiluri gușsi,
2 capoturi,
1 cămeși cu fir,
2 șerveti cu fir,
1 perdè de ghermesăt cu pui de fir.

Vitele.

9 boi din 29 ce s'au găsăt, bez 20 ci s'au scos zestre dumisale Medelniceresei,
3 vaci din 23 ce s'au găsăt, bez 20, ce s'au scos iarăș în zăstre dumisali,
61 epi i cai, mari cu mici, din 89 capeti,
20 epi
6 cai } bez ce s'au scos iarăș în zestre dumisale,
2 epi a fiiului dumisale Vasăli, ci i-au fost dăruite,
715 oi, capri, mari cu mici, de unchiul său Banu Ioniță Roset,
165 mascuri, mari cu mici,
12 stupi.

Alte lucruri.

12 talgeri cositoru,
94 cărți, însă:
36 franțuzăști,
37 nemțăști,
21 grecești.
Lăna oilor din anul acesta i brănză.
Vinul, atăt căt esti la Bălănești, a casăi, căt și la orănzi.
Păine din anii trecuți, care esti fați la Bălănești și la Sămionești, cum și păine din anul acesta, ci esti sămănată.
Pe lăngă aceste apoi și toată zestre dunisali Medelniceresei Mariei Roset, după izvodul de zestre ce are, cu iscălitura maicei dumisale, răposata Spat. Iliana Catargioai, cum pre larg să arată într'acelaș izvod ci esti din velet 1779, Iuli 29.

147 sufleti de Țigani
7. Ștefan Stan,
Irina, fimeia lui, și 5 copii,
Vasăli,

www.dacoromanica.ro

Alexandru,
Paraschiv,
Costandin,
Safta.

5. Gavril Albul,
Safta, fimeia lui, şi 3 copii,
Crăčun,
Marie.
Gheorghie, bez o fată, Iliana, ce în izvod ci-au dat dumnei Medelnicereasa să arată, şi nu esti.

6. Ilie Cotoiu,
Safta, fimeia lui, şi 4 copii,
Alestari,
Mihai,
Ion,
Marie.

7. Enachi Postoroncă,
Paraschiva, fimeia lui, şi 5 copii,
Neculai,
Petrachi,
Lupul,
Căsandra,
Marie.

5. Toader Petre Condurariu,
Iliana, fimeia lui, şi 3 copii,
Iosăp,
Ion,
Marie,

7. Filip cibotariu,
Catrina, fimeia lui, şi 5 copii,
Vasăli,
Neculai,
Marie,
Catrina, cari în izvodul ci-au dat dumnei Medelnicereasa o numeşti Safta,
Gheorghie, pe cari dumnei Medelnicereasă în izvod nu l-au arătat.

4. Iftimi Albul,
Marie, fimeia lui, şi 2 copii,

www.dacoromanica.ro

Catrina, Paraschiva } pe care dumnei Medelnicereasa i-au arătat la izvod: Marie și un copil.

3. Lupul Irimiia,
Aniţa, fimeia lui, pe cari dumnei Medelnicereasa la izvod au numit-o (i) și copil a lor ce dumnei Medelnicereasa îl numește fată, Maria.

5. Toader Gologan,
Catrina, fimeia lui, și 3 copii,
Ștefan,
Vasăli: în izvod Medelnicereasa îl numè Ioniţă; Roman, în acelaşi izvod nu l-au arătat.

5. Ion Albul bucătariu,
Maria, fimeia lui, cu 3 copii,
Ion, Safta, Zoiţa } bez 2 copii, unul însurat, cari s'au pus osăbit sălaș și altul mai micu, ci-au murit.

2. Toader Pelin herariu,
Gherghina, fimeia lui.

2. Petre Pelin herariu,
Ștefănie, fimeia lui.

2. Gheorghi Postoroncă bucătariu,
Zmaranda, fimeia lui.

2. Ion Petre cibotariu,
Safta, fimeia lui.

2. Toader Corbul cobzariu,
Iliana, fimeia lui.

4. Ghiorghie Gologan,
Aniţa, fimeia lui, și 2 copii,
Niţe,
Flore, bez un fičor Ion, însurat, cari s'au pus osăbit sălaș.

2. Ion Gologan, vezăteu, fečor lui Gheorghie Gologan,
Iliana, fimeia lui.

6. Irimiia vezăteul,
Lupa, fimeia lui, și 4 copii,
Ion,
Ioana,
Toader,
Toma.

Ačasta s'au aflat toată avere, cătă în ğos să arată, după dare

www.dacoromanica.ro

de samă amănduror părţilor, afară de pojăjăia casăi şi aşternuturile din casă, care după cum s'au împărţit şi s'au venit în parte fiiştecăruia să arată în ğos anume.

(La împărţirea către cei doi soţi şi fiii Vasile şi Costandin, „copila cea mai mică Nastasăia", sînt ca lucruri nouă: „un capot mai vechiu", „un tias de argint", „un capot nou", „o cămeşi cusută cu fir", „o perdè de ghermesăt", „doisprezăci stupi". Cărţile toate trec la Constantin. La Ţigani, şi Ion Papariscu, Mărgărite, Gligoraş, Postolache, Agapii, Nica, Toader, Cĭumule, Arsenie, Sofiica, Doroftia, Toader Garbe, Lupul beşliaga; cei de zestre se socot treisprezece.)

Aceste doî părţi, adică a dumisale Medelniceresei şi a copilii Nastasăei, s'au dat în epitropie şi purtare de grijă a dumisale Spat. Iordachi Catargiu, însă fiindcă împreună cu dumnei şi copila are să şază şi copilul cel mai mic Costandin, venitul părţii acareturilor lui îl va tragi dumnealui Spat. de la celalalt boeriu epitrop, din care îi va purta de grijă pentru celi trebuinčoasă după stare lor, precum asămine şi pentru dumnei Medelnicereasa şi ceelalte copilă *(sic)* iarăş din veniturile părţilor lor. Aşăjdire după ačasta mai sus arătată rănduială pe cinci părţi dumnealor boieri epitropi vor împărţi păine cătă să va găsă, vechi şi noî, cum şi banii ce vor eşi din vinul de pi la orănzi şi de acasă şi din lăna oilor şi asămine şi pojăjie casăi, şi apoi din părţile tuturor să să scoată 2.000 lei, ce s'au hotărăt pentru grijile pănă la trei ani a copilii ce au murit, Iliana, din care să vinde parte căte patru sute lei, şi aceşti bani să să dè la dumnei Medelnicereasa ca să-i facă celi după legi običnuite griji. Drept aceia într'acest chip s'au pus la cale, precum mai sus să arată; după care rămăne să să urmezi şi să să păzască întocma; 1802, Săpt. 3.

Iordachi Cant. Vel Logt., Ioan Razul Vel Logft.

Manolachi Conachi Vel Vorc., Neculai Balş Vel Vorc., Lupul Balş Vel Vorc., Costachi Racoviţă Spat., Alexandru Ghica Vel Vorc.

Copie întocma din condica Divanului,

Matei Costin Clučr."

Familia Roset, Levantini, venind din Cupariul Constantin Roset, Păharnicul cel bătrîn, rudă cu Antonie-Vodă al Moldovei (doi fii: Iordachi şi Alexandru), şi tatăl Cupăreştilor, dintre cari Iordachi Vistierul, ginere al lui Dabija-Vodă, întrecu, pe la 1680 şi anii

www.dacoromanica.ro

următori, pe fraţii săi, Manolachi, Mihalachi şi Lascarachi, pentru a se ajunge la Ştefan cel aşezat, la începutul secolului al XVIII-lea, în părţile Bacăului şi, după dînsul, în aceleaşi părţi, la Constantin Marele Logofăt, la fiul Mihai, în călugărie Minà, şi la fiii acestuia, Vasile şi Constantin, nu şi-a găsit încă istoricul, pe care de sigur că-l merită. Foarte influentă cîteva decenii, ea îşi păstră în veacul următor aşezării sale în Moldova marile averi strînse mai ales de Iordachi, dar nu şi importanţa, pănă ce pe la 1820 o altă ramură decît cea din părţile băcăuane şi de la Bălăneşti, Ruseteştii din Roznov, Roznovăneştii — şi fiul lui Iordachi se chema Nicolae: e ginerele lui Constantin-Vodă Brîncoveanu şi conte austriac, în corespondenţă cu regina Poloniei la 1716 [1], şi scriitor —, Iordachi şi Nicolae de la 1820-30, ajunseră din nou la o situaţie de primul rang. Ancuţa Brîncoveanu trecu în această familie, Ecaterina Roset a fost soţia lui Constantin-Vodă Mavrocordat, iar sora lui Alexandru-Vodă Moruzi luă pe Răducanu Roset. În mişcarea boierilor liberali şi francmasoni din 1777 nu lipseşte, cum arată versurile despre tăiarea lui Bogdan şi Cuza, Roset Bălănescul.

Constantin, soţul fiicii lui Cantacuzino-Paşcanu şi începătorul Bălăneştilor († 1788-9), era fiul lui Iordachi Vornicul. Iulian Marinescu i-a tipărit testamentul, din 1786, cu părţile fiilor: Iordachi, Ioniţă şi acest Mihai al nostru, arătînd originea acestor părţi [2].

Avem, la 1808, un Logofăt Roset în fruntea boierilor Moldovei, iar în faţă pe Hatmanul Răducanu, pe Vistierul Iordachi [3].

Dintre fiii lui Mihail-Minà s'ar crede că, urmînd exemplul tatălui său, Vasile, cu tot tacîmul de călărie de la unchiul Ioniţă Roset, s'a făcut călugăr şi că el este Vlădica Veniamin Roset, dar Vasile Roset era Mare Logofăt la 1826 [4]. Ioniţă poate fi Serdarul din 1737 [5].

[1] *Buletinul Comisiei Istorice*, VIII, p. 78, no. 8. Constantin, Andrei, Mare Spătar, la 1741, *ibid.*, pp. 78-80, no. 9; Ştefan, *ibid.*, şi Ienachi ar fi, după Iulian Marinescu, tot ai Vistierului. De aici Soleştii şi Roznovenii.

[2] *Ibid.*, p. 100 şi urm., no. 17. O soră, Maria, era moartă. Biografia lui, pp. 105-6.

[3] *Ibid.*, III, p. 24. Un Iordachi Roset Vel Vornic fireşte altul decît Vistiernicul: fiu al lui Lascarachi, are pe Mihalachi Stolnicul, Constantin şi Vasile Vistierul *(ibid.*, c. 1730); *ibid.*, VIII, p. 80, no. 13. Diata lui, 1767, *ibid.*, p. 88 şi urm., no. 15 (fii: Lăscărachi, Ilie, Iordachi). O tablă genealogică, *ibid.*, p. 98. La Constantinopol rămăseseră Roseteştii Bibica.

[4] *Ibid.*, p. 33. Un alt Vasile Ruset, Păharnic, apoi Vistier, la 1773-5; *ibid.*, VII, p. 16, n-le 9, 11; p. 29, no. 8.

[5] *Ibid.*, III, p. 17, no. 15. În acest timp şi neamul lui Manolachi: Ştefan

www.dacoromanica.ro

Actul de faţă are o deosebită importanţă din punctul de vedere juridic, prin aceia că se vede posibilitatea desfacerii unei căsătorii nepotrivite prin „tragerea" la mănăstire, soţia noului monah avînd, cu grija fiilor, şi aceia a întreţinerii, din venituri, a fostului soţ. El ni permite să privim într'o gospodărie moldovenească din acest secol al XVIII-lea, în care nu lipsiau cărţile, cu cele francese în frunte, dar şi cu intercalarea celor germane înainte de cele greceşti şi lipsa totală a celor româneşti.

Pe aceşti moştenitori ai lui Minà, mort înainte de 18 Septembre 1814, îi găsim la aceiaşi dată în proces cu episcopia de Roman pentru averea, cuprinsă în foaia de zestre de la 29 Iunie 1779 a Spătăresei Ilinca Catargiu şi dăruită episcopiei de Roman, a mamei lor, care, trecînd şi ea în călugărie, ca monahia Marta, nu mai era în viaţă nici ea; Vasile trecuse în Basarabia unde era să moară înainte de Novembre 1827 [1], şi devenise astfel supus rusesc. Hotărîrea Divanului trecu jumătate din această avere în stăpînirea zişilor moştenitori, dîndu-li voie să urmărească şi ce înstrăinase soţia nenorocită, care n'avea voie să dispuie de nimic, fiind pusă supt epitropie [2].

N. Iorga.

Un act de drept cu privire la retragerea zestrei.

În colecţiile mele am şi actul următor, şi el important pentru vechile obiceiuri de drept:

„După buiurdizma cinstiti Căimăcămii ce s'au dat la ăcastă alăturată jalbă a dumnei Maricuţii Riioşancăi, întrănd în cercetarea pricinii, atăta clirosul bisericesc, căt şi dumnealui Căminar Buzăscu, împreună cu mine, am întrebat pă vechilu dumnealui Medelnicerului Dincă Zătreanu, ce are a răspunde înpotrivă, şi au dat răspuns cu un cuvănt că nu are să arate nimic alt decăt diiata răposatei Zmaragdii, mătuşa jăluitoarei, prin care o depărtează de toate cele ce i-au fost hărezit

---

Clucerul şi cu Iordachi fost Vel Sărdar, fii ai lui Vasile de mai sus şi al Catrinei; *ibid.* şi p. 51, no. 11; v. şi *ibid.*, p. 22, no. 12 şi urm.; p. 47, no. 24. E frate cu Ioniţă şi Ştefan; *ibid.*, p. 25, no. 20; p. 47, no. 22. Un Constantin Mare Vornic în 1742; *ibid.*, p. 27, no. 2. Ştefăniţă fost Mare Logofăt în 1761; *ibid.*, p. 28, p. 29, no. 6; pp. 32-3, 35-6, 39. Pentru Vorniceasa Catrina Roset, *ibid.*, p. 42 şi urm. Din Manolachi vin Teţcanii şi Răducanii.

[1] *Ibid.*, p. 116 şi urm., no. 22.

[2] *Ibid.*, pp. 107-9, no. 19.

www.dacoromanica.ro

la vremea măritișului, arătînd cele ce zice în diiată că, la vremea măritișului, i-au fost hărezit acele lucruri, iar nu că au înzestrat-o, precum și la ča de al doilea foaie de învoirea ce au făcut răposata cu Armașu Ioniță Riioșanu, soțul jăluitoarei, care diiată și foae de învoire cerîndu-le la judecată de la vechil, scoasă o copiie de diiată și o copiie de ača (adaos sus : fii) învoire, zicănd că cele adăvărate sînt în Țara Nemțească, înpreună cu alte hărtii. Prin care copiie de diiată să vede catigorisind răposata atît pă jăluitoare, cît și pă soțul său, că au năcăjit-o, au necinstit-o, pricinuindu-i și alte cheltueli și că dintr'acele pricini o isterisește și de cele ce i-au fost hărezite la vremea măritișului. Asemenea și prin copiia de foaie de învoire să vede că Ioniță Rioșanu, soțul jăluitoarei, au făcut ača învoire cu răposata, dar numitu pricinuește că au făcut-o de nevoie, pentru că răposata, inpilată fiind iar de Medelnicerul Dincă Zătreanu, și (au) atunci au fost mijlocit cu dare de către Vătășiia cinstiti Căimăcămii ca să-l necinstească, și, temîndu-să să nu pață vre o rușine, au făcut ača învoire făr de știrea soții sale, dar vinovat n'au fost întru nimic la cele ce-l catigorisește răposata prin diiată, iar în urmă au dat jalbă la răposatul Domn Alecu-Vodă Suțu și, peste puțină vreme întămplîndu-să apostasiia în țară, n'au apucat să-ș caute cu judecată. Care jalbă zice că s'au prăpădit înpreună cu tot avutul său, cînd i-au călcat apostați la satul Beneștii din sud Vîlča. Asemenea și jăluitoarea să apără cu totul că nici vinovată să știie la catigoriile ce-i face răposata prin diiată, nici prin știrea sa au fost ača învoire a soțului ei pănă acum cănd au eșit din Țara Nemțască, cerînd cu de-a dinsul jăluitoarea ca Medelnicerul Dincă Zătreanu să dea de față la judecată foaia sa de zestre ce au avut-o dată de la răposata, întărită și de Preasfinției Sa părintele episcopu, ca să să vază de judecat de au fost zestre sau hărăzire, și, cănd ača foae nu va fi cu coprindere de zestre, precum zice Medelnicerul, atunci va rămînea lipsită de toate, iar, cănd să va dovedi că au fost zestre, iar nu hărăzire, atunci îș cere zestrea pe deplin în puterea pravili. Iar pentru catigoriile ce să arată asupra bărbatusău, iarăș face cerere și jăluitoarea și soțul său ca să dea de față Medelnicerul Zătreanu și anaforaoa Depărtamentului pentru cercetarea ce s'au făcut, cănd s'au judecat răposata cu Armașu Rioșanu, și, de să va face dovadă dintr'ača anaforă că au fost numitu vinovat la catigoriile ce-i face răposata prin diiată, atunci îș va lua însuș răsplătirea după vina sa, iar jăluitoarea îș cere zestrea pe deplin,

www.dacoromanica.ro

neprimiind nici într'un chip a să amesteca la vina bărbată-său. Care cerere cu cuviinţă fiind, am cerut de la Medelnicerul Zătreanu să arate ača foae de zestre şi anaforaoa Departamentului, şi pricinui că ce le va fi făcut răposata nu are ştiinţă.

Deci, chibzuind cele de trebuinţă spre descoperirea adevărului aceştii pricini, zicem că trebueşte mai întăi a să de de faţă foaia de zestre ce au avut-o jăluitoarea, dată de răposata, cu întărirea Preaosfinţii Sale părintelui episcopu, ca să să dovedească de au fost zestre sau hărezire, mai ales că într'ača foae de zestre zice jăluitoarea că s'au fost coprinzind nu numai cele ce i-au dat mătuşă-sa, ci şi clironomiia părintească a sa şi alte lucruri ce i-au fost dat rudeniile sale, căci, tăinuindu-să ača foae, după vreme va să piiarză şi ceialaltă zestre, să dea de faţă şi ača anafora a Departamentului de patru, ca să să facă dovadă judecăţi de au fost vinovat Rioşanu sau şi jăluitoarea, la păra ce-i i-au făcut răposata mătuşă-sa, şi atunci va putea judecata a da hotărăre pe dreptate părţii ce va avea-o. Iar, tăgăduind că nu le are, urmează a încredinţa ačastă tăgăduire prin jurământ. Asemenea urmează ca să aducă de faţă Medelnicerul Zătrean şi ča adevărată diiată, cum şi foaia de învoire ce au făcut cu Rioşanu, ca să nu rămăie nici la acelea pricini de bănuială. Părerea noastră este într'acestaş chip, iar hotărărea rămăne a să da de către cinstitul Divan.

Barbu Socoteanu biv Vel Sărdar. 822, Mart 18."

N. Iorga.

DĂRI DE SAMĂ

Lubor Niederlé, *Rukovět slovanské archeologie* (Manual de Arheologie slavă), Praga, 1932.

Importanţa acestei lucrări este că pentru prima oară chestiunea slavă este tratată din punct de vedere arheologic; se pun basele unei noi discipline, anume aceia a arheologiei slave, şi se arată calea şi direcţia acestor cercetări, expunîndu-se în acelaşi timp şi scopul ei. Autorul tratează chestiunea Slavilor din epoca neolitică până la sfirşitul anului o mie după Hristos. D. Niederlé cunoaşte admirabil toate lucrările preistorice şi etnologice, în special ale savanţilor poloni, şi critică aspru pe aceia cari dau ipotese fără a aduce argumente serioase.

D. Niederlé, care, în „Antichităţi slave", acordă o deosebită im-

www.dacoromanica.ro

portanţă materialului arheologic, abia în această lucrare prelucrează acest material privitor la ţerile slave. În prima parte a lucrării sale se ocupă de civilisaţia slavă înaintea epocei romane şi în prima epocă după aceasta; în partea a doua studiază cultura slavă de la sfirşitul epocei păgîne şi începutul celei creştine până în secolul al XI-lea.

În primul volum, consacrat preistoriei slave, autorul are ocasie să se intereseze de problema slavismului diferitelor civilisaţii preistorice, problemă mereu actuală. Niederlé, convins partisan al leagănului slav peste Carpaţi, presupune că unele din Ţinuturile civilisate dintre Nistru, Vistula şi Prut aparţineau Slavilor şi trebuie admis că unele din civilisaţiile neolitice ale acestui Ţinut erau slave, ca acea „tripolă" şi *jasionowska*, care şi ele nu erau civilisaţii speciale, aparte, ci asîmilate cu una existentă, şi mai desvoltate. În această epocă sînt două cicluri mari culturale pe care cercetătorii le pun în legătură cu Slavii, şi anume civilisaţia lusaciană şi cea scitică. Autorul supune această problemă unei noi analise, şi în legătură cu teoriile noilor preistorici poloni. Nu există date mai sigure pentru civilisaţia slavă a Serbilor din Lusaţia decît pentru aceia ilirică sau tracă. Lipseşte materialul demonstrativ al continuităţii civilisaţiei lusaciene cu cea mai veche civilisaţie slavă cunoscută. Între aceste două graniţe se intercalează o întreagă serie de civilisaţii, care erau cea galică şi germană, la care s'a asimilat cea slavă.

O nouă problemă care se discută este originea slavă a Sciţilor şi Sarmaţilor. Autorul pleacă de la presupunerea că în secolul al VII-lea Slavii stăteau în ţinutul lor de peste Carpaţi încă înainte de venirea Sciţilor. Studiile făcute până acum nu dau mari ştiri relativ la expansiunea scită în Apus peste Galiţia până la Oder şi centrul Germaniei şi peste Carpaţi în Ardeal pe Tisa şi Dunăre până în Slovacia. Nici problema civilisaţiei slave de peste Carpaţi nu este definitiv deslegată, de oare ce nici despre această epocă nu se ştie prea mult. Acolo poate fi vorba de o simbiosă a Slavilor cu o civilisaţie mai desvoltată, ca a Germanilor sau a Avarilor din regiunea Dunării. În secolele IX şi X civilisaţia slavă apare înaintea noastră în deplină desvoltare. Elementele noi care au înfluenţat asupra civilisaţiei lor s'au conformat după gustul şi plăcerea lor. Importanţă deosebită în civilisaţia lor au avut direcţiile ce le-au luat diferitele ramuri de Slavi ca şi drumurile co-

www.dacoromanica.ro

merciale, care erau în special în lungul marilor rîuri: Dunărea, Oderul, Vistula, Nistrul şi Volga. Acestea i-au pus în contact cu civilisaţia lituană, nordică, finică, orientală, bizantină şi greacă. Fiind influenţată din atîtea părţi, civilisaţia slavă a început să creeze şi să se diferenţieze în acelaşi timp, luînd şi anumite trăsături din ţinutul unde au fost influenţaţi. În această epocă se face împărţirea Slavilor în Slavi de Nord şi Slavi de Sud.

Lucrarea d-lui Niederlé este interesantă nu numai pentru arheologi, ci pentru toţi acei cari se interesează de trecutul slav.

* * *

Iaroslav Bidlo, *Jednota bratrská v prvním vyhnanství* (Uniunea frăţească în primul exil) *1587-1595*. Praga, 1932.

În această lucrare este descrisă lupta dintre preoţii protestanţi şi cei catolici, sprijiniţi în cea mai mare parte de nobilimea polonă catolică, la începutul domniei lui Sigismund al III-lea. Această luptă s'a concentrat în jurul chestiei aşa-numită a procesului şi execuţiei confederaţiei din Varşovia din anul 1573, care cerea regilor ca datorie să păstreze pacea între diferitele secte religioase, ceia ce şi Sigismund, la încoronarea lui, s'a legat solemn s'o facă. D. Bidlo dă o deosebită importanţă nobililor Tarnowski şi Leszczynski şi rolului ce au jucat ei prin această chestie în istoria Poloniei. În tot cursul exilului uniunea frăţească a păstrat raporturi cu fraţii cehi. Lucrarea d-lui Bidlo e foarte documentată, cu mult material nou cules în arhivele cehe, polone, austriace şi italiene. Este o carte interesantă pentru cei ce se ocupă cu chestiunile religioase şi politice ale Poloniei din secolul al XVI-lea.

* * *

Pajewski Ianusz, *Stosunki polsko-wegierski i niebezpieczenstwo tureckie w latach 1516-1526*. (Raporturile polono-ungare şi pericolul turcesc în anii 1516-1526), Varşovia 1930.

În aceşti zece ani Polonia a avut de deslegat multe probleme, şi fiecare aştepta un desnodămînt definitiv: chestia prusiană, războiul cu Moscova, năvălirea Tatarilor, organisarea luptelor.

În această lucrare este foarte clar redată politica regelui Ludovic faţă de Unguri şi politica pacifistă a Iagelonilor faţă de Turci după căderea Ungariei, fără a se pomeni însă de participarea Poloniei la acest război.

* * *

www.dacoromanica.ro

Adam Fischer, *Etnografia slowianska* (Etnografia slavă), caietul I. *Polabiani.* Lwów-Varşovia 1932, p. 40.

În seria lucrărilor de etnografie slavă care şi-au propus să studieze etnografia tuturor popoarelor slave, Polabi, Lusacieni, Poloni, Cehi, Slovaci, Sloveni, Croaţi, Sîrbi, Bulgari, Bialoruşi, Maloruşi şi Ruşi, a apărut primul volum, dedicat Polabilor, în care autorul tratează chestia din mai multe puncte de vedere şi o împarte în mai multe părţi: 1) întinderea etnografică, adecă graniţa istorică, grupuri etnice şi limbă. 2. Ocupaţii: vînătoare, pescărie, agricultură şi meşteşuguri în legătură cu clădirea. 3. Socială: Obiceiurile de la naştere la moarte. 4. Spiritul: credinţile populare ale Polabilor.

Lucrarea este interesantă şi aduce material bogat.

Elena Eftimiu.

* * *

Liga Culturală, secţia Botoşani, *Botoşani în 1932.*

Acest frumos volum reuneşte mai multe studii. După reproducerea aceluia pe care l-am publicat de mult în *Istoria Romînilor în chipuri şi icoane,* vin altele, nouă, de dd. Tiberiu Crudu (istorie), I. N. Luca (geografie, cu o hartă necunoscută din 1788), preotul Al. H. Simionescu (biserica; la p. 37, Calinic Miclescu tînăr pare a fi lîngă Veniamin Roset, orîcum nu lîngă Iosif Ghorghian, care, mai tînăr, a venit după el), N. V. Adam (economia), dr. C. Gh. Băcăoanu (sănătatea), Mih. Gr. Poslușnicu (musica) şi Şt. Şipoteanu, împreună cu o sumă de alte lămuriri asupra situaţiei judeţului în toate domeniile, La urmă, d. Christian G. Ciomac dă ştiri despre Armenii din Botoşani; despre Evrei d. Crudu.

* * *

Liviu Marian, *Alexandru Hasdeu şi Academia Romînă* (din „Memoriile Academiei Romîne"), Bucureşti 1932.

În aceste pagini consacrate tatălui lui B. P. Hasdeu, ales membru al Academiei Romîne, dar fără putinţă de a participa la şedinţe, se vede că el semnala la 1869 două „lexicoane de limba romînă" pe care le atribuia lui Milescu şi Mitropolitului Dosoftei (p. 2). Dorinţa lui de a veni în România (p. 3), „ca să mor în sfîntul pămînt al lui Ştefan-cel-Mare şi Mihai Viteazul": cărţile vrea să le dea Academiei (p. 4). E contra alegerii lui Străjescu - „Streţchi" *(ibid.)* şi propune pe fiul lui C. Stamati. D. Marian arată din causa

www.dacoromanica.ro

căror scrupule politice nu i s'a dat voie să vie (p. 5 şi urm.). Se spune şi cum alt ales al Academiei. Gonată, a fost convins de oficialitate să refuse Se vede din actele întrebuinţate că Al. Hasdeu nu era un om comod, că fusese surgunit la Cameniţa şi scos din Adunarea nobilimii basarabene (pp. 10-11). Se denunţă şi situaţia de ofiţer de reservă rus a lui Străjescu. ales şi el la Academie (p. 13). La urmă Al. Hasdeu a trebuit să demisioneze de la Academie (p. 19). Urmează actele. Se dă şi portretul lui Hasdeu şi reproducerea cîtorva piese.

* * *

Adolfo Venturi, *Storia dell' arte italiana vol. IX, La pittura del cinquecento, parte VI,* Roma 1933.

Splendidul volum care continuă marea operă a d-lui Venturi urmează acelaşi sistem. E în acelaşi timp biografie, cronologie bibliografie, listă a operelor şi perfectă ilustraţie. E şi o foarte importantă contribuţie la istoria culturii.

* * *

Mircea Ispir şi Panait Antohi, *Un sat din Bugeac: Monografia satului Plătăreşti, judeţul Cetatea-Albă,* Craiova 1932.

O lucrare escelentă şi foarte bine scrisă e consacrată de doi învăţători unui sat fără nicio însemnătate, vechea Plahteevca, botezată fără rost Plătăreşti după un sat din Ilfov. Locuitorii sînt Ruşi emigraţi de pe la Ecaterinoslav. Supt Tatari se chema Curù-derè. S'au strecurat şi treizeci de „Moldoveni" (pe lîngă patru Bulgari). De la vechii locuitori a rămas lipsa de gust pentru livezi (p. 77) şi morile de vînt. Fructele se aduc de cărăuşi romîni din Nord. Vine marfă din Galaţi şi Brăila (p. 93). Curios cuvîntul de „modişic" (şic de modă) întrebuinţat de autori (p. 95). Tot aşa „bolişte" (p. 213). Deosebirile sufleteşti faţă de Romîni formează unul din capitolele cele mai interesante. Druştele de la nunţi (pp. 241-2) sînt ca acelea de care vorbeşte descrierea nunţii lui Timuş Cazacul cu fata lui Vasile Lupu. *Mohoriciul* (v. sud-slavul *mogoriş,* dar) ţinea locul aldămaşului (p. 250). E curios că danţul se zice româneşte „gioc" (p. 251),

* * *

H. Jelinek, *Histoire de la littérature tchèque des origines à 1850,* Paris (1931).

Această carte solidă şi întinsă, care păcat că se opreşte la 1850,

www.dacoromanica.ro

va putea servi nu numai cetitorului obişnuit, ci şi istoricului leterar şi istoricului în genere.

Nu ştiu dacă şi azi se poate spune că e autentică acea Cronică a lui Cristian, cu viaţa Sfinţilor Ludmila şi Venceslas în latineşte şi în secolul al X-lea (p. 9 şi nota 1). Şi poate chiar şi fără Legenda Sf. Venceslas, deosebit, tot numai vechile texte glagolitice înseamnă începutul literaturii cehe.

De fapt, primul scriitor e Cosma cronicarul, format la Liège, pe care-l continuă Vincenţiu de Praga şi Gerlach. Şi, în acelaşi veac al XIII-lea al continuatorilor răsare şi imnul de războiu cîntat în lupta cu Ungurii la Kressenburn. Al Sf. Venceslas (c., 1280) urmează.

O perioadă germană vine: în slavoneşte se scriu numai legendele (pp. 20-1). Spre sfîrşitul secolului al XIV-lea o mişcare naţională începe, ca şi oriunde aiurea, pentru ca pe urmă civilisaţia franceză să se impuie pentru aproape un veac. Cronica lui „Dalimil", în versuri, înseamnă acest moment, şi apare şi cartea de drept a lui Rosenberg.

Nu ştiu dacă Ioan de Luxenburg cel mort la Crécy pentru regele Franciei poate fi, pentru suita sa germană, considerat ca un prinţ german, chiar în ce priveşte caracterul naţional al ţerii sale.

Cu Guillaume de Machaut, poet şi musicant, autorul „Luării Alexandriei", influenţa franceză vine. „Parisienii" ocupă primele locuri în intelectualitate. Şi un Matei de Ianov, un Ieronim de Praga trec pe la Sorbona. Carol al IV-lea, Frances de creştere şi de gusturi, va sprijini din răsputeri acest curent.

Se fac şi traduceri din „Legenda aurită" a lui Iacob de Varazze (Varagine), din Sf. Bonaventura. Teatrul bisericesc poate veni şi din Germania, dar „Visiunile", „Disputele", criticile sînt de sigur din Franţa. Alături, traduceri din literatură germană, prin care a pătruns şi „Tristan şi Isolda". Alexandria şi „Povestea Troii" stau alături de primele romane în prosă. Orientul trimete şi pe „Varlaam şi Ioasaf" (p. 36). Un Milič corespunde, ca stare de spirit mistică, unui a Kempis sau, mai ales, Francesului Gerson.

Dar predica iconoclastă şi anticlericală a lui Matei de Ianov trimete la wycleffiţii englesi (v. p. 42). Ca şi în Anglia, se trece cu Thema de Stîtné la instrumentul de largă răspîndire al limbii vulgare. Comparaţia pe care a făcut-o d. A. Kraus, între „Sfatul nou"

[1] La p. 41, nu „Clemengine", ci de Clemengis.

www.dacoromanica.ro

al lui Flaška de Pardubice şi „Songe du vieil pèlerin" al lui Philippe de Mézières (nu Maizières), nu se ţine: Cehul desvoltă o fabulă cu leul cerînd sfat, pe cînd cancelarul frances al Ciprului amestecă *alegoria* cu critica (cf. p. 45).

Soţia regelui engles Ricard al II-lea era fiica regelui Boemiei Venceslas: iată putinţa materială a legăturilor între mişcarea revoluţionară englesă şi a lui Ioan Hus (v. p. 52). Se semnalează că una din lucrările criticului engles se întrebuinţa la Universitatea din Praga *(ibid.)*. Ni se pare greu de admis o persistenţă a ideilor valdense în Boemia (v. p. 53). E curios că între judecătorii cei mai neînduplecaţi ai lui Hus erau şi Pierre d'Ailly şi Gerson, reformatorii (pp. 68-9). Dar Hus atacase Conciliul întreg.

Aceiaşi atitudine o avu Gerson şi faţă de Ieronim de Praga. Francesii vor fi şi aceia cari vor îngenunchia mai tărziu dîrzenia răscoalei religioase (p, 85).

Se ajunge la critica socială nemilostivă a lui Chelčicky (p. 93 şi urm.).

Nu cunoşteam ziarul, scris de pajul Iaroslav, al soliei lui Kostka şi Marini în Franţa la 1461 (v. p. 103 şi urm.).

Apoi, cu această predicaţie revoluţionară, cu scrisul Fraţilor Boemi şi cu opere în stilul Renaşterii, literatura cehă se depărtează de adevăratele ei izvoare, dar continuă să exprime unul din cele mai viguroase naţionalisme din Europa secolului al XV-lea. Un Pisecky va prefera limba sa şi celei latine (p. 124). *Aventurile* pajului Václav Vratislav de Miliovca, care întovărăşia la 1599 pe ambasadorul de Kreckwitz la Constantinopol. au fost traduse şi în germană (v. pp. 155-6). O călătorie în Orient (1608) e a lui Cristofor Harant de Polžice, pp. 156-7. Václav Budekec de Budov combate, la aceiaşi dată, islamismul (p. 157).

După catastrofa de la Muntele Alb—şi aici se arată cu cît e mai puţin naţionalism în această mişcare decît în a lui Hus (pp. 165-7),—vine largul capitol despre genialul Comenius [1].

O altă parte se ocupă cu „Renaşterea" din secolul al XVIII-lea. Se dă marele loc cuvenit lui Iosif Dobrovsky († 1829).

Poesia începe cu Almanahurile de bucăţi clasice în preajma anului 1800.

---

[1] Sigismund Rákóczy (p. 189) era *fiul* prinţului ardelean Gheorghe Rákóczy I-iu.

www.dacoromanica.ro

În istoria romantismului tot filologii şi istoricii: Palacky, Safaržic ocupă locul întâiu. Un poet, Kollár, iea loc lîngă dînşii, şi Celakovsky-i urmează. Şi teatrul apare. Macha va da liricei un alt caracter.

* * *

D. Mazilu, *Contribuţiuni la studiul Vieţii Sf. Nifon, Patriarhul Constantinopolului* (din „Contribuţii privitoare la istoria literaturii romîne" a Seminariului de istoria literaturii romîne, epoca veche, al Universităţii din Bucureşti), Bucureşti 1928.

Găsind în manuscripte ale Academiei Romîne o versiune românească, tradusă după biografia grecească a Sfîntului Nifon, d. D. Mazilu, s'a gîndit să reiea studiul acestui nepreţuit izvor pentru istoria Ţerii-Româneşti în jurul anului 1500. „Viaţa" grecească a fost adusă pe la sfîrşitul veacului al XVIII-lea de un arhimandrit Partenie din Argeş de la mănăstirea atonită Dionisatul, unde a trăit şi a ajuns a-şî mîntui zilele Patriarhul Nifon. Se constată şi *existenţa unei Vieţi a Sfîntului, scrisă în Ţara-Românească, pentru slujba lui şi care a servit lui Gavriil Preotul partea grecească* (p. 11). Se semnalează potriviri de inspiraţie între Viaţă şi cunoscutele „Învăţături", pentru care autorul nu pare a fi convins că sînt opera lui Neagoe, ceia ce am dovedit fără multă greutate, oricare ar fi izvoarele de unde s'a alăturat compilaţia (v. p. 12). Faptul, notat de d. Rousso, că părţi din „Învăţături" se găsesc legate într'un ms. grecesc cu „Viaţa" n'are nicio importanţă decisivă, de atîtea feluri putînd fi asemenea raporturi în lumea cărturărească de atunci. Foarte importantă e identificarea „slugilor" de care vorbesc „Învăţăturile" cu cei doi ucenici venţi cu Nifon, Macarie şi Ioasaf, al cărui nume se întîlneşte şi în legenda creştino-budică intercalată în „Învăţăturile" înseşi (v. *ibid.*).

* * *

Dinu V. Rosetti, *Citeva aşezări şi locuinţe preistorice din preajma Bucureştilor: asupra tehnicei, tipologiei şi cronologiei lor*, Bucureşti 1932.

Se cunoaşte opera de harnic descoperitor al vieţii preistorice în preajma Bucureştilor pe care de cîtva timp o desvoltă d. Dinu V. Rosetti, scoţînd la iveală o întreagă străveche viaţă, până atunci nebănuită. Pe lîngă consideraţii generale, clar expuse, sînt şi multe ştiri culese din săpăturile făcute de autor. D. Rosetti insistă asupra

www.dacoromanica.ro

caracterului relativ evoluat al locuinţilor, al căror model s'a descoperit une ori şi el în mici cutiuţe corespunzătoare casei.

* * *

P. P. Panaitescu, *Diploma bîrlădeană din 1134 şi hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374, falsurile patriotice ale lui B. P. Hasdeu* (extras din „Revista Istorică Romînă"), Bucureşti 1932.

D. P. P. Panaitescu aduce argumente de diplomatică pentru a dovedi cele două falsificaţii, care sînt evidente. Adaug că, spuindumi-se că originalul diplomei lui Iurg Coriatovici se află acum în Biblioteca Krasiński din Varşovia, am căutat personal acolo şi n'am găsit-o. Dar de ce să se lege respectabilul termin de „patriotic" de o falsificaţie de caracter cu totul personal ?

* * *

Th. Capidan, *Aromînii, dialectul aromîn, studiu lingvistic,* Bucureşti, 1932 (ed. Academiei Romîne).

Această vastă lucrare, de cea mai mare importanţă, începe cu o introducere şi o cercetare bibliografică, deosebit de importante şi pentru istorie.

De la început, constatarea la aşa-numiţii Aromîni şi a formei *Rumîni* (p. 3, note 1) ; de fapt e *Armîn* şi mă întreb dacă Ῥιχῖνοι (după rîu ?) din cunoscutul document de la Athos nu e Ῥιμῖνοι (şi σαγουδᾶται de acolo pot fi în legături cu *sagul* ciobănesc). Dacă „Moesiodac" înseamnă la Greci Romînul de peste Dunăre, se deschide o ipotesă pentru originea locală a geografului Iosif Moesiodacul de la 1770-80 (v. p. 4). *Ţinţar* e, ca şi Moţ, Mocan, una din acele porecle date ciobanilor pe care în zădar am căuta să le explicăm (*ari* e sufixul, singură rădăcina interesează; cf. Huţ—ani, Cuţ—din „Cuţovlahi"). Numele românesc de *Sear* pentru *Seres* e foarte important (p. 8). Tîrcol, Larsa şi Sărumna le cunoşteam. V. şi Lăsun-Elassona şi Tîrnova pentru Tyrnavon. Numele de Pistichi dat de Greci celor din Acarnania şi Etolia e în legătură, de sigur, cu ocupaţia lor de păstori (v. p. 13). La Cupăciari poate trebuie să ne gîndim la ocupaţia comercială a celor aşezaţi (v. p. 14). Ciudată limba secată, „bucuraică", a croitorilor „giumerci", v. p. 14, nota 2. D. Capidan dă şi etimologia Fărşeroţilor de la albanesul *fraşăr*, frasin (de altfel sufixul e grecesc; nu e un nume naţional) (v. p. 18).

La organisarea Aromînilor, σκούτερις grec are, cred, un cores-

www.dacoromanica.ro

pondent dincoace de Dunăre în „scutarul" ciobănesc (v. p. 34). E o întrebare dacă metalurgia e imprumutată la ei prin petrecerea în orașele apusene, și nu o străveche transmisiune locală (v. p. 35). Vocabulariul pentru îmbrăcăminte (cf. p. 37) ar trebui lămurit.

Rolul Romînilor din Balcani în Companiile grecești din Ardeal și Ungaria e total uitat. Nu înțeleg de ce a rămas necunoscută culegerea actelor care le privesc, dată de mine încă din vara trecută. Acum de curînd am arătat rolul acestei părți a poporului nostru în Biserica macedoneană *(Revista Istorică,* 1932, Octombre-Decembre). E acolo și un negustor, Cap Mare, de pe la 1600. De un Mitropolit al Atenei, Aromîn, vorbisem de mult, în „Memoriile Academiei Romîne". Numele lui Hagi Cehan informatorul lui Thunmann (p. 50), trebuie pus alături de al lui Mihai Cehan (scris de obiceiu Gehan) Racoviță Voevod: nu cumva și la această familie trebuie admisă o legătură cu Balcanii, poate în suita lui Vasile Lupu?

În sfîrșit găsesc și un filolog care cutează a scrie că Albanesii nu „se coboară", ca la d. Philippide, din Panonia (de ce nu din Suedia?), (p. 161). *Nu interesează dacă două popoare sînt alături, ci dacă au relații de schimb. Iar atunci cel care cumpără iea cuvinte de la cel care vinde: raportul dintre Romîni și Evrei astăzi e plin de învățăminte.* E foarte posibil ca dincoace de Dunăre cuvinte grecești să fi venit și pe cale slavă, și iată cum: riveranii Dunării, cari nu erau păstori și *deci cumpărau la tîrg,* mergeau *la orașele de pe malul drept, unde negustorul slav continua pe cel grec sau greco-roman.* De aceia mă îndoiesc de cuvintele ciobănești luate de ciobani de la Greci, ori atunci sînt derivate grecești de cuvinte ciobănești.

Rotacismul invocat pentru a lega pe Albanesi de Romîni nu aparține numai acestor două limbi, cum nici nasalisarea. Elementele latine existente la noi și la Albanesi, și nu la Aromîni, nu comportă o singură explicare. Cele cîteva cuvinte pe jumătate dubioase nu pot sprijini o întreagă teorie. E posibil ca elementul popular venit prin ținuturi ilirice ca să ajungă la Dunăre să fi lăsat acolo în cale ceia ce au adus aici. Aromînii vin *din altă undă.*

Prețioase întregirile cu privire la lucrarea lui Daniil de Moscopole, scoase din scrisorile lui de la 1-iu Maiu 1790, 30 April 1792 și 13 April 1793, găsite de d. Ivan Snegarov (pp. 54-7). Aflăm și despre tipografii Marchide Puliu că erau, ca și încă o familie, Milan,

www.dacoromanica.ro

din Samarina. Dacă Gheorghe Tricupa, inspiratorul lui Cavalioti, își zice Cosmischi, e, cred, fiindcă și el a făcut parte din grupul de la Poznan, în Polonia, al negustorilor macedoneni. Cu dreptate se relevează rolul lui Ucuta, dar se scapă din vedere întreg studiul mieu despre colonia aromănească de acolo, în *Note polone* („Memoriile Academiei Romîne").

Toată această parte literară e deosebit de prețioasă.

La cuvinte: *cărnar* se zice și în Moldova; l-am găsit la Focșani (e citat în *Studii și doc.*, VI). Interesantă etimologia *falcalis* pentru *fălcare*, după *forma* locului (p. 146). Relev și *arat* pentru plug (p. 148) și *fauă* (p. 148). Forma pentru catîr, *mul*, la Aromîni, era *măşcoiu* (masculin) la Moldoveni (v. traducerea, publicată de mine, a lui Herodot). *Pup*, copil, e în legătură cu *pop* la noi, de unde: a sta *poponeț, popîndac, popii* la clădire.

Cred că se zice și la noi *geana* dealului (v. p. 152). *Gione* ca voinic corespunde *junelui* brașovean *(ibid.)*. *Lîngoare* e și dincoace cu același sens. Și *lingurică* („mă doare la lingurică"). Și *macru* are firește aceiași însemnare. *Nat* se zice și aici: „tot natul". Interesant: *feamin* opus lui *mascur* (p. 153). În Moldova se zice *arvonă* și *arvonit*, nu *arvună* (cf. p. 156). Nu știu pe ce se razimă cine recunoaște în elementele grecești din limba noastră o perioadă bizantină *(ibid.)*. Lista de cuvinte de origine greacă a d-lui Diculescu e absurdă (v. p. 157). Filipidicul Ciurilă e, ca și Zorilă, cu sufixul așa de obișnuit germano-slav *—ilă*, așa încît nu poate să aibă nimic comun cu Chiril (v. p. 158). Și de sigur explicația Buzatul, Buzilă, dată de d. Capidan, e cea bună. Și tot așa are dreptate cînd admite grecisme incorporate de Traci (cum altele au fost incorporate de Slavi) (pp. 158-9). Că unele cuvinte românești au întrat în greceşte e natural și tot așa că n'au întrat mai multe cuvinte grecești în limba noastră: orășanul cumpără de la cioban, ciobanul n'are nevoie să cumpere de la tîrg (v. p. 159).

Pentru a sprijini o teorie de migrațiuni albano-romîne din Nord ar trebui să se uite toate colonisările bizantine care au refăcut de atîtea ori, fără a mai vorbi de războaie, fața peninsulei balcanice (v. pp. 172-3). Și nu se ține samă în asemenea conclusii grăbite de două lucruri: că ancheta de pănă azi e numai parțială și că avem a face la Balcanici numai cu fragmente din unități odată mult mai largi. *Ritmul vorbirii și cîntecul au mai mare importanță decît cele cîteva cuvinte culese la întîmplare, și între Albanesi și*

www.dacoromanica.ro

Romînii de aici nu e niciun raport, pe cînd raportul e cel mai strîns între Aromîni şi conlocuitorii lor. Pe de altă parte locuinţile comune de pp. 174-6 sînt şi ele o dovadă a fondului arhaic comun, la care, cu toate tendinţile d-sale în altă direcţie, a ajuns şi d. Sandfeld. Totdeauna „substratul prim biruie", îmi scria, acuma douăzeci de ani, Willamowitz-Moellendorf.

Dacă nu se admit Slavii mai vechi în Ardeal — Decebal fiind de fapt şeful unei coaliţii barbare —, cum se explică, tocmai acolo în munte, nu pe linia de vaduri din epoca năvălirilor, o aşa de răspîndită şi arhaică nomenclatură geografică, fără corespondent în limba curentă (v. p. 178)?

Exemplul terminilor turceşti (pp. 181-3) e elocvent: nume pentru produse metalurgice, pentru stofe şi pentru mode.

În ce priveşte legăturile cu Veneţia, documentele înseşi le-am dat în „Memoriile Academiei Romîne". Acuma se adaugă frumoasele descoperiri ale d-lui Valeriu Papahagi, în „Revista Istorică" şi „Mélanges de l'École roumaine en France".

* * *

Ioan C. Filitti, *Frămîntările politice şi sociale în principatele romîne de la 1821 la 1828* (în publicaţiile Aşezămîntului cultural Ion C. Brătianu), Bucureşti 1932.

Noua lucrare a d-lui Ioan C. Filitti reiea, pe basa întregului material cunoscut şi a unor piese de archive inedite, istoria agitaţiei constituţionale în ţerile noastre de la revoluţia din 1821 pănă la ocupaţia rusească din care va ieşi Regulamentul Organic.

Nouă e amintirea aspiraţiilor imperiale supt Fanarioţi (şi Ioan Mavrocordat, Matei Ghica, după rapoarte austriece din Hurmuzaki, XIV) Tot aşa semnalarea memoriilor lui Gheorghe Cantacuzino, amicul şi acolitul lui Alexandru Ipsilanti. Asupra manuscriptului 322 al Academiei Romîne, de unde se scot ştiri preţioase despre Constantin Ipsilanti şi armata lui, ar fi trebuit şi ştiri care nu se pot căpăta din „catalog" (v. p. 10, nota 4). La p. 17, nota 4, n'am publicat o ediţie din „Ciocoii vechi şi noi". Şi cu privire la Tudor Vladimirescu se dă şi inedit (ca judecata pe care o începe pentru că fusese scos din vătăşia Cloşanilor la 1815; p. 19). Despre opera lui Calfoglu am vorbit pe larg, în „Memoriile Academiei Romîne" (v. p. 29). Se povesteşte pe larg acţiunea lui Tudor. Pentru Ipsilanti erau de luat ştiri şi din Memoriile (nu

www.dacoromanica.ro

scrisorile) lui Lagarde şi din acelea ale lui Lulu de Thürheim. Analisa proiectelor de reforme e făcută pe larg şi cu cea mai mare atenţie; dintre acestea unele sînt necunoscute sau publicate numai în ultimii ani.

Ultimul capitol presintă restabilirea Domniilor de ţară.

* * *

Lucian Predescu, *Ioan Creangă, viaţa şi opera,* 2 vol. Bucureşti.

Excelentă biografia lui Creangă, plină de inedit, pe care o dă d. Lucian Predescu. Mai puţin importantă, partea a doua cuprinde analisa operelor. În analisă se simte prea mult tipul recomandat de unele cărţi de şcoală din nenorocire foarte răspîndite. Notele bibliografice sînt însă preţioase.

Foarte bogată bibliografie.

* * *

Gheorghe I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza-Vodă şi desvoltarea ideii de unitate naţională* (din „Revista Istorică Română"), Bucureşti 1932.

D. Gheorghe I. Brătianu presintă după ultimele lucrări, mai ales după a d-lui Riker, starea cunoştinţilor asupra politicii externe a Domnului Unirii, adăugind cîte ceva după hîrtiile lui Cuza-Vodă depuse la Academia Romînă (mai ales legăturile cu Ungurii revoluţionari).

La pagina 113: interesul pentru Alexandru Ioan I-iu a început a fi viu şi cu prilejul discuţiilor relative la statuia lui. Nu se vorbeşte de preţiosul deposit — între altele corespondenţa lui C. Negri ca agent la Constantinopol — pe care Teodor Rosetti l-a încredinţat, în mai multe lăzi, d-lui A. C. Cuza: fusesem îngăduit un moment a cerceta aceste inedite şi-mi amintesc de acele rapoarte, apoi de o scrisoare a mamei viitorului Domn, iscălind greceşte: Sultana Cuza, şi de actele privitoare la moartea Suveranului detronat. Amintesc şi tipărirea în a mea „Revue historique du Sud-Est européen" a unui proiect de convenţie cu Sta-

www.dacoromanica.ro

tele Unite. Pentru raporturile cu Garibaldi era de consultat rarissima carte a lui Marc' Antonio [Canini], *Vingt ans d'exil* (un exemplar în biblioteca mea). O broşură a lui V. A. Urechiă nu trebuia neglijată nici ea. În *Politica externă a regelui Carol* am dat şi unele ştiri diplomatice privitoare la politica lui Mihail al Serbiei faţă de Cuza. Am tipărit în *Studii şi documente,* XIV, o scrisoare a lui Kogălniceanu către Andrássy, în care aminteşte ajutorul dat odinioară emigraţiei maghiare. Cu privire la sprijinul dat de Cuza-Vodă Polonilor am fipărit în *Neamul Românesc* înainte de războiu o întreagă serie de amintiri ale unui Polon. Şi asupra raporturilor cu Sârbii notele lui Căliman, cunoscutul prefect de la Craiova, în revista mea francesă. Pp. 140-1 : despre schimbul de politeţe cu Mihail al Serbiei şi o tesă sîrbească pe care am analisat-o în aceiaşi revistă francesă.

La pagina 139 : Aalì, nu Alì (el s'a scris totdeauna aşa). Se dau şi trei scrisori ale lui Cuza către prinţul Serbiei. În aceia către ambasadorul engles la Constantinopol (p. 153) plîngeri contra tonului „necuviincios" întrebuinţat de Poartă faţă de dînsul. Păcat numai că din nota preliminară se vede că redacţiunea, aşa de frumoasă, nu aparţinea Domnului, care aproba numai.

La 16 Iulie Garibaldi scrie Dorei d'Istria că Italia merită să fie ajutată de popoarele Europei Orientale : „Sîrbi, Croaţi, Dalmaţi şi Romîni" (p. 45, no. 67). La 16 August, din Geneva, Klapka laudă apelul lui Garibaldi către Romîni. „Ungaria va putea îndeplini misiunea ei istorică în Europa numai pe basa cooperaţiei pacifice şi integrităţii teritoriale a naţionalităţilor sale" (p. 46, no. 68). La 25 Pulszky trimete lui Garibaldi răspunsul lui Klapka la apel (p. 46, no. 69). La 2 Mart 1863 Garibaldi scrie lui Brătianu, arătîndu-i că aducătorul „il va informa de lucruri foarte importante, la care de sigur va voi să colaboreze, pentru care-i mulţămeşte în numele tuturor amicilor justiţiei" (p. 50, no. 80). Trimesul e recomandat de dînsul, tot la 2 Mart, lui Rosetti (p. 51, no. 81). La 16 Mart un Giuseppe Dassi trimete lui Kossuth articolul său din *Popolo d'Italia* de la 15 despre „interesele comune ale Ungariei şi ale Principatelor dunărene" (p. 51, no. 83).

Türr plecase spre noi în Maiu. Ministrul austriac al Poliţiei semnalează călătoria acestui „cunoscut desertor şi emigrat politic" pe un vas frances pentru a trece din Constantinopol la noi, unde

www.dacoromanica.ro

sînt mulți „agenți piemontesi“ ca Giuseppe Tonnaz, colonel de stat major (p. 52, no. 86). Pașaportul lui, la 8 Iulie, p. 59, no. 102. La 12 August același, semnala venirea în România a lui Frigyessy, colonel piemontes, cu scrisori de la Garibaldi pentru invasia în Ungaria (p. 53, no. 88). Un Iosif Vidats era în Galați la 18 (p. 62, no. 110). Pentru arestarea la București a agenților generalului Alexandru Gál, care trebuia să răscoale în Mart 1861 Ardealul (p. 89, no. 180). Dar pe el îl vedem la 11 Mart la Neapole (p. 90, no. 182).

* * *

I. S. Torouțiu, *Studii și dcumente literare, vol. II : Junimea, scrisori din anii 1863-1913,* București 1932.

Acest al doilea volum din prețioasa culegere a hîrtiilor lui Iacob Negruzzi e precedat de o lungă și folositoare introducere a editorului și anotatorului, el însuși autor de bune studii literare. De sigur că Negri era un Negre, Negrea (Corbul, Corbea, Stîrcul, Stîrcea, etc.) : o familie din județul Vasluiu purta mai de curînd acest nume. Forma cu *i* e, cum am spus, în legătură cu numele lui Negri (Negris), Caimacamul moldovenesc de la 1821 și unul din șefii Eteriei, dar călătoria în Italia a lui C. Negri l-a influențat, de sigur, ca și pe Alecsandri, care pretindea că și-a aflat strămoși la Veneția. Un Negri a dat pe la 1870 studii istorice frumoase (v. p. XVII). În ce privește pe Xenopol (v. p. XVIII), originea evreiască a fost contestată de familie ; sora lui, d-ra Adela Xenopol, vorbia de una norvegiană. Tatăl, creștin, Dimitrie, a fost dragoman la consulatul prusian, apoi director la Penitenciarul din Iași, numit de reorganisatorul închisorilor, Dodun des Perrières (p. 59). Nu-mi pot explica numele grecesc. Mama era „Romîncă de pe tată“ (p. 58), Greacă de pe mamă. Buckle, cugetător interesant, n'a prea „revoluționat știința istoriei“ (însuși Xenopol o spune ; p. 42), ci a pregătit mai mult evoluția ulterioară a sociologiei. Samson Bodnărescu se distingea tocmai prin lipsa de claritate (v. p. XXIII). De ce V. A. Urechiă „desțelinător al cronicilor romîne“ ? Colonelul Conta e „fratele“ lui V. Conta (p. XXIV) ? Se adauge o interesantă biografie a lui Iacob Negruzzi de nepoata lui, d-ra Ella Negruzzi (Cuza n'a fost Agă ; p. XXXIX).

www.dacoromanica.ro

Foarte bine scrise răvaşele francese ale lui Costachi Negruzzi către fiul său (greşelile sînt ale tipografului). Cîteva rînduri din 1863 de la Gr. Alexandrescu, altele ale lui Negri. Neînsemnat biletul lui Pogor.

De mare preţ corespondenţa de student a lui A. D. Xenopol, care începe la 1868. Arată de ce a părăsit filosofia: necomplectă cunoştinţă a limbilor latină şi greacă; dar e curios că fără aceasta alege studiile istorice, după „tendinţa naturală a spiritului său", ceia ce-l duce... la drept; dar îşi promite a scrie istoria ţerii. Avea douăzeci şi unul de ani, şi la el se simte. Totuşi atunci scrie, pe base de cugetare solidă, paginile despre „cultura naţională". Gustul literar pe care-l arată e slab: de altfel entusiasmul lui pentru anume producţii poetice arată că şi foarte tărziu el a fost nesigur. E remarcabilă însă pasiunea pentru ideile abstracte.

Pănă la sfârşitul anului Xenopol trece de la „domnule Negruzzi", prin „iubitul mieu domn", la „dragă Iacobe" (era prietenul lui Gheorghe, fiul acestuia). El rîde de „Romînii de rit israelit" de la Berlin şi atacă pe „Jidanii" sau cei, „supt influenţa jidovească", batjocoritori ai ţerii: putea s'o facă oare, cu originea ce i se atribuie, cînd tatăl, pentru care arată o mare pietate, era încă în viaţă şi-l vedeau toţi? De altfel el scrie: „tatăl mieu e străin, supus grec", venit de „cel puţin treizeci de ani" (p. 58). Il vedem discutînd şi ideile lui Maiorescu, criticabile, dar o face într'o formă confusă, în care deodată, la acest om care a iubit poesia, fără mult discernămînt, de şi nu era însuşi poet, se întîlneşte această frumoasă şi cu totul nouă comparaţie: „dacă se produc bureţi şi muşchiu pe trunchiul încă verde, nu trebuie să conchidem de aice că măduva însăşi este putredă" (p. 21). Cu totul remarcabile însă ideile despre neajunsurile de „unilateralitate" ale culturii neinfluenţate şi observaţia că nici o formă, nici alta nu apar curate. Foarte interesantă şi comparaţia între antichitatea provocînd Renaşterea şi Occidentul prefăcîndu-ne fundamental. Apărarea începuturilor vremii noi în viaţa noastră morală, împotriva criticii lui Maiorescu, căldura cu care se afirmă credinţa în viitor sînt, de sigur, date fiind împrejurările, ale unui spirit excepţional (p. 25). Şi explicarea „Germaniei" lui Tacit ca o operă tendenţioasă, de înfierare a moravurilor romane, e dreaptă. „Ceia ce este periculos este adormirea, este lipsa de interes fie pentru bine, fie pentru rău" (p. 26). „Orice producţie, fie ea chiar cît de mediocră, concură pentru a între-

www.dacoromanica.ro

ţinea spiritul în mişcare" *(ibid.)*. Se combate şi părerea că din „masă" ca atare poate ieşi ceva: „masa poporului are numai o influenţă pasivă în progres" (p. 27). Dar se înseamnă şi „pericolul pierderii originalităţii; aceasta însă nu e niciodată definitiv pierdută: o reacţiune vine totdeauna de face loc elementului naţional". Şi superba afirmare: „cînd un popor a ajuns la conştiinţa de sine, cînd el a început a se desvolta, atunci el nu piere pănă nu împlineşte rolul său istoric pe pămînt. Am adînca convincţiune în viitorul nostru, şi am vrut odată să mă lămuresc eu însumi pentru ce am acea credinţă" *(ibid.*; dar cf. p. 55). Şi, peste puţin, vorbind de moravuri: „ceia ce susţin eu este că conrupţia, imoralitatea este mai aceiaşi în toate Statele şi că din cîteva exemple grozave adunate de ici şi colo nu se poate stigmatisa un popor întreg" (p. 29).

Şi altă dată se va declara contra părerilor lui Maiorescu, care escludea pe preoţi din învăţămînt pentru că doctrina creştină e în desacord cu ştiinţile naturale: „ştiinţile naturale sînt una din ramurile învăţământului: basa instrucţiei—de loc!... Basa învăţămîntului primar este să desvolţi în ţeran conştiinţa de om mai întăiu, apoi de om ce face parte dintr'un popor anumit, de drepturile şi datoriile legate de aceste însuşiri... Aice, în respectul dreptului şi mişcarea liberă stă miezul puterii unui Stat... Numai puterea morală, respectul dreptului şi conştiinţa valorii de om şi de poporan susţine existenţa unui popor". Şi în aceiaşi scrisoare el vorbeşte avîntat de aptitudinile pentru frumos şi ale acelora pe cari Maiorescu voiă să-i facă „ştiinţifici" rurali: „În orice tulburare s'ar găsi sufletul unui popor, el păstrează un instinct pentru mărire, pentru frumos, şi, numai să-i fie presintate, le înţelege şi le preţuieşte. Ceia ce lipseşte adesea unui popor pentru a merge înainte nu este facultatea lui de a primi, ci puterea productivă a unor suflete aiese" (pp. 76-7). Şi contra menţinerii „Convorbirilor" în singura atitudine de zeflemea el opune această părere solidă şi onestă: „Satira, lipind ridicul de o ideie, o clatină din domnirea asupra sufletului. Critica trebuie să o nimicească" (p. 78).

În al treilea rînd, el atacă dogma maioresciană că frumosul e universal, căreia-i opune principiul că „un element esenţial al artei este de a fi naţională, adecă de a se mişca în acea sferă de idei care formează bogăţia specială a unui popor" (p. 113). „Trebuie să căutăm a întări direcţia naţională a spiritului nostru

www.dacoromanica.ro

în ceia ce privește literatura, dacă vroim să producem în adevăr ceva mare" (p. 114).

Și teoriile asupra poesiei sînt personale și adevărate (p. 32). Tot așa considerațiile asupra ideii care, odată înstăpînită, preface mintea întreagă după dînsa (p. 39), asupra originii sensației de frumos (p. 61) și a permanenței adevărurilor, asupra deosebirii dintre comedia de caracter și cea de intrigă (pp. 68–9). Dar și el crede că opera legată de present nu durează (pp. 56–7).

Încă de atunci, indignat de campaniile din ziarele și revistele germane și austriece contra noastră, el voià, „invitat fiind chiar de mai mulți Germani", să dea „o privire asupra istoriei noastre, basată strict pe izvoare cît se poate de cunoscute, pentru a nu fi acusat de parțialitate" (p. 29). Îi trecea prin minte un studiu despre „influența Țiganilor asupra stării noastre sociale" (p. 34); ținuse o conferință „Dunărea, rolul ce l-a jucat în istoria Europei" (p. 34).

Iarăși ideia care-l domină e aceasta: „binele ce trebuie să căutăm a aduce țerii noastre" (p. 34). El protestă contra ideii de a fi scutit de serviciul militar, de și nu era „de o voinicie rară", și nu admitea certificate false (p. 36): „aș veni cu toată bucuria, numai să-mi termin întăiu studiile" *(ibid.)*. Cînd Iacob Negruzzi anunță o satiră, „Mihai Viteazul și Ștefan-cel-Mare", el, foarte sever cu prietenul său, îi observă că, „în orice cas, aceste nume nu ar trebui legate în niciun mod cu ridicululŭ; fără de voie sare vr'un strop și unde nu trebuie": „i se pare că singurele figuri spre care ne putem uita cu mîndrie și care pot să ne umple de energie, virtute ce mai ales ne trebuiește, nu ar trebui în niciun mod puse în legătură cu risul" (p. 42).

Și în materie de artă judecă tot așa: „cu imagini din alt timp ... nu se poate însufleți arta timpului nostru" (p. 89).

Amestecul „junimiștilor" în politică, pentru care nu era corespondentul său, îl dorește, cu toată scîrba de „cinii cari se apropie de masa unde cred că sînt mai multe ciolane pentru ei" (p. 79). „Cît timp", scrie el la 5 Ianuar 1870, „într'o țară elementele bune se retrag de-o parte și nu vreau să întrebuințeze inima și inteligența lor, în mod direct, practic, pentru binele tuturor, pănă atunci e oricine în drept a dispune de soarta acelei țeri. Nu mergem noi rău numai fiindcă cei răi au puterea în mînă,

www.dacoromanica.ro

dar și fiindcă cei buni nu vreau să vadă, iar, cînd se întîmplă de cîte unul vine, iar alții nu-l susțin, ci-l lasă singur a se lupta contra unui torent de patimi și mîrșave interese, contra căruia numai întreaga putere morală a națiunii, pe cît a mai rămas, ar putea să lupte cu succes" (p. 80). Cu atît mai mult, cu cît, „dacă nu vom face o silință puternică pentru a îndrepta cît e posibil de îndreptat, atunci periclităm pănă și izvoarele adînci de unde puterile spiritului unui popor se înoiesc și se întăresc. O mișcare literară-științifică devine fără folos într'o stare de lucruri unde realul este rău, unde nedreptatea predomnește unde fiecare nu mai gîndește decît la interesele sale și la zilnica lor mulțămire" (pp. 80-1). Aiurea: „Mă conving din ce în ce că scăparea, dacă mai este, nu poate consista decît în acțiunea practică, în o combatere a răului supt toate formele lui: supt aceia de minciuni și demoralisări, supt aceia de scepticism și nepăsare, o combatere, care, pentru a putea reuși la ceva, ar trebui să fie susținută de tot atomul de element bun ce mai este la noi în țară". „Mă întreb eu singur ce mă face să țin așa de puternic la aceste idei atît de nedefinite, atât de schimbătoare care se numesc fericirea, înflorirea poporului tău, independența, libertatea lui și așa mai departe... Inima și mintea nu-mi dau răspunsuri deosebite... În inimă simt răsunetul durerii ce fiecare veste rea despre țara noastră aduce cu sine; spiritul îmi arată la lumina științii că plecarea mea este acea cerută de natura însăși. Fără voia mea m'am născut, am crescut în sînul unui popor anumit, am adunat în sufletu-mi toate aspirațiile lui spre bine. Trebuie să-i consacru tot ce natura mi-a dăruit: muncă și spirit, putere și răbdare, pentru că natura prin legile ei de fier a legat existența și fericirea mea de existența și fericirea întregului din care fac parte. Mă vei trata poate, cum a făcut-o odată „Junimea", de copil... Dacă ceia ce simt eu acuma sînt simțiri copilărești, atunci aș dori ca pănă în ultimele momente să-mi păstrez copilăria sufletului mieu" (pp. 84-5). Același îndemn către acțiune răsună în toate scrisorile extraordinarului tînăr: „oamenii buni cari au avut o privire pesimistă despre lume au lucrat puțin pentru binele omenirii. Oamenii buni cari au avut și o privire optimistă despre mersul lucrurilor sînt acei ce au realisat binele în cîtime asigurată cu împrejurările în care se aflau... La noi din nenorocire o privire pesimistă se lățește din ce în ce și răpește de la influența lor în

www.dacoromanica.ro

viață și asupra mersului lucrurilor tocmai pe oamenii aceia cari ar putea să realiseze binele. Dacă odată o fi să perim, apoi de sigur causa cea mai însemnată va fi aceasta. Elementele bune desperează la noi pentru că sînt în număr mic. Dar nu face numărul puterea, ci organisarea. O organisare a activității puținora poate înlocui lipsa numărului. Chiar elementele rele în minoritate, însă bine organisate, sînt în stare să țină îngenunchiată o țară întreagă. Cu cît mai ușor ar putea să ajungă la aceasta o minoritate chiar de elemente bune, cînd, oricum să fie natura omului, e aplecată în genere spre drept și bine" (p. 96). Cetia atunci, „Viața lui Schiller" de Carlyle (p. 103), și optimismul său sănătos se putea întări din înflăcăratele rînduri ale profetului engles. Dar, cu asemenea aplecări sufletești, nu e de mirare că i s'a răspins la „Junimea" articolul în care, resumînd cinci ani ai „Convorvirilor", risca un program pe care Maiorescu nu l-ar fi putut admite (p. 104)[1].

Și în judecarea împrejurărilor din viața reală a altora e aceiași uimitoare siguranță de judecată. În războiul franco-german, victoria Germanilor nu-l înșeală. Așezămintele francese îi par mai solide și libertatea germană, e desăvîrșită în teorie, se teme a se exprima prin cuvînt, chiar dacă niminea n'o împiedecă (pp. 88-9). Și iată reflecția, adevărată veșnic și cuprinsă într'o așa de frumoasă formă: „Sînt fel de fel de lupte; sînt lupte în care mergi cu fruntea cununată, sigur de învingere și de triumf, sînt lupte de desperare spre care nimica alta nu ne împinge decît simțimîntul datoriei" (p. 82).

O dragoste foarte delicat schițată (p. 46 și urm.) nu-i oprește cercetările, care se îndreaptă acum spre „psihologia popoarelor" a lui Lazarus și Steinthal (pp. 51-2). Traducînd pe „Hermann și Dorotea", voia să explice unele legende romane, ca sinuciderea Virginiei sau Coriolan și Veturia (p. 54). Apoi se gîndia la ceva despre originile românești — și de fapt lucra la „Raportul nostru cu Romanii" (p. 73) — și despre „limba în raport cu poesia" (p. 71), despre dreptul din punct de vedere filosofic (p. 78), despre *La Création* a lui Quinet, despre războiu (pp. 98, 101, 106),

[1] Îndemna încă odată pe Negruzzi să cruțe în satirele lui „rămășițele blinde ale timpului trecut" (p. 106). „Tipul cocoanelor din vremea veche are ceva respectabil în sine, un bun simț care trebuie cruțat... El înfățișează încă un inel din șirul moravurilor ce se pierd" (p. 107).

www.dacoromanica.ro

despre femei, despre „starea noastră actuală“ și instituții (p. 106, 109). Lucra și la tesa lui asupra publicanilor (p. 74).

În judecata despre oameni, Hasdeu, care-l atacase, fără dreptate, îi pare „un geniu rău pentru orice impuls sau ideie frumoasă“ (p. 68). Voia, la întoarcere și cu un doctorat în filosofie, să fie profesor de istorie (p. 72). Învăța și rușește pentru aceasta (p. 117).

Nimic în forma acestor pagini de întâia tinereță din ce e forțat sau neglijat în scrisul de mai târziu după boală. Iată o descriere, din 1871, a Mării: „Maluri rupte de cridă cu totul albă și cununate de păduri înalte de brazi și fagi. Cînd te urci pe mal, vezi Marea la o întindere nesfîrșită printre porțile naturale făcute de înalții arbori ce-și împreună vîrfurile cununii lor.

„Seara, efectul este deosebit: stîncile cele de cridă par a deveni transparente; te gîndești fără să vrei la poveștile cele ce spun de palaturile de cristal și pietre scumpe.

„Printre stîlparii uriași ce se coboară până în valuri se pierde privirea pe întinderea Mării, care în umbra înserării pare a se evapora și a se pierde în văzduhul cu care se cufundă în depărtare.

„Cînd stai cîtva timp cu ochii țintiți în [acea] depărtare, Mare și aier și cer par a nu face decît una: Marea nu mai samănă a fi decît aier sau eter condensat. O înșelare fermecătoare te face să crezi că plutești în aier, că ești în aier, poate în lăcașul zeilor Gothan și Hertha, al căror cult odinioară se serba în pădurile insulei“ (p. 108).

Pompoase și reci scrisorile lui Bodnărescu. Și el critică pe Alecsandri, care-și cerea alt învățător (v. p. 148)! E vorba și de „fanatiștii“, cari sînt „o buruiană buiacă pe un strat de flori“... El declară însă, sincer, că „primăvara îi aduce, în loc de flori, o ameteală de minte“ care scusă totul (p. 151). Comparația cu scrisorile de la 1884 arată că, învățînd românește, dramaturgul de la 1870 al „Convorbirilor“ își lămurise și gîndul.

Banal, Gheorghe Sion. Gol, V. A. Urechiă, dar se vede că, de și în aprigă luptă cu „Junimea“, îi zicea lui Maiorescu: Titu, ceia ce nu-i împiedeca de a se urî în chipul cel mai cordial. Cîteva rînduri spirituale ale lui V. Conta. Frumoasă forma, general-românească, a scrisorilor lui Iosif Vulcan, dar ele sînt abia din 1891-2.

Scrisorile lui Slavici, care încep de la 1871, sînt greoaie la început. El spune — se întoarce din Viena în anul următor, fiind

www.dacoromanica.ro

secretar de avocat la Arad —: „v'aș vedea eu pe d-voastră cum ați scrie dac'ar trebui să învățați românește în Viena" (p. 90). Apoi e sacadat și mucalit scriind dîrz românește: „și cînele boierului a mîncat la urma urmelor mere pădurețe" (p. 197). Locuia cu doi teologi „într'o chilie cît ghioacea unui ou de vrabie", trece apoi ca factotum la *Gura Satului*, ca să nu reușească a fi numit vice-notar. Dar el alcătuise bunul studiu despre Unguri — cu ideia unei apropieri între cele două națiii —, pe care-l presintă însă ca o „creațiune a unui spirit confus", și scrisese frumoase *Fată de birău*, și erau să apară poveștile *Zîna Zorilor*, *Ileana cea Șireată* și *Floriția din codru*. Pregătise și noi drame (p. 185). Și la el față de ideile lui Maiorescu e o atitudine critică (p. 188). Creațiunea lui poetică apare de la început ca determinată de concepții abstracte. Se vede cum purcedea el la alcătuirea poveștii (p. 191). Pe Eminescu îl găsește prea „strălucitor": „soare de amiază" (p. 203). Avea de gînd să treacă în Romănia la 1872, dar în anul următor îl vedem la Orade. Scrisese o parte din romanul „Osînda Răului" (p. 212). Pierduse și mamă și tată,—acesta mort cu mulțămirea că nu va apuca zilele bune de care i-a fost lipsită soția, și iubita, o Germană care muncia și pentru dînsul. „Mi-a perit capacitatea de simțire" (p. 214). Era arhivar la Consistoriu. „Simțesc în mine comori care pot să devină un nesecat izvor de fericire." „Mă alipesc către viață" (p. 217). Refusă pe episcopul nou-ales, Miron Romanul, care-i oferia redacția foii „Lumina" și un loc de profesor la liceu, și cere „Junimii" retrimeterea la Viena, dar ar prefera să meargă în Belgia (Negruzzi îl chema la Iași).

La Viena Slavici se gîndia să scrie o „Psihologie universală" (p. 223). În același timp dădea dovezi de un așa de fin talent de critic ca în analisa romanului lui Negruzzi, „Mihai Vereanu" (pp. 237-48). Dar cumplite suferinți fisice ale unei urîte boli — și la dînsul! — îl opresc mult timp în loc pentru acest an 1874. Relativ însănătoșat, se ocupă cu ideia unui roman (pp. 265-6). Cetise pe Corneille, pe Rousseau, pe economiștii francesi contemporani și și-ar fi luat diploma, nu numai în Belgia, ci și în Franța (p. 267). Se gîndia la Eminescu, pe care-l caracterisează adînc (pp. 270-1). În Mart 1875 se găsia la București, desvoltînd cea mai îmbielșugată producție literară (pp. 273-5). Se pregătia pentru cariera de avocat și avea în vedere un drum la Paris. D. A. Sturdza îl întrebuința pentru traducerea rapoartelor austriace din care se

www.dacoromanica.ro

va face broşura *Răpirea Bucovinei* (p. 274). Scrisese şi drama „Bogdan-Vodă", care nu se va tipări (pp. 275-9). Lucra, rău plătit, la „Comisia Istorică" şi avea în grijă ziarul conservator „Timpul" (p. 280)[1]. Foarte bune versurile din comedia „Ursita", scrisă în momente cînd vedea că ziarul convingerilor sale neapărat se va prăbuşi (pp. 283-4). Ziaristul e foarte reservat în ce priveşte războiul, dar îl prindem spuind: „cînd Ruşii au călcat pe pămîntul Moldovei, eu, care nu sînt nici Muntean, nici Moldovean, am plins ca un copil trei zile în şir fără să ştiu pentru ce" (p. 289). În politica internă, crede că „viaţa noastră publică este o viaţă purtată de canalii" (p. 289). De comparat cu frumosul avînt al lui Xenopol!

Fără interes răvaşele lui N. Scheletti. „Sînt aşa de desgustat de naţiunea romînă că-mi vine greaţă de cîte ori gîndesc la dînsa" (p. 316): iarăşi a se compara cu credinţile lui Xenopol, dar mărturisiri ca a lui Scheletti sînt în spiritul „Junimii". Încă mai nule acelea ale verificatorului Teodor Şerbănescu. Mai multe, dar de un nivel puţin ridicat, scrisorile generalului Teodor Văcărescu. În aceiaşi categorie întră ale lui Gh. I. Lahovari[2]. I. Nenitescu trimete versurile sale „patriotice". Felul cum e tipărit un răvaş francez al lui Al. Odobescu nu va convinge pe nimeni că el nu ştia limba în care era obişnuit a vorbi. De şi se intitula „unul din abonaţii foaiei dv.", poetul Bucureştenilor, M. Zamphirescu, n'a putut pătrunde la „Convorbiri" (v. p. 349). Un bilet de la Andrei Birseanu ca student (1881). Convertitul la „direcţia nouă", profesorul craiovean M. Strajanu trimete o traducere din Leopardi şi cîteva alte lucrări. O petiţie a lui Grandea îmbătrînit (1890). Poesii care s'au refusat le trimete Candiano-Popescu, eroul „Republicei de la Ploeşti". Cîte o scrisoare de la Esarcu, Ciru Oeconomu (franţuzeşte!), Virgil Oniţiu (pentru un premiu), dr. Istrati (ca secretar de Ministeriu), Gr. Bengescu (cel care scrie românește) şi G. Bengescu (cel care scrie numai franţuzeşte), puşi laolaltă supt numele celui din urmă, apoi de la D. C. Ollănescu[3].

* * *

[1] Abdul Cherim-Paşa de care vorbeşte la pagina 280, e unul din comandanţii turci în războiu.

[2] „Daţi-mi vată, daţi-mi scamă, m'a lovit la cataramă" e din revista *Nazat* a lui Negruzzi şi D. R. Rosetti.

[3] În viitoarele volume ar fi de dorit să nu se mai întîmpine greşeli de tipar ca următoarele d. ex.: „Papin" pentru Papiu (p. 93), „Tăut" pentru Tacit (p. 103), „Sea Saxon" pentru Lex Saxonum *(ibid.)*.

www.dacoromanica.ro

Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (documente kogălnicenești între 1528-1878)*, vol. XXV, Iași, 1933.

Volumul recent al d-lui Ghibănescu are, ca pregătire la un număr de folositoare documente, o dublă introducere, foarte întinsă: despre satele fălciiene din valea Lilivei (e greu a se admite o etimologie care să ducă la rădăcina însemnînd: crin) și despre familia Kogălniceanu.

Ciudată e potrivirea între satul Heghedișani, al cărui nume duce, firește, la un Heghediș, Hegedüs, „moș" ungur, pe linia care duce de la Trotuș la Ciubărciu de-asupra Cetății-Albe, și între familia, răspîndită acolo, Scripcă, *hegedűs* avînd în ungurește sensul de scripcar. Locuitorii de la început au știut deci ce înseamnă numele străin.

Genealogia kogălniceneasca e extraordinar de bogată. Relev numele de Victoria pe care-l poartă una din fetele lui Costachi Roset, soră cu Ecaterina, Doamna lui Constantin Mavrocordat, și cu soția lui Barbu Văcărescu, Ruxanda (p. LXXVII). D. Ghibănescu crede, ca și mine, că nu i se poate răpi lui Ienachi Kogălniceanu dreptul asupra cronicei atribuite lui. La p. XXI, nota 1, observ că nu e o nepotrivire de dată cu mine, care socotesc după calendarul nou. După larga biografie a lui Ilie Kogălniceanu, tatăl lui Mihail, aceia a fratelui acestui din urmă, Alexandru, colonelul (p. CCVIII și urm.): de la dînsul caietele de studii în pensionul lui Cuénim. I-au scăpat d-lui Ghibănescu scrisorile lui ca student la Paris, de care m'am ocupat în *Floarea Darurilor*, II, și în *Voyageurs orientaux en France* (v. și p. CCCI). Se destăinuiește public și descendența lui Grigore Kogălniceanu, fiul lui Grigore Ghica și al Elenei, sora lui Mihail Kogălniceanu, văduva lui Teodor Casimir (v. pp. CCXVI-VII). Se adaugă și atîtea știri necunoscute despre Mihail Kogălniceanu însuși (p. CCXVII și urm.). Se semnalează astfel, după o notiță manuscriptă, că „Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques" s'a scris la Rîșca, unde autorul era exilat, la 1844 (p. CCLIX). Tot nouă e știrea despre călătoria la Constantinopol în 1851 (p. CCLXIX).

La genealogie e a se adăuga numele unei Maria Kogălniceanu din Botoșani, vara lui Mihail, căruia-i era menită, și care s'a măritat cu Sandu Bonciu, artist, apoi administratorul Spitalului botoșănean. Am cunoscut-o: fusese o femeie frumoasă, dar era cocoșată. Trebuie să fi murit prin 1890.

www.dacoromanica.ro

În adausuri, la pp. CCXCII-VIII, notă despre încercările lexicografice şi traduceri ale lui Constantin Kogălniceanu Stolnicul.

La documente menţiunea lui Petru Podoleanul, şoltuz de Huşi, la 1656 (no. VIII). O călătorie la Constantinopol în 1761 (no. LI). La no. CXLI (p. 150) forma: „suroră-sa". Cariera lui Ilie Kogălniceanu, tatăl lui Mihail, se arată deosebit de grea şi înceată: multă vreme e abia Căminar şi numai de la 1826 e ridicat la rangul de Agă (de la no. CLXIX). La 1841 e intitulat „postelnic şi cavaleriu" (după o decoraţie rusească din vremea ocupaţiei) (no. CCIII). Dar pe urmă-l aflăm tot Agă (no. CCV). Numai supt Mihai Sturdza ajunge Vornic. La 1849 vedem pe Mihail Kogălniceanu scăpînd de la ruină pe tatăl său (no. CCVIII). „Stolonacealnic Alecsandri" de la 1852 ar putea fi poetul (v. no. CCXIV). Privilegiul pentru fabrica de postav a lui Kogălniceanu (1852), no. CCXVI (v. şi n-le următoare). La 1856 el e colonel, ca şi Cuza (no. CCXXI).

În altă serie de documente, n-l CCXVI dă ştiri asupra familiei Goläe.

* * *

Anuarul Comisiunii monumentelor istorice, secţia pentru Transilvania, 1930-1931, Cluj 1932.

În frumoasa publicaţie a secţiei din Cluj a Comisiunii monumentelor istorice, d. C. Daicovici vorbeşte despre săpăturile de la Micia pe Mureş, lîngă Deva (castru de pămînt şi castru de piatră, ceramică fără ornamente, inscripţii arătînd deasă trecere de trupe, cîteva inscripţii: unele către zeul Silvanus domesticus, alta către Jupiter Turmazgades; o *ala* de Spanioli, alta de Bosporani); d. D. M. Teodorescu despre „cetatea dacă de la Grădiştea Muncelului, judeţul Hunedoara." În acelaşi domeniu uşoare note de d. Iulian Marţian despre „paladiul din Turda", acum dispărut (l-a descris Szamosközy la 1593), alte note de d. M. Roska despre „depositul de bronz de la Uriul-de-sus", lîngă Ciceu. Mai pe larg despre „monumente inedite din Largiana" de d. Em. Panaitescu (un Δένθις redat ca Denzi, cîteva basoreliefuri). Deosebit de însemnat studiul părintelui I. Lupaş despre lupta de la Posada din 1330, cu ilustraţii, între care: solul lui Carol-Robert la Vodă-Basarab şi ambele înfăţişări ale luptei, din acelaşi foarte preţios *Chronicon pictum*. Se presintă larg situaţia de istorie universală la această dată. Se în-

www.dacoromanica.ro

trebuinţează întăia oară, cred, şi documentul de danie publicat în *Diplomataria* ale Academiei Ungare, XXVIII (archivele din Blagay, 1897), pp. 110-14. Aici se relevează „lipsa de orice adăpost pentru oameni şi pentru cai", pacea cu Basarab, capcana „rîpelor prăpăstioase", închise cu *indagines*, atacul Romînilor cu praştii, săgeţi, lănci, „buzdugane"; Nicolae, fiul lui Radoslav Babonic, scapă abia pe rege, cînd cinci Romîni stăteau să-i taie capul, ucigîndu-i pe toţi, dar pierzînd pe douăzeci şi cinci din suita sa şi primind însuşi şase răni. Şi păr. Lupaş crede că regele a întrat pe la Severin. Admite, fără cuvînt, că mortul de la Argeş nu e Basarab însuşi (inscripţia morţii acestuia nu e „pe iconostas", ci pe părete interior la stînga). D. Silviu Dragomir se ocupă de Cherepovoci, ctitori ai bisericii de la Bîrsău, în judeţul Iunidoarei. Se dă şi inscripţia slavonă pe mormîntul soţiei lui Nicolae Cherepovici, Mara, fiica lui Petru Ovciarovici (p. 143) (dar Mara şi Margareta nu e tot una). Se dă şi biografia lui Nicolae. Mara are un frate, şi el ostaş, Dumitru, mort în lupta cu Turcii la 1566. Fetele lui Nicolae şi ale Marei au fost Ecaterina, căsătorită cu Valentin Tőrők (inscripţia ei sepulcrală la Bîrsău; în studiul analisat, la pagina 142, dar nu e: „ista virum Kató dilexit amore Deumque", ci „ista virum *casto* dilexit amore Deumque") şi, cum spune o diplomă princiară din 1582, „Elena, egregii Vladomeri Muskovitae consors", aceia al cării bărbat, „Vladimirus Moschovita", mort la 1586 probabil, e şi el astrucat în lăcaşul familiei (inscripţia la pagina 142). Cum o observă şi d. Dragomir, soţia „Moscovitului" e foasta Doamnă a Ţerii-Romăneşti lîngă copilandrul Petru, fiul Mircioaiei. Autorul califică de fals afirmaţia lui Kemény că Nicolae Cherepovici a ţinut şi pe Ursula Gerlestey, moartă la 1565 (p. 146, nota 1) (se poate să fie însă o soţie divorţată a lui, care ţinea acum pe Mara). De d. Ioan Moga însemnări despre biserica de la „1476", refăcută în 1737, din Săliştea Sibiiului, zugrăvită întăiu la 1674 de pictorul polon Nicolae, apoi de Ioan fiul lui Stoe („Stoevici" e de formă slavonă; din Stoe, Stoico, Stoica; se dă ceva şi din pictura veche).

Din bogata sa colecţie d. Atanasie Popa dă un şir întreg de picturi în biserica de lemn de la Copăceni (Turda) (foarte interesante scene de mucenicie, p. 179; nouă în parte Maica Domnului de la 1781, de zugravul Nistor de la Feleac, p. 184), Gîlgău (Someş) (mironosiţile la mormînt, Hristos storcînd sînge din viţa în-

www.dacoromanica.ro

vîrtită pe lemnul crucii; scara lui Iacov), de la Cuhea maramureșeani (același Isus cu viața, p. 213; scenele din Viața lui Isus, cu un caracter neted de folklore, pp. 221, 224-5), de la Căpîlnea (Someș) (foarte frumoasă ușă săpată, p. 230), de la Cornești (pe Tîrnave), de la Iernut *(ibid.)*, de la Apahida, de la Colțirea (jud. Satul-Mare) (o frisă de femei, p. 311; un portret de preot din 1813).

N. Iorga.

CRONICA

În de curînd apărutul Catalog al Expoziției garibaldiene din Budapesta (Ladislao Tóth e Luigi Zambra, *Catalogo della mostra garibaldina di Budapest,* Budapesta 1932), se află o scrisoare din Tulcea, 19 August 1860, a maiorului Mustafà Kajdacsy, despre Ungurii cari aleargă la Garibaldi pentru expediția din Sicilia (p. 27, no. 33). Se plănuia în acel an un atac al lui Garibaldi prin Serbia (p. 30, no. 37; pp. 33-4, no. 45). Pentru raporturile cu Principatele (trimeterea de arme), p. 34, no. 46. La 12 Ianuar 1861, din Neapole, Stefan Dunyov spune că va face să se traducă în românește articolul lui Kossuth despre împăcarea naționalităților în Ungaria (p. 39, no. 56). La 25 Ianuar Kossuth e furios contra lui Cuza și „*Beamten-Schaar* a Moldo-Valahiei", „dușmani neîmpăcați, cari privesc Ardealul ca o proprietate smulsă Valahilor și pe noi ca usurpatori". Ba mai are și pretenții asupra Banatului. Cel mai bun lucru, singurul pe care Klapka socoate să-l poată căpăta, e să nu se mai ajungă ca în '48 la lupte între Valahi și Unguri în Ardeal, pentru care de spre partea Valahilor s'au și făcut pregătiri (p. 40, no. 58).

*

De la d. Oscar Newfang, *Capitalism and communism, a Reconciliation,* New-York-Londra 1932.

*

Păr. I. Lupaș ne roagă să semnalăm că în foiletonul său din „Țara Noastră", *Scaunele săsești și Universitatea săsească, Universitas Saxonum. Obștea Sașilor,* a pomenit că ideia se datorește d-lui N. Iorga.

*

www.dacoromanica.ro

În *Anuarul Institutului de studii clasice* al Universității din Cluj, I (Cluj 1932), o admirabilă lucrare a lui V. Bogrea despre „Originalitatea poesiei romane" („nu limba în care e scrisă o literatură. ci spiritul... importă"; bibliografie pentru „Românía", p. 3, nota 1).

Un studiu în limba latină al d-lui Gh. Bezdechi, *Ovidiana*. Însemnări despre izvoare ale lui Catul de d. Teodor A. Naum. O introducere la versiunea „Statului atenian" al lui Aristotele, tot de d. Bezdechi. În partea a doua se descrie un mormînt german aflat la Valea-lui-Mihai (monedă de la Teodosiu al II-lea) și urmele preistorice din același loc (obișnuita ceramică) (de d. M. Roska). Despre „Sincretismul religios" de la Sarmisagetuza (culturi asiatice : Serapis, etc.) de d. C. Daicovici; un cimitir eneolitic pe Ivalea Murășului, de d. Șt. Kovács. Inscripții romane publicate de dd. C. Diacovici, O. Floca și M. I. Macrea. Note numismatice (un tesaur de monede imperiale aflat *lingă Bacău)* de d. Macrea. Foarte frumos studiul d-lui A. Decei despre podul lui Traian (și despre vechimea Drobetei) și despre podul *de piatră* al lui Constantin-cel-Mare la Celeiu; se aduc și mărturiile cronicarilor romini și notițe din manuscriptele de la Bologna ale lui Marsili.

*

Guvernul german a tipărit, ca „Erinnerunsgabe an die Goethefeier 1932" un număr de articole ale d-lui Julius Betersen *(Aus der Goethezeit, Gesammelte Aufsätze zur Literatur des klassischen Zeitalters,* Leipzig 1932). Alături de raporturile lui cu Lessing și d-na von Stein sînt cele ale lui Schiller cu Shakespeare și tot așa cu Kleist și chiar bizarul Shaw.

*

Prințului moștenitor al Suediei i se închină o Istorie a Academiei din Stockholm, de d, Henrik Schück: *Kgl. Vitterhets historie och Anticvitets Akademien.* Partea I a ieșit (Stockholm, 1932). Ea privește studiul antichităților. Introducerea presintă desvoltarea istoriografiei în Suedia.

*

D. Oprișanu Horia publică unele considerații estetice despre „Teatrul lui B. P. Hijdău *(sic)*" (București 1931).

*

D. Francesco Saverio Varano publică un studiu despre teoriile filosofice ale lui A. D. Xenopol *(Il problema della storia in Xenopol,* Gubbio 1931).

*

www.dacoromanica.ro

În *Graiul romînesc,* VI, 9-10, d. Aurelian Sacerdoţianu dă explicaţii pe înţelesul oricui asupra pretinsei părăsiri a Daciei şi asupra Romînilor din peninsula balcanică. Note de d-ra Elena Eftimiu, despre urmele româneşti în satul Arbanasi din Bulgaria (ceteşte Dubrovnic (Ragusa), nu Dubrocnic; tînărul Brîncoveanu îngropat la 1790 nu e, firește, fiul lui Constantin-Vodă Brîncoveanu, ci al lui Manolachi Brîncoveanu).

*

În *Varia Romanica,* de d. Ramiro Ortiz, pe lîngă studii de filologie romanică mărunt şi delicat lucrate („terra di Chatay" în „Reggimento" al lui Barberini, p. 19, note despre Jaufre Rudel în legătură cu poeţii armeni Constantin de Erzengà ori Ioan de Talguran) se întîlnesc pagini despre Metastasio tradus în româneşte („Libertatea" lui Gr. Alexandrescu, tradusă după Rousseau, fără a mărturisi), despre un motiv „madrigalesc" la noi (Iancu Văcărescu) cu presintarea scenei lăutarilor din ms. 3514 al Academiei Romîne). Apoi comparaţia dintre lăutarii noştri şi „giullari" italieni, despre raporturile lui Negruzzi cu Gessner şi Alfred de Vigny, despre influenţa romanticilor francesi asupra literaturii noastre, despre imitaţia formei lui Petrarca la Costachi Negruzzi, despre „curente în literatura romînă contemporană" şi despre „prosa romînă contemporană" şi „poesia romînă contemporană".

*

În *Documente răzăşeşti,* I, 5, un document din 1487 al lui Ştefancel-Mare (traducere), un altul din 1664 cu menţiunea unor oameni cari vînd moşie „de ş'au scos capetele din foamite" (p. 67).

*

De d. D. Bratianu, *Un colaborator al lui Şaguna, secretarul de Stat Gheorghe Ivanovici* (Cluj 1932) († 1909). La moarte era membru al Academiei Maghiare, fiind şi fiu de nobil ungur. Era de origine macedo-romînă.

*

Escelentă din toate punctele de vedere, amănunţită şi pe alocuri cu totul noua lucrare a d-lui Lucian Predescu: *Ioan Creangă, Viaţa şi opera, I, Viaţa* (Bucureşti 1932).

*

Idei despre reforma constituţională, valabile şi pentru alte ţeri decît Polonia, în Joseph Siemienski, *La prochaine Constitution* (Varşovia 1932)

*

www.dacoromanica.ro

În *Revista Clasică*, VII, 3-4, un studiu adîncit al d-lui Valentin Al. Georgescu despre sensul magic al „urbei". Problema a mai fost discutată și aiurea în legătură cu Noua Romă a Constantinopolei.

*

D. Zygmunt Batowski presintă legăturile cu Janus Radziwill ale pictorului olandes Abraham de Westervelt *(Abraham van Westervelt, malarz holenderski XVII wieku, i jego prace na Polsce,* Cracovia, 1932). El e acela care a înfățișat și pe Vasile Lupu în cunoscutul portret gravat. Cum a stat între 1651 și 1653 în Polonia, avem deci și data portretului.

*

În *Byzantinoslavica*, III, 1931, d. Ivan Ohienco tipărește din nou scrisorile, cunoscute din apendicele la colecția Hurmuzaki, II, ale lui Mircea I-iu către regele Poloniei. Reeditarea se face cu o grijă deosebită. Se constată peste fondul sud-slavic o puternică influență rusească și chiar una polonă.

*

În *„Arhivele Basarabiei"*, IV, 4, d. T. G. Bulat continuă cu publicarea actelor privitoare la raialele Hotinului și Brăilei luate de Ruși în războiul din 1806-12 (cereri de restituire a moșiilor). De d. Const. N. Tomescu o plîngere din aceiași epocă, împotriva Mitropolitului grec din București, Ignatie, și despre un văr al Mitropolitului Veniamin, Ioan Cantacuzino, și el călugăr la Neamț supt numele de Iacov (fusese și la Liov, în casa lui Lazăr, tatăl lui Gheorghe Asachi, și avuse corespondență cu cunoscutul profesor de latinește la Iași, Anton Wengerski). Un foarte temeinic articol al d-lui Lucian Predescu despre tinerețea lui B. P. Hasdeu. Sonnini, naturalistul frances care veni la București prin 1811 și cu privire la care d. Bulat dă lămuriri inedite, nu era de loc necunoscut, cum o spune și d-sa, dar întregirile din 1811 care se dau acum, sînt interesante (venise cu un Catargiu pentru creșterea fiului; a avut legături și cu prințul Curachin). Între acte, unul din 1674 al lui Ștefan Petriceicu ca boier.

*

Idei fundamental adevărate despre deosebirea de spirit, nebiruită, între European și Asiatic de d. Romolo Tritonj, în revista *Oriente Moderno*, XII, no. 12.

*

www.dacoromanica.ro

În *Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, Ianuar-Mart 1933, ştiri de păr. Hans Petri şi de d-na Constanţa Botezat despre parohul protestant din Iaşi între 1826 şi 1830, apoi medic la Sf. Spiridon după 1851, Daniel Roth, care a murit la Răducăneni (Fălciiu).

*

D. George D. Florescu dă un mare număr de lămuriri mărunte cu privire la o îngropare domnească din 1821 *(Alaiul înmormîntării lui Alexandru N. Suţu Voevod la 20 Ianuarie* 1821, Bucureşti, 1932). Preţioase lămuriri cu privire la fiecare din boierii presenţi. Şi un plan al Bucureştilor la acea dată, de o admirabilă precisiune, cu cele mai precise explicaţii. Cine e „Doamna Maria a Mircei-Vodă" (p. 47, nota 199) şi de unde e luată ştirea? Soţia lui Mircea Ciobanul era Chiajna, deci aceasta ar fi Maria lui Mircea I-iu, care ar fi putut să aibă un rost în Bucureşti.

*

În *Comptes-rendus* ale Academiei de Inscripţii din Paris un articol al d-lui Franz Cumont, despre o scrisoare a regelui Artaban al III-lea către oraşul Sma. Regele se intitulează, firește, ca ori ce deţinător al unei părţi din moştenirea lui Alexandru-cel-Mare: βασιλεὺς βασιλέων. Sma apare ca un oraş liber, de comparat cu ale Germaniei în evul mediu. De d. André – E. Sayous o întinsă expunere despre rolul Genovesilor în primele relaţii de afaceri între Spania şi America (după acte de curînd cercetate la Sevilla). Cristofor Columb însuşi intră în rîndul „agenţilor de comerţ" ai unor firme genovese.

*

În colecţia Glotz d. Homo dă, ca al treilea volum din „Istoria Romană", o întinsă şi foarte precisă istorie a Împăraţilor din prima perioadă *(Le Haut-Empire).* E lucrată aproape numai după izvoare. Locul atribuit războaielor dacice ale lui Traian poate fi găsit cam restrîns.

*

În „Zapischi" ale Societăţii Şevcenco din Liov, 1925, d. Sicinschi recunoaşte că arhitectura din Podolia vine de la „ultima renaştere bizantină" (sec. XIV-XVI), şi pentru bisericile în lemn, de la Suceava şi Putna.

Fresce de gen românesc s'au aflat şi la Liov şi în mănăstirea Lavriv din Galiţia (Holubeć, în *Stara Ucraina,* 1925, pp. 119-20).

*

www.dacoromanica.ro

În publicaţia d-lui Michel Jouval, *Les Maisons mythologiques lettonnes* (Paris 1933), se oglindeşte o curioasă mitologie în care, lîngă „Dumnezeu", care e un ţeran gospodar, cu cai, vite şi argaţi, lîngă „Mara", care nu e maica lui Isus, trăiesc vechii zei şi zeiţe, ca Menesies şi Saule, Perkons, Auseklis, apoi Mama vîntului, Mama ceţii, Mama zăpezii, eare-şi scutură penele ca să cadă penele fulgîlor, fetele Mării, care spală cămăşi în valuri, Mama Pădurii, care chiamă păsările, Mama Nopţii, a florilor, a albinelor, a somnului, a drumului, a războiului, a cinstei, şi multe altele, pănă la a oraşului Riga şi a băligarului. Cîntecele par să fie numai ale fetelor, nu şi ale bărbaţilor.

*

Păr. Petre Olde publică „Îndreptarea presviterilor, diaconilor şi tuturor *(sic)* clirosului", datorită episcopului de Virşeţ, Iosif Ioanovici-Şacabent, în 1802 (Sibiiu 1931). Prefaţa păr. Gr. Ciuhandu are dreptate cînd înseamnă că în Biserica episcopilor sîrbi limba românească îşi avea locul sprijinit, pe o datină pe care n'au vrut, dar nici n'ar fi putut, să înlăture.

*

Asupra lui Visarion Sarai şi a lui Sofronie din Cioara păr. Gr Ciuhandu revine în broşura *Călugării Visarion şi Sofronie şi mucenicii ortodoxiei din Ardeal, cuvinte de pomenire* (Sibiiu 1932). Soarta celui d'intăiu, asupra căreia mai plutiau îndoieli (v. p. 7), e astăzi cunoscută printr'o cronică braşoveană pe care am tipărit-o chiar acum, în „Buletinul Comisiei Istorice" : Visarion a rămas închis pănă la moarte în castelul austriac din Kufstein, unde au fost trimeşi şi alţi ortodocşi rebeli (v. aici p. 18). Se înseamnă rolul lui la Lipova (pp. 7-9).

*

De acelaşi : *Rînduiala sfintei Mărturisiri la Romîni, Însemnări rituale, cu două anexe: Ritualul sîrbesc (1524), Ritualul romînesc (1681),* Cernăuţi 1933. De sigur că autorul are dreptate cînd cere clerului cult să înceapă odată cercetarea teologică a cărţilor noastre religioase. În „konkatise" slavon (p. 33) e poate grecescul κάθεισαι, stă.

*

În *Revue d'histoire moderne,* Novembre-Decembre 1932, d. Robert Levillier socoate invenţii interesate sau judecăţi superficiale şi grăbite afirmările lui Las Casas şi Garcilaso (semi-Indian) cu pri-

www.dacoromanica.ro

vire la prigonirea de către Spanioli a indigenilor din America. Prin ediții de izvoare și publicații de documente oameni ca Ternaux-Compans, Groussac, Marckham au dovedit că legenda e falsă. Cercetători americani, neinfluențați de prejudecățile luptei pentru libertate, se adaugă tot mai mulți. După perioada primă a recunoașterii (și de indigeni antropofagi) a venit a doua: a colonisatorilor mai blînzi și aceia a agenților culturali (patru Universități). Psihologiile individuale trebuiesc și ele ținute în samă.

În același nr. d. A. Lajusan arată pe Thiers altfel decît ca marele realisator și reorganisator al Franciei între 1871 și 1877. Omul e urmărit în nesfîrșitele cotituri ale îndoielilor lui.

*

În *Arhivele Olteniei*, XI, Ianuar-April 1932, un studiu adîncit, compus din cercetări anterioare, revăzute, al d-lui I. C. Filitti despre „Banatul Olteniei și Craioveşti". Se fac rectificări genealogice și ne caută precisări geografice. Contele din Cîmpulung nu era nici „unguresc", nici vre-un fel de stăpînitor, ci pur și simplu *judele* (v. p. 4). Se cercetează din nou genealogia Craioveștilor. Dr. Ilie Chiriță alcătuiește biografia lui Preda Brîncoveanu. Nimic nou și mai ales niciun lucru de bun simț în cercetarea d-lui Stoica Nicolaescu despre Mitropolitul muntean Hariton (dar interesantul act slavon din 1373 cu privire la el e dat în facsimile ; indicția e însă r, 3, nu 11 ; și, cu toate că e scrisul lui Hariton, nu e „iscălitura lui".

*

În *Arhivele Olteniei*, XI, Septembre-Octombre 1932, un studiu al d-lui I. C. Filitti despre două moșii doljene. O bună urmărire a carierei fiilor lui Constantin-Vodă Brîncoveanu de d. Ilie Chiriță. Urmează importantul articol al d-lui Filitti (cu îndreptări esențiale la inscripțiile de la Căscioarele și Verbila).

De mare folos lista, pe pp, 339-46, a Banilor. Părerea, împrumutată (p. 747), a d-lui Filitti în privința drumului urmat de Tatari în secolul al XIII-lea față de regatul unguresc nu se poate impune contra „școlii vechi" represintate de Gherghel, un cercetător așa de plin de răbdare, și de mine. Sistemului de năvălire al călărimii tătărești prin șes, condițiilor geografice, lipsei de orice mențiuni cu privire la isprăvi în Bulgaria și la noi prin anii 1240, exemplul expediției pe la Vama în timpul lui Mihai Racoviță nu se pot înlătura prin documentul de la 1254, în care regele vor-

www.dacoromanica.ro

beşte, zece ani mai tărziu, de un astfel de drum fără a se vedea în acest pasagiu altceva decît una din cete ; cum s'ar crede că Tatarii, ţintînd către centrul Europei, ar fi trecut Dunărea în Bulgaria şi s'ar fi ridicat de acolo, trecînd Dunărea din nou, ca să răsbată prin Banat ? Aceasta cu toată ingenioasa interpretare a lui „Bezerembem" de d. Titu Hotnog şi aprobarea unui om ca Bogrea. În tătăreşte se scriu consoanele şi *bzrmbm* nu se pleacă uşor la prefacere. M'am crezut dator cu aceste lămuriri unui adversar de bună credinţă şi de bună cuviinţă, condiţii necesare pentru orice discuţie.

*

Interesante consideraţiile d-lui Gheorghe I. Brătianu despre „intransigenţă şi transacţie în politica externă a României". în *Ideia liberală*, I, Novembre-Decembre. Se apără inteligent politica de la 1878 a bunicului şi de la 1919 a tatălui său..

*

În revista *Corsica antica e moderna* din Livorno, I, 2, un interesant studiu despre intenţia lui Bonaparte de a scrie istoria patriei sale, Corsica, şi despre cercetările făcute în adevăr pentru acest scop. Avea optsprezece ani cînd declara că-i plăcea „penelul istoriei". Se gîndia a-şi întrebuinţa opera dedicată unui ministru influent, pentru a aduce o îndreptare a împrejurărilor din insulă. Vorbeşte şi de cei „treizeci de mii de Francesi *vomitaţi* pe coastele noastre", cari au distrus independenţa corsicană. Manuscriptul a şi fost încredinţat unui preot profesor la Şcoala Militară din Brienne, care se speriè de tonul revoluţionar, anti-frances, pus în gura „bătrînului Corsican". În Corsica la 1789-90 scrie „Scrisorile asupra Corsicei", asupra căror el consultă pe abatele Raynal. Paoli, odată dictatorul Corsicei, atunci refugiat la Londra, îi dădu sfatul, bun pentru toate ţerile şi pentru toate timpurile : „Istoria nu se scrie în anii tineri".

*

În *Documente răzăşeşti*, I, 2, un document din 30 Maiu 1546 al lui Petru Rareş numeşte pe usurpatorul Ştefan-Vodă : Lăcustă, *ale cărui documente sînt declarate fără valoare.* Se pomeneşte şi distrugerea hrisoavelor de „Împăratul turcesc cînd au venit cu Tatarii şi au prădat pămîntul nostru". Într'un zapis răzeşesc de la 1676, interesant şi în ce priveşte numele, cuvîntul : „pomiş", altfel necu-

www.dacoromanica.ro

noscut. O socoteală de „grîu arnăut" la 1798. Un „zaharegiu" pentru Turci la 1821. Un împrumut forțat al Domniei la „boierii din tîrgul Birladului" la 1822 (Iulie.) Mențiunea pe o carte a schitului tutovean dispărut Fătăciune (p. 31).

*

În *Bulletin of the international committee of historical science,* IV 4, se publică rapoarte din deosebite țeri despre învățămîntul istoriei în școlile primare. Cele din America latină sînt deosebit de interesante. Foarte hotărît indigen e planul învățămîntului istoriei în Indochina franceză, pe bază anamită. Un caracter strict național e acela al învățămîntului istoriei în noul Stat irlandes. D. Calisse pentru Italia, e contra „înecării elementelor naționale în universalitate", „iubirea de țară fiind un puternic îndemn către acțiune și virtute". Raportul norvegian insistă asupra necesității de a se trezi simțul istoric și de a deștepta curiositatea pentru cetirile istorice. În Palestina se face un loc larg istoriei elementului arab și formelor de Stat arabe. Raportoarea olandesă se plînge că acolo copiii devin „miopi" învățînd numai istoria națională. Raportul pentru România al d-lui Apostol Culea, care nu se întinde, ca alți raportori, și asupra școlii secundare, e clar și redactat cu moderație. Curios raportul turcesc, sprijinit pe ideia unui vast naționalism, începînd cu timpuri mult înainte de crearea Imperiului otoman. Se cere ca și în restul lumii să se părăsească prejudecățile de pănă acum și să se dea toată atenția „unui popor a cărui limbă e vorbită de la malurile Adriaticei la Oceanul Glacial, de la malurile Dunării la vărsarea rîului Lena, a cărui istorie apropiată și depărtată cuprinde tesaure de cultură și de civilisație nesfîrșite și care presintă o împleticire adîncă *(sic)* cu aceia a civilisației generale" (p. 728). Sovietele încep cu colaborarea elevului, care pleacă de la munca în familia lui, istoria trebuind să fie numai o înfățișare a desvoltării muncii. Firește se cercetează usinele și atelierele, puindu-se de copii, cari ieau note, întrebări. Are dreptate raportorul cînd spune: „școlarul nu poate să aibă impresii imediate despre Egipteni, Greci și Romani. Ceia ce observă, e viața țerii lui de naștere, începînd cu a satului lui sau orașului lui. Istoria veche a acestui sat sau a acestui oraș nu există pentru dînsul, îndată ce e uitată de contemporani... Se începe studiind faptele recente, a căror urmare formează situația de astăzi" (p. 730). Bine înțeles că totul trebuie să servească pentru a recomanda regimul

www.dacoromanica.ro

actual. Se întrebuinţează – încă o inovaţie fericită – cinematograful ca auxiliar. Drept e că fiecare naţie din Rusia începe cu istoria naţiei sale. Astfel se naşte ideia că sînt şi alte popoare, deci drumul la istoria universală. Dar de fapt se suprimă toată istoria veche şi medievală, ceia ce e stupid. Istoria presintată „episodic" în învăţămîntul secundar, în legătură cu „sesoanele" şi serbătorile (!), e însă o nebunie. Adevărata istorie e înlocuită apoi printr'o vagă sociologie a luptelor de clasă.

*

În *Unirea* din Blaj, XLIII, 7, d. Alex. Lupeanu-Melin aduce cercetările din 1765 contra gravorilor din Principate cari se gîndiseră a fabrica la Blaj galbeni olandesi. Se decide că a fost numai „o ispită oarecarea... şi, n'au isprăvit", aşa încît vinovaţii se aleg numai cu o pedeapsă de oprire de la mîncare.

*

Un studiu de o rară bogăţie bibliografică şi de o precisiune neegalabilă il dă d. Iulian Ştefănescu cu privire la „Legende despre Sf. Constantin în literatura romînă" (extras din „Revista istorică romînă", 1931, I), Bucureşti 1931.

*

În *Boabe de grîu* din Decembre 1932, d. Andrei Veress dă un larg studiu, splendid ilustrat, despre Tipografia din Buda, nu „românească", ci *în* Tipografia Universităţii. Se arată deosebirea de litere după cumpărarea fondului lui Ştefan Novakovics. Se dă şi iscălitura şi pecetea d-rului Molnar. Aceleaşi însuşiri le are articolul d-lui Lupeanu-Melin despre Biblioteca din Blaj (de la 1747). Ca ilustraţii, o vedere a Blajului la jumătatea secolului al XVIII-lea şi o sumă de reproduceri după manuscripte şi documente. Liturghierul din secolul al XVII-lea are (p. 619) un frontispiciu de vădită influenţă apuseană. De mare valoare ilustraţia lui Firdusi (p. 622).

*

D-ra Maria Golescu publică un studiu larg informat şi foarte frumos scris despre biserica din Vioreşti (sec. XVIII, fresce interesante) în *Boabe de grîu,* Ianuar 1933.

*

www.dacoromanica.ro

Din escelenta traducere a lui Plaut de d. Eliodor Constantinescu au ieşit şi volumele II şi III, care se disting prin aceleaşi calităţi de exactitate şi de bun stil popular ca şi primul.

*

În „Revista de pedagogie", II, 3-4, d. S. Reli publică un studiu despre „Metodele de instrucţie şi educaţie în şcoalele mănăstireşti şi bisericeşti şi în academiile domneşti din trecutul românesc". Se dau note nouă despre cărţile bisericeşti ca manuale şcolare. Documentele, tipărite şi de Erbiceanu, le-am cuprins în ale mele „Documente greceşti" din colecţia Hurmuzaki. Note despre dascălul Ienachi, nepotul episcopului Bucovinei, Dosoftei Herescu.

*

În Memoriile Academiei dei Lincei, d. Giuseppe Furlani publică un studiu întins despre „Sacrificiul în religia Semiţilor din Babilonia şi Asiria" (Roma 1932). E deci vorba numai de Acadieni. Autorul a adunat toate mărturiile din inscripţii (foarte bogată bibliografie). Se începe de la regele Irişum I-iu (2039-2019).

*

În *Ţara Birsei*, V, 2, d. Candid Muşlea presintă pe protopopul Eustatie Grid (urmează).

*

În tesa d-lui Florin Em. Manoliu, *La reconstruction économique et financière de la Roumanie et les partis politiques* (Paris 1931) se dau statistici numeroase şi exacte, pentru situaţia d'inainte de războiu şi de după 1919, analisa amănunţită şi imparţială a legilor prin care s'a încercat „reconstruirea economică şi financiară a României", cu osebirea planurilor elaborate de partidele politice şi presintarea resultatelor atinse.

*

Un frumos studiu, cu bogată ilustraţie, al d-lui C. Moisil despre Bucureştii Vechi în revista *Boabe de grîu*, III, 9. Incepe cu presintarea pieselor preistorice de curînd descoperite. Importante constatările de circulaţie monetară, şi până la Ioan Comnenul. Se uită lupta din 1369 (v. Iorga, *Ist. armatei*, ed. a 2-a, I, p. 80). La biserica jupănesei Caplea (p. 396) era bine să se arăte şi izvorul. Acte bucureştene din secolul al XVII-lea erau şi în ultimul Anuar

www.dacoromanica.ro

al Comisiei Istorice. Foarte interesantă vederea vechii biserici Batiște, schilodită pe urmă, ca și altele (pridvor deschis, brîu, două rînduri de firide, două interesante turnuri). Vederea de la p. 399 a unui interior de schit e, cred, de la Icoana. Originalul lui Chishull (nu Chisthull) l-am dat în *Revue historique* a mea.

„Miron Costin"-ul de la 436 e un boier din epoca Fanarioților. Cu ce se dovedește că ar fi cronicarul?

*

În studiul său „Despre legătura lui Mihai Viteazul" (din *Revista Istorică*, II) d. I. Filitti înlătură părerea curioasă a lui C. Giurescu că această „legătură" i-ar fi privit numai pe țeranii fugari și ar fi fost contra proprietarilor, dar nu admite că ea resultă din tratatul încheiat de boieri cu Sigismund Báthory, pe cînd incontestabilul adevăr e acesta. Contradicția cu un document ulterior e numai aparentă: Cînd s'a dat documentul, fugarii fuseseră reclamați și restituiți. Prădăciunile turcești – cei 200.000 de oameni prinși, ceilalți răscoliți – au făcut pe Mihai să decidă stabilisarea. Principiul stabilisării este încă în tratatul din Maiu. Influența Ardealului e evidentă. Mihai n'a putut să dispuie de oamenii liberi, dar ei rămăseseră acuma puțini, scopul măsurilor acestora fiind de fapt o *ruminire* generală. *Coloni* în Ardeal nu înseamnă oameni liberi. Dar e foarte importantă mențiunea, de d. Filitti, a măsurii de analoagă stabilisare luată în Rusia (moscovită sau polonă?) la 1592. Măsurile adunate de d. Filitti la pagina 226 arată și la alți Domni aceiași preocupare. Zvonul din 1665 (p. 227) are simpla valoare a unui zvon.

*

Păr. Cicerone Iordăchescu dă a doua ediție a „Omiliilor" Sf. Macarie Egipteanul", traduse din grecește (Chișinău 1932).

*

În „Codrul „Cosminului", d. Vasile Grecu dă pagini pioase despre August Heisenberg (extras, Cernăuți, 1932). E una din cele mai complecte și mai precise priviri asupra operei regretatului șef al bizantiniștilor germani.

*

În *Revista istorică romînă*, II, 4, d. Ioan C. Filitti admite că formula munteană „preadalika să nu fie", înseamnă că Domnul renunță la dreptul său asupra averilor fără moștenitori.

*

www.dacoromanica.ro

În n-l mai recent din *Boabe de grîu,* d. Barbu Teodorescu dă ştiri despre tipografia olteană (ilustraţii).

*

În revista *Raze de lumină,* IV, Nov.-Dec. 1932, d. D. Fecioru descrie *Antologhion* din Rîmnic 1786, cu o prefaţă de Grigorie traducătorul, în care se pomenesc toţi arhiereii cari au ostenit pentru cartea românească, până la Chesarie, ucenicul Mitropolitului Grigorie, care Chesarie a fost „îndestulat întru învăţătura limbii ellineşti sau latineşti şi a altora pre supt acestea", şi a lui Filaret, urmaşul lui.

*

Documente cu privire la urmăririle politice austriace contra Slavilor se dau, după Arhivele din Graz (Пρχивска грача) de d. Alexe Ivici, în „Zbornicul" de la Belgrad (1932). Unul din paragrafe priveşte pe adunătorul cîntecelor populare sîrbeşti, Vuc Caragici, în conflict cu prinţul Miloş la 1833; decorarea lui în 1852 (moare la Viena, în ziua de 7 Februar 1864). Pentru „Gazeta ilirică" din Viena la 1818, p. 25 şi urm. (o scoate tînărul Sporev). Raport al lui Kopitar despre misiunea lui la Athos în 1826. Era vorba ca el să meargă prin Italia la Smirna, Salonic, Athos şi apoi, prin Constantinopol, la Bucureşti şi la Iaşi, unde, spune Metternich, „in den Klöstern auch so manche Ausbeute sich vorfinden dürfte" (p. 42). Pentru Ludevit Gaj, p. 63 şi urm. Mult cu privire la Strossmayer. Ceva despre Nicolae Tommaseo, pp. 132-3.

*

Universitatea din Cambrige Mass. publică un îndreptar istoric pentru studenţi (bibliografie aleasă şi un tablou): *History, I, European history from the fall of the Roman empire to the present time* (1932).

*

În *Atti della Reale Accademia nazionale dei Lincei,* CCCXXVIII (1931, (X), *serie sesta,* destinată resultatului săpăturilor recente, la p. 453 o „perlă de pastă sticloasă" ca acelea aflate la noi. V. şi vasele p. 460 şi urm. Obiectele sînt de la Sanzeno; articolul de d. E. Ghislanzoni. O diplomă militară de la Antonin Piul. O gingaşă înfăţişare a unui copil călare (aflat la Isola Sacra).

*

www.dacoromanica.ro

N. Georgescu-Tistu, *Ion I. C. Brătianu, Acte și cuvîntări, IV (1-iu Maiu 1878—30 Aprilie 1879)*, București 1932, e un izvor de cea mai mare importanță pentru istoria sfîrșitului războiului de independență și a negocierilor care precedară și urmară tratatul din Berlin Materialul din telegrame e cu totul inedit. O deosebită atenție se cuvine pregătirilor pentru a înfrunta un eventual atac rusesc. Cînd dintr'un regiment mor oameni, președintele Consiliului cere socoteală ministrului de Război. Colonelul engles Wellesley asigura că, dacă Rușii atacă, opinia publică ar sili Anglia la război (p. 44, no. 32). Andrássy, care credea că din congres va ieși războiul, asigura și el că România va ajunge la Mare pentru că interesele Monarhiei austro-ungaro cer (p. 55, no. 40). Se hrănia speranța că Prințul moștenitor german, viitorul Împărat Frederic, va susține causa românească la congresul de la Berlin (p. 57, no. 44). Din Berlin Brătianu se temea, în Iunie, ca Rușii să nu înlăture (în Basarabia) organele noastre administrative (v. p. 58, no. 46). El observa Domnului că n'a făcut bine puind în perspectivă consulului austriac că ne-am supune dacă s'ar hotărî un astfel de congres (p. 60, no. 50). Se pare că în adevăr Domnul se gîndise a veni la Berlin ca „răsturnat" la București (p. 62, no. 55). Bolnav, dus la Viena, Brătianu e (August) contra unei note a lui Kogălniceanu, care i se pare a lega Dobrogea de Basarabia (p. 95 și urm.). Foarte frumoasă motivarea de dînsul a primirii Dobrogii (p. 101 și urm.). Se știe că Brătianu a făcut pe Kogălniceanu să părăsească, în Novembre, Ministeriul.

*

În *l'Europa Orientale* 5-8, d. Claudiu Isopescu presintă pe larg călătoriile lui Dinicu Golescu (la p. 6, nota 7: „Romanj", „nobilul Valah", cu călătoria prin multe țeri, nu e un Romîn viu, ci un pseudonim al unui German de pe la 1780, p. 11: a fost Dinicu Golescu la Paris? Nu cred).

*

În aceiași revistă n-le 9-10, d. Luigi Salvini dă un studiu întins despre Ion Creangă.

*

D. Constantin Loghin publică o „Schiță istorică" a celor șaptezeci de ani de activitate ai „Societății pentru cultura și literatura romînă din Bucovina" (Cernăuți 1932; p. 29: mențin toate obser-

www.dacoromanica.ro

vaţiile despre Romînii din Bucovina la 1905; ele nu sînt nici „nedrepte", nici jignitoare"). Comemorarea se face şi într'o broşură oficială *(Şaptezeci de ani de la înfiinţarea „Soc."*, etc.), cuprinzînd cîteva conferinţe de dd. Nandriş, Loghin, V. Morariu, T. Bălan, S. Reli şi C. Onciul, între care una despre Gheorghe Hurmuzachi, una despre „Foia Societăţii", o a treia despre serbarea memorabilă de la Putna; păr. Reli are note de trecut.

*

În *Viaţa Basarabiei*, I, 10, d. Alexandru V. Boldur schiţează evoluţia dreptului local în Basarabia.

*

În *Milcovia*, II, 2, d. Şt. Berechet dă un document de la Ieremia Movilă, în care se pomeneşte lupta cu Mihai Viteazul. O notă de d. Ion N. Gane despre Datculescu şi „Gazeta Săteanului". De d. Emil Colin însemnări cu privire la mănăstirea Mira (dacă hramul e Sf. Nicolae, numele vine de la Mira, unde a fost episcop acesta; se reproduc frumoasele lucrări în lemn). D. Virgiliu P. Arbore culege cîteva însemnări despre Focşani (pp. 241-2, prada Tatarilor supt Ioan Teodor Callimachi, în 1759; pp. 245-6, trecerea la 1793 a ambasadorului rus pentru pace). De la d. I. Diaconu, elemente de folklore. Documente de dd. A. Sava şi G. Tatulescu.

*

În *Bisericile şi şcoala greco-romînă din Viena* (din „Mem. Ac. Rom.", XIII, 3), d. Ion I. Nistor descrie biserica Sf. Gheorghe din Steuerhof şi a Sf. Treimi din Fleischmarkt la Viena. Cea d'intăiu e cea mai veche, autorisată, contra Sîrbilor, la 1761, dar şi cu un preot sîrb şi cu supunere faţă de Mitropolia sîrbească. Numai la 1776 se dă Sfîntului Gheorghe privilegiul dorit, după ce credincioşii umblaseră la capela rusească a ambasadorului. A doua biserică e pentru ortodocşii supuşi împărăteşti, cari se înţeleg pentru aceasta la 1786: Iosif al II-lea li admite biserica la 1787. Despărţirea de Sîrbi se accentuă mai tărziu. Pentru atîrnare au fost lungi discuţii între Biserica din Bucovina, Patriarhia din Constantinopol şi cea românească. Deosebi se vorbeşte de şcoală (dar p. 21: Poulio*u*, Ucu*ta*). E din 1804 (v. şi p. 24 Λόγιος Ἑρμῆς). Şi note asupra coloniei greco-romîne din Viena. Cîteva acte şi două ilustraţii.

*

www.dacoromanica.ro

Dd. Ferdinand Lot și Robert Fawtier publică, în Bibl. de „l'École des Hautes Études", un întins studiu despre „primul budget al Monarhiei francese, Contul general din 1202-1203". Conclusia e că Filip August culegea de pe micul lui domeniu mai mult decît Ioan fără Țară din întinsele sale posesiuni francese; ceia ce contribuie a explica victoria celui d'intăiu asupra celui de al doilea (p. 139). Textul documentului e redat în reproducere mecanică după Brussel.

*

În *Mem. Ac. Rom.*, III, XIII, 1, N. Iorga, *Un cugetător politic moldovean de la jumătatea secolului al XIX-lea: Ștefan Scarlat Dăscălescu* (are două povestiri despre istoria Moldovei în prima jumătate a sec. al XIX-lea).

*

D. C. I. Băicoianu publică, în două imense volume, și cele două părți care formează vol. II, din opera sa *Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale*, 1880-1914, București 1930. Povestirea pornește de la 1859 și urmărește concurența celor două blocuri financiare occidentale pentru piața noastră, mai ales în ce privește căile ferate. Se presintă și alți factori ai noii vieți economice (cu multe tabele). De fapt e vorba de toată viața economică a țerii noastre. Pentru elementul național sînt interesante listele de meșteri și negustori: ele dau loc la triste constatări. Începutul deplorabilelor „împrumuturi de consumație", p. 77. Lupta de după 1878 pentru întemeiarea, de I. C. Brătianu, a Băncii Naționale începe cu capitolul II. Al treilea îi presintă statutele, și cele următoare îi definesc amănuntele (vederi din Vechii București la p. 154. Hanul Șerban-Vodă, cu unele resturi din vechea clădire, pl. XV, XVI). De la cap. V înainte se urmăresc efectele (creditele) și modificările. Se dă o specială atenție problemei agiului, crisei agricole din 1899. La 1901 Statul iese din tovărășie (cap. XIII), dar se împrumută cu 15 milioane la dînsa (cap. XIV), înoindu-se privilegiul (cap. XV), în ajunul răscoalelor din 1907 (cap. XVI). Se ajunge astfel la mișcarea băncilor și cooperativelor populare (cap. XVIII). Cap. XXV-VI ni arată situația Băncii Naționale înainte de Marele Război. O bună biografie a lui Eugeniu Carada (p. 679 și urm.). Dar la Collège de France nu se predă dreptul. Apărarea Băncii contra criticilor ei dă materie capitolului XXIX. Are dreptate autorul cînd scrie: „Lupta de partide, blăstămata luptă care face să se uite tot, și țară, și scop, și interes general". Lupte de per-

www.dacoromanica.ro

soane, cu devisa: „Cu noi sau contra noastră“ (chestia cu „șoarecii“, p. 696, e puțin altfel). Planșele la partea 1-a au o valoare istorică.

În partea a doua a vol. I, se dau socoteli de carantine din 1881, de mare folos pentru comerț, cu împrumuturile acordate în același timp (1836) de Vistieria munteană (p. 76: „căpitan za dorobanți“), cu statutele Băncii încercate în Moldova (v. ale mele „Doc. Știrbei-Vodă“), cu planul de împrumut al lui Victor Place, cu darea de samă din 1866 a Locotenenței domnești (act de acusație, adesea nedrept, contra lui Cuza-Vodă, ca și cum aceleași greșeli nu erau să se repete și până azi), cu desbaterile parlamentare din 1867 pentru legea monetară (v. Cesar Boliac, care vorbia de ...Filip Arabul“), cele pentru „biletele ipotecare“, pentru războiul din 1877-8 (cetim „Strada Quin-Campoix“, p. 317; cuvîntările sînt însă competente și adesea luminoase: ele merită meditate astăzi). Alte documente, mai vechi (și încă un memoriu al lui Place), vin la locul determinat de data găsirii lor.

D. C. I. Băicoianu dă și vol. III, până la 1920 din marea sa lucrare asupra Băncii Naționale.

*

D-na Lucreția Brancovici dă, supt titlul *Artă românească din Oltenia,* un număr de foarte frumoase documente, și colorate, de artă olteană (covoare cu și fără figuri). No. 6 e însă de aiurea.

*

În *Anuarul Liceului „Al. Papiu Ilarian“ din Tîrgu-Mureș, 1930-1931* (Tîrgul-Murășului 1932), d. Marius Nicolae Sulica se ocupă de anii de studenție la Cluj ai lui Papiu Ilarian. Se întrebuințează și izvoare orale.

*

De Teodor Corbea („sin ermonah Ioasaf“) și lexiconul său se ocupă d. Ladislau Gőbl, într'o lucrare recentă, *A magyar szótárirodalom hatása az Oláhra,* Budapesta 1932. I se arată originile ungurești (în dicționarul lui Albert Molnár). Se învederează și influența operei lui Páriz Pápai asupra lucrărilor lexicografice ale lui Clain și Bob Lucrarea acestui elev al d-lui Tagliavini e deosebit de bine informată.

*

www.dacoromanica.ro

D. Jan Kovět publică la Praga un studiu despre manuscriptele (secolul XIII-XIV) reginei Boemiei Elisabeta sau Rejčka *(Iluminované rukopisy královny Rejčky*, Praga, 1931). Ar fi în ele Metz și ar fi și Bizanțul. Planșele, numeroase, nu sînt totdeauna destul de clare.

*

Cîteva documente privitoare mai ales la Soroca în broșura părintelui Meletie Răuțu, *Cetatea cu monografia orașului Soroca,* Oradea 1932. Într'unul, de la 1645, se pomenește „cînd Zaporojănii au dobîndit cetatea". Un Vasile Mîrza apare la această dată ca Mare Căpitan de Soroca (p. 21).

*

De d. Gavril Sebastyén, *Contribuțiuni la istoria spitalelor din Cluj pînă la mijlocul veacului al XIX-lea* (tesă din Cluj, 1932).

*

De d. Kelemen Ladislau, *Cîteva documente și date din 1831 asupra primei epidemii de holeră asiatică în Ardeal* (tesă din Cluj, 1932; colecție de documente și mărturii, traduse).

*

În revista *Roma* (din Roma), d. Claudiu Isopescu presintă opera lui Asachi ca pictor în vremea șederii sale romane.

N. Iorga.

NOTIȚE

Cea mai veche tipăritură bulgărească „Abagarul" episcopului de Nicopole, pavlichian, Filip Stanislavovici, tipărit în 1641, la Roma, are această însemnare: „supt domnia craiului nostru Ibrahim, supt Matei Voevodul Munteniei și supt Lupul cel pașnic, din țara Bogdan, poreclit Vasile Voevod" (Teodorov, în *Sbornic za narodni umotvorenia,* etc., din Sofia IV, 1893, Apendice, pp. 6-9 și 150-156; Sualaville, în *Échos d'Orient,* XV, p. 442 și urm.).

*

www.dacoromanica.ro

Între m-ssele Societăţii istorice şi etnologice din Atena, n-l 56 cuprinde descrierea luptelor de la Galaţi şi Sculeni de Iacovachi Rizu (Νέος Ἑλληνομνήμων, VII, p. 78).

*

În vol. XXI din *Studii şi doc.* am dat părţile privitoare la ţerile noastre din notiţele de manuscripte adunate de Sp. Lampros. După moartea lui s'au găsît şi altele, din care Νέος Ἑλληνομνήμων, XVI, p. 415 şi urm., a ales pe acestea:

1807, Ἰανουαρίου ιγ', ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν ὁ αὐθέντης Γεροϋψηλάντης κατὰ τὸ ζωντᾶν καπποῦ, ἡμέρᾳ κυριακῇ, περὶ ὥραν ἑβδόμην, μετὰ τὰς 30 ἡμέρας φρικτᾶς παιδείας. (1807, Ianuar 13, s'a tăiat capul bătrînului Domn Ipsilant la Odà-capù, Duminecă, pe la ceasul al şaptelea după treizeci de zile de infricoşată pedeapsă.)

1807, Σεπτεμβρίου 11, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, περὶ ὥραν ἐννάτην, ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν ὁ Μέγας Διερηνεὺς κύριος Ἀλέκος Σοῦτζος, μηδεὶς γινόσκοντος τὰς αἰτίας. (1807, Septembre 11, Miercuri, pe la ceasul 9, s'a tăiat capul Marelui Dragoman d. Alecu Suţu, fără să ştie nimeni causele.)

1807, Σεπτεμβρίου 14, ἔγινε μέγας διερμηνεὺς Ἰω. Καρατζᾶς ἀντὶ τοῦ ἀποτμηθέυτος Ἀλέκου. (1807, Septembre 14, s'a făcut Mare Dragoman Ioan Carageà în locul decapitatului Alecu.)

*

Traducerea de către Kakavela a Vieţilor Papilor, se află şi în biblioteca Gimnasiului pan-cipriot (Νέος Ἑλληνομνήμων, XI, p. 173).

*

Cred că s'a observat de mult că în donaţia lui Andronic I-iu Paleologul către biserica din Ianina (1321) se pomenesc mai multe „cete" de Vlahi: στίχος Βλάχων οἱ Μουντζιάδες, στίχοι τρεῖς Βλάχων τοῦ Χαλκέα, Βλάχων καπνοὶ εἴκοσι σὺν τῷ Βισοτᾷ καὶ τῷ Λιγερῷ (Νέος Ἑλληνομνήμων, XI, p. 39).

*

Ms. 135 al Societăţii istorice şi etnologice din Atena cuprinde o bucată de Alexandru Mavrocordat-Firaris către Evghenie Bulgaris (v. Νέος Ἑλληνομνήμων, VII, p. 477).

*

www.dacoromanica.ro

În articolul lui Sp. Lampros despre Biblioteca comunităţii greceşti din Budapesta se cercetează şi „Marele Alfabet" cu catehism, ed. a 4-a, Buda 1818, de Mihail Papagheorghiu din Siatista (Νέος Ἑλληνομνήμων, VIII, pp. 71-2).

În aceiaşi colecţie o scrisoare către Mitropolitul Dosoftei Filitis *(ibid.,* IX, p. 465).

*

Marele negustor Preţo din Compania greacă de la Keresztúr trebuie să fie Romîn (Lampros, în Νέος Ἑλληνομνήμων, VIII, p. 268 şi urm.). Pentru un Γούση Μίσιου, *ibid.,* p. 288.

Se trimete şi la Alexander Pecz, *Die griechischen Kaufleute in Wien,* extras din „Neue Freie Presse" pe 1888. Între negustori un Tirca, un Spirta, un Dira, un Ghira, un Capra, un Toriţa, un Totta, p. 298. Pentru Marchide Puliu, p. 299.

*

În Biblioteca lui Sp. Lampros (v. Νέος Ἑλληνομνήμων, XVI, p. 403) se cuprind: discursul Mitropolitului muntean Ignatie către şcolari, „după crearea Liceului şi a Societăţii filologice" (7 Iulie 1810); scrisoarea lui Nicolae-Vodă Mavrogheni către Mitropolitul Partenie de Chalkedon (1786) şi răspunsul, şi alte schimburi de scrisori intre ei; scrisoarea către Mavrogheni a lui Misail dascălul din Sophios, ale lui Mihai Constantin Suţu către un medic, a „Sevastiei Callimachi Doamna" (Ţerii-Româneşti) către o femeie şi răspuns alte scrisori către Domni (una de la un beizadeà), o scrisoare către Alexandru Scarlat-Vodă Ghica, o scrisoare a unui arhiereu către Doamna Tarsiţa a Ţerii-Româneşti (soţia acestuî Suţu), o scrisoare a lui Alexandru Ipsilanti către Mitropolitul Agapie al Ciziculuî, a lui Grigore Matei Ghica către un Paisie, una a lui Kritias către Alexandru Ghica, o scrisoare a lui Nicolae Mavrocordat (1722) pentru şcoala din Serres; închinarea către Sf. Mormînt a unei biserici din Atica de acelaşi, a lui Ioanichie de Stavropolis (1733) pentru biserica sa din Bucureşti (p. 411), actul patriarhal pentru cele două biserici făcute de Mihai Racoviţă în eparhia Romanului (1763) (p. 412).

*

O însemnare în Νέος Ἑλληνομνήμων, VII, p. 264, no. 538, înseamnă distrugerea de Paşa de Salonic a Nausei, cu tăiarea a 170 de bărbaţi, luîndu-se în robie femei şi copii la 5.000.

*

www.dacoromanica.ro

În Biblioteca societății istorice și etnologice, no. 109, traducere *în grecește a Divanului înțeleptului cu Lumea* de Dimitrie Cantemir (v. Νέος Ἑλληνομνήμων, VII, pp. 336-7).

*

Lampros nota că încă Dimitrie Chomatianos (în Pitra, *Analecta*, VI, p. 54) pomenește de numele de cergă, dat de „barbari" unei țesături (Νέος Ἑλληνομνήμων, XIV, pp. 399-400).

*

În biografia lui Epifanie Dimitriadis din Skiathos (sec. al XVIII-lea) (Νέος Ἑλληνομνήμων, XIII, p. 425 și urm.), se spune că a fost, la Constantinopol, secretar al Spătarului Slugiaroglu. După doi ani merge în „Dacia" cu Nicolae-Vodă Carageà. După mazilirea acestuia rămîne la Rîmnic pe lîngă „învățatul" Filaret, „ca grămătic și ca dascăl", șase ani. Umblă și la școală, ascultînd pe Neofit, τὴν εἰς τέταρτον βιβλίον Γαζῆ πάλιν „Γραμματικὴν τήνουτε *(sic)* καὶ παντεχνίδα," iar la dascălul Teodor „cel prea-învățat" Κορυδαλικά, Fisica lui Blemmyde, Logica lui Evghenie și „patru dialecte", ἁδραῖς δαπάναις κτώμενος διδασκάλου.

Vine la Curtea lui Vodă-Mavrogheni, ca al treilea, apoi al doilea secretar. Dar la 1787, de frica războiului, merge acasă (pp. 426-7). Revenit la Dunăre, merge cu Spătarul Diboglu, ca grămătic la Ismail, „pe vremea înoirii acelei cetăți", și apoi și la Galați, unde Diboglu era numit ispravnic. Dar acesta e mazilit și dus legat la Iași, autorul rămînînd pe lîngă Hatmanul Ienachi, în aceiași situație. Gonit de boală, se duce la București să caute pe Filaret, acum Mitropolit. Dar și acesta „cade" și vine în loc Dosoftei de Buzău, „om învățat și foarte blînd". Epifanie ajunge grămătic la Mitropolie, dascăl și tălmaciu al Curții, epistat βιβλιοθήκης κυρίας, dar și jurisconsult (νομικὸς) și σύνεδρος κληρικὸς. Logodnica-i moare și el se duce să se însoare acasă (1798). Stă doi ani pe lîngă beizadeà Ioan Callimachi, dragoman al Flotei.

*

Între manuscriptele bibliotecii Kolybas din Atena (Νέος Ἑλληνομνήμων, XIII, p. 459), no. 98 are acest curios titlu: Νικολάου Μαυροκορδάτου τοῦ Κωνσταντινουπολίτου, Περὶ γραμμάτων σπουδῆς καὶ βίβλων ἀναγνώσεως.

*

www.dacoromanica.ro

Un „Macedonean" Gheorghe Neaga, Νιάγκα, a făcut, recent, un număr de versuri naţionaliste greceşti păstrate în manuscris (Νέος Ἑλληνομνήμων, XVI, p. 330).

*

În ms. 96 din biblioteca Zagorei *(ibid.,* p. 457) catalogul din secolul al XVIII-lea a nu mai puţin de 231 de manuscripte din „biblioteca domnească din Bucureşti".

*

Într'un ms. al Bibl. Parlamentului din Atena (no. 17) se cuprinde o scrisoare eătre Ştefan-Vodă Cantacuzino, un act de despărţire a Despei, soţia „Valahului Νικουλχῆροι" (Neculce?); Lampros, în Νέος Ἑλληνομνήμων, I, p. 357, no. 17. Apoi o scrisoare a unui ieromonah Nicodim către Constantin-Vodă Mavrocordat, Maiu 1742 *(ibid.,* p. 358).

*

Ms. 119 al Bibliotecii Adunării din Atena e Manualul de Retorică, Logică, Metafisică şi Etică al lui Neofit Duca, închinat Marelui Ban Grigore Brîncoveanu. Între altele se adaugă şi un curios καρκινικὸν εἰς Βλαχίαν (Lampros, în Νέος Ἑλληνομνήμων, V, p. 107).

Ms. 139 *(ibid.,* p. 323) cuprinde un privilegiu al lui Nicolae Mavrocordat, cu data de August 1741 pentru dajdea mănăstirilor, preoţilor şi protopopilor,

O culegere de proverbe a ieromonahului Partenie Κατζιούλη (Căciulă), din Ianina, aşezat la Sinai, se află în biblioteca Grecilor din Trieste *(ibid.,* VI, p. 69).

În ms. 215 al Bibliotecii Adunării din Atena, o parte e scrisă la 1766 în Bucureşti, la şcoala Sf. Sava de un elev al lui Manase Heliade, ieromonahul Evghenie Sumeliotul *(ibid.,* p. 89). La fol. 183 versuri pentru Sultana, soţia lui Constantin Racoviţă şi pentru acela, de un Nicolae Velară *(ibid.,* p. 90).

Între pictorii greci ai secolului al XV-lea este şi un Gheorghe Klotza, care, după Lampros, ar fi însă din Creta (v. *(ibid.,* pp. 215, 223). Pentru Klontza *ibid.,* p. 470.

Tot în acest ms. al Adunării, no. 47 (fol. 50): Λόγος ἐκφωνηθὲις ἐνώπιον τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Νικολάου Βοεβόνδα παρὰ τοῦ Νικολαΐτζα νίοῦ τοῦ γραμματικοῦ Παναγιώτου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, 1736 (v. *ibid.,* p. 495).

www.dacoromanica.ro

Urmează discursuri către acelaşi: de Paşti 1737, altul de Paşti, Λόγος ἐκφωνηθεὶς παρὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ ἐν Σαρανταρίῳ αὐθεντικοῦ σχολείου κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐνώπιον τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου Κωνσταντίνου Βοεβόδα..., ᾳψλς', Μαΐου κα'η. Apoi, fol. 62: Λόγος ἐκφωνηθεὶς παρὰ τοῦ ἄρχοντος γραμματικοῦ κυρίου Παναγιώτου Βυζαντίου τοῦ καὶ πριμμικηρίου τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας εἰς τὴν λαμπροτάτην στεφηφορίαν τοῦ εὐσεβεστάτου, ὑψηλοτάτον καὶ φιλοχρίστου αὐθέντου ἡμῶν καὶ ἡγεμόνος κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Νικολάου Βοεβόνδα. Urmează trei laude ale lui. Apoi Λογίδριον προσφωνηθὲν ἐνώπιον τοῦ ὑψηλοτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Μηχαὴλ Ῥακοβίτζα Βοεβόδα εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν; tot aşa una pentru Constantin. Nu lipseşte încă o cuvintare de Paşti şi un „polihroniu", pentru Racoviţă, un discurs de anul nou al lui Gheorghe de Trapezunt către Constantin Mavrocordat, Στεφάνου υἱοῦ τοῦ γραμματικοῦ κὺρ Παναγιώτου λόγος ἐνώπιον τοῦ Νικολάου Βοεβόδα τῇ 25 Δεκεμβρίου 1727, altele de Paşti, de Crăciun, lui Ştefan, la 22 April 1728, altele de Paşti, de Paşti 1733, de Crăciun 1734, de Paşti 1735.

*

Pe un alt ms. al Bibliotecii Adunării (35) (Lampros, *ibid.*, II, p 235), se înseamnă că un ms. al lui Pseudo-Codin s'a scris de Constantin Ştefan Daponte, ἀναγνώστου, κονσούλου τῆς μεγάλης Ἰγλητέρα, γραμματικοῦ τῆς ἐκλαμπροτάτης αὐθεντείας Οὐγκρωβλαχείας καὶ διδασκάλου μιᾶς τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ αὐθεντικῆς σχολῆς ἑλληνικῆς, la 11 Septembre 1741, ἐπὶ τῆς ἀπὸ τῆς αὐθεντείας Οὐγκροβλαχείας ἐπὶ τὴν αὐθεντεία Οὐγκροβλαχίας επὶ τὴν αὐθεντίαν τῆς Μολδοβλαχίας μεταθέσεως τοῦ εὐσεβεστάτου, ὑψηλοτάτου καὶ εὐμενεστάτου μου αὐθέντου κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Νικολάου τοῦ Μαυροκορδάτου.

*

Ms. 64 al Bibliotecii Adunării, din Atena, descris de Lampros, în Νέος Ἑλληνομνήμων, III, p. 448, cuprinde corespondenţa din 1711 între Ruşi, Turci şi Carol al XII-lea. Ea trebuie să vie de la Amira. Γούσιος pentru Huşi arată un izvor rusesc. Data 1123 = 1745 e, firește, greşită.

În n-l 65 se află un „Dialog al păcătosului către Născătoarea de Dumnezeu şi al Născătoarei de Dumnezeu către Domnul nostru Isus Hristos" de Gheorghe din Trapezunt Adanitul, mare dascăl de ştiinţi al şcolii domneşti din Bucureşti (*ibid.*, pp. 447-8). Apoi o scrisoare a lui Sevastos Chimenitul către Hrisant Notara (Trapezunt, 1687). Sînt şi scrisori ale lui Nicolae Mavrocordat,

www.dacoromanica.ro

scrisori ale Exaporitului către Constantin-Vodă Duca şi una a lui Duca-Vodă cel tînăr către Exaporit, scrisori ale acestuia către Mihail şi Constantin Cantacuzino, ba chiar către medicul lui Constantin Brîncoveanu, Pantaleon, şi către *Nicolae Costin* ca Mare Spătar (fol. 67-8 Vo), către Brîncoveanu (fol. 91), o scrisoare cu privire la mănăstirea Mavromolu din Galaţi, o scrisoare a lui Nicolae-Vodă despre munca pentru refacerea Moldovei. Este şi un „canon contra Latinilor" al lui Matei al Mirelor în n-l 66 (p. 464), o scrisoare a Logofătului Draco Suţu către Postelnicul Constantin Carageà şi răspunsul (ambele în versuri). Un hrisov al lui Nicolae-Vodă Mavrocordat (Februar 1744). Pe fol. 356 un discurs la nunta domniţei Sultăniţa a lui Ioan Maurocordat cu Iordachi, fiul medicului domnesc şi dragoman al Olandei Scarlat Carageà. de dascălul Kritias (21 August 1743).

*

Spiridon Lampros, care era din Kalarytes, Călărli, presintă, în Νέος Ἑλληνομνήμων, III, p. 440 şi urm., un admirabil vas lucrat după 1821 de Spiridon Papamoshu († 1882), care era elevul „vestitului Ţimura". E o operă a unuia din giuvaergiii romîni ai Pindului.

*

În *Epistolario scelto di Apostolo Zeno,* Veneţia, 1829, scrisoarea învăţatului veneţian către Antonio Vallisnieri din Florenţa (14 Septembre 1720, Viena) începe aşa (p. 163): „Il nostro signor dottore Schendo mi ha consegnato una cassettina per voi, ripiena di bellissimi pezzi di minerali ch'esso ha raccolti e portati dalle miniere della Valacchia e Transilvania".

Dr. Schendus de Vanderbec a fost un cunoscut şi un adversar al lui Nicolae-Vodă Mavrocordat.

Şi, la p. 104: „Diciotto mesi egli fu in queste parti, donde ne riportò moltissime cose di raro pregio".

La pagina 152 pomeneşte între corespondenţii monseniorului Gentilotti pe Ştefan Bergler, filologul braşovean (p. 152).

*

În Memoriile generalului Stratimirovici, comandantul mişcării revoluţionare sîrbeşti în 1848 (*Was ich erlebte, Erinnerungen von General von Stratimirović, hggb. von seiner Tochter, Ljuba von Stratimirović,* Viena-Leipzig 1911), e vorba (pp. 108-9) de o visită a lui, la 1854, în Bucovina prin Ardealul devastat de „lupta sîn-

www.dacoromanica.ro

geroasă a Romînilor contra Ungurilor": „pretutindeni localităţi dărîmate şi arse şi un popor aproape flămînd în împrejurări mi serabile". La Rădăuţi stă cu soţia într'un „han primitiv", trebuind să-şi facă singuri şi cafeaua. Trecînd la un Evreu, care-i dă două camere, e tulburat pănă tărziu seara de rugăciunile stăpînilor Trupa era comandată de contele Hoditz; o răscoală, care aduce moartea cîtorva subofiţeri prea aspri, se mîntuie cu cinci spînzurări. Ajungînd însuşi comandant după rechemarea acestuia, autorul intră în conflict cu alt colonel, baronul Piret, şi e trimes la Liov.

La pagina 113 se vorbeşte de maiorul sîrb Mişa Anastasievici, care zace îmbălsămat la Clejani, în Vlaşca. El era marele uneltitor contra lui Alexandru Caragheorghevici. Fusese „un simplu Schiffzieher" şi, ajungînd foarte bogat, „nu e exclus că în taină aspira şi la situaţia de prinţ" (pp. 113-4).

*

Pentru numismatica românească nu s'a observat acest pasagiu dintr'un raport de la Iaslowiec (Polonia), 11 Februar 1672, despre învinuirile aduse lui Duca-Vodă destituit ca Domn al Moldovei: „Le prince de Valachie est emmené prisonnier à Constantinople, suivi de neuf cents seigneurs et gentilhommes et de cent prêtres grecs, qu'ils appellent popes, pour l'accuser devant le Grand Seigneur d'avoir fait de la fausse monnaie, principalement grande quantité d'écus de lion, dont la forme à été trouvée auprès de lui" (Hurmuzaki-Hodoş, XVI, p. 9, no. XX).

*

În *Analele Academiei Romîne*, secţ. adm., LII, se publică un act emanat de la Cancelaria lui Napoleon al III-lea în care se recomandă alegeea unui Domn indigen *pe patru ani* (!) (pp. 16-7). – Curioasă (p. 20) crucea de la Galda, în care nu e însemnarea meşterului sas sau ungur: M. Iuvenalis Falcus Mc., la mijloc: Mateus Bas. V[oe]v[o]do M.", iar jos: † Hanţul goţman, 1645 e numele vre unui gociman braşovean al Romînilor din Şchei, care a făcut danie bisericii din Galda. – O frumoasă biografie a generalului Berthelot de generalul R. Rosetti (p. 68 şi urm.). – Discursul de comemorare al lui Goethe de N. Iorga (p. 111 şi urm.).

*

În vechea carte a lui I. D. Petrescu, *Mitropoliile tierrei* (Bucureşti 1870) printre multe ciudăţenii se citează „Cronograful Argeşului": ar fi de căutat. Dar şi „Cronograful Patriarhilor".

*

www.dacoromanica.ro

În vechea noastră bibliografie o carte curioasă e călătoria la Ierusalim a ieromonahului Anania Melega, confesorul regimentului de călăraşi, tipărită la Imprimeria Statului în 1869, din ordinul lui Carol I-iu, căruia i se şi dedică lucrarea prin cuvinte lipsite de orice sens *(Fragment istoricu asupra ultimei distrucţii a Santei cetăţi Ierusalimului, a capiturării Vizantiei, Roma Nouă, acum Constantinople).* E întâiu traducerea din „slavono-rusă" a unei povestiri a luării Constantinopolei; v. textul pe care l-am dat în româneşte şi în ruseşte în *Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine.* Urmează o povestire a luării Ierusalimului de Titus, precedată de altă descriere a cuceririi Constantinopolei. La urmă un Proschinetariu la Locurile Sfinte.

*

Între învăţătorii lui Constantin Cantacuzino Stolnicul nu se dăduse de rostul lui Albano Albanese. Aflu în Molmenti, *Vita Privata dei Veneziani,* III, p. 340, nota 3, că la 1657 profesorul, „lectorul public" Guido Antonio Albanese a fost ucis de un student.

*

Într'o descriere a Insulelor Principilor lîngă Constantinopol, se arată, după notele lui B. Kutlumusianos, cum, la Chalki, Alexandru Ipsilanti şi-a luat sarcina de a reface mănăstirea Panaghia, cedată lui şi urmaşilor, la 1778, de Patriarhul Sofronie al II-lea. El începe lucrul numai la 1796, făcînd la 1797 capela Sf. Ioan Botezătorul. Îi închină Mărcuţa şi Aron-Vodă. Cumpără şi toată insula de la Portarul Diamandi, pentru 2.750 de piastri. Oferă şi metocul de la Galata, căruia-adauge „unsprezece căsuţe cu două rînduri". La 1804 el înlocuieşte pe egumenul negligent *(Échos d'Orient,* 1924, pp. 328-9).

*

Aproape necunoscută e broşura *Lădiţa, istorie morală de la Marmontel,* apărută la Bucureşti în 1842.

*

În descrierea călătoriei în India a lui Atanasie Nichitin *(Die Fahrt des Athanasius Nikitin über die drei Meere, Reise eines russischen Kaufmanns nach Ostindien, 1466-1472),* Lipsca, f. an, găsesc (p. 35) această notă: „Tot aşa în ţara moldovenească (woloskischen) sînt toate mijloacele de traiu bogate şi ieftene. Podolia are prisos în toate".

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

✣

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
✣ București, Șoseaua Bonaparte, 6. ✣

www.dacoromanica.ro